

kamienky z mozaiky

ANTROPOLÓGIE:

DARVINIZMUS

prírodovedecké argumenty a protiargumenty
dôsledky darvinizmu („neprírodovedecké“)

BIBLICKÁ ANTROPOLÓGIA

pôvod človeka, jeho postavenie vo svete a perspektíva

„DYNAMOLÓGIA“

(čiže „malá exkurzia do sveta veľkých síl“)

M. B. BENJAN

edícia **FAKTY A ÚVAHY**

knihy – benjan

www.knihy-benjan.sk

ISBN

Obsah

Úvod	3
------	---

časť I.: DARVINIZMUS	5
Úvod k časti I.	5
Darwin	7
Darwinova teória	9
Prehľad učenia neodarvinizmu	11
Fylogenetický „strom života“	11
Argumenty a problémy Darwinovej teórie	15
1. Veľká variabilita organizmov	15
2. Prírodná selekcia	16
3. Mutácie	17
4. Podobnosť znakov a vlastností jednotlivých druhov	18
5. Dôkazy paleontologické	20
Niektoré ďalšie problémy evolučnej teórie	22
Problém evolúcie pohlaví	22
Problém altruizmu a sociálneho správania	22
Problémy s datovaním	23
Problémy s matematikou	24
Problémy s informáciami, entropiou a designom	24
Problém s krásou	28
záverom...	30
Dôsledky darvinizmu	32
Novovek – „vek humanizmu a racionalizmu“	32
Sloboda človeka – možnosť voliť medzi (dvoma) alternatívami	36
Záver	40
Poznámky k časti I.	42

časť II.: BIBLICKÁ ANTROPOLÓGIA	45
Úvod k časti II.	45
1. Človek – Božie stvorenie	49
Niektoré ľudské predstavy o stvorení	60
2. Človek – Boží syn / dcéra	63
3. Človek – Boží „zmluvný partner“ (Boží Zákon)	69
„Mojžišov zákon“	70
Niečo o Tóre a o Zákone	71
Zvláštnosti Dekalógu	72
Postavenie Dekalógu v kresťanskej cirkvi	73
Prílohy k časti II.	77
Príloha 1: Dekalóg	77
Príloha 2: Obete	82
Obet' Ježiša Krista	87
Dodatok	94
Poznámky k časti II.	96

časť III.: „DYNAMOLÓGIA“, čiže „malá exkurzia do sveta veľkých síl“	99
O „exkurzii“ a o silách	99
Pár poznámok k terminológii	101
Fyzik. veličiny a jednotky (konvenčné označovanie)	105
Definície:	105
Naše označovanie jednotlivých veličín	105
Síla, energia, hmota	106
Základné prírodné sily a energie	106
Definície	107
Príklady transformácií síl a energií	110
Sily duchovné, pneumické	112
Rozdiely a vzťahy medzi silami fyzickými a pneumickými	115
Zhrnutie (a doplnenie) významu niektorých tu používaných pojmov: systém, zá- zrak, duch, duša, anjel, diabol a antikrist)	117
Záver	120
Literatúra	122

Úvod

Antropológia je náuka o človeku (gr. *anthropos* = človek; *logos* = slovo, múdrosť, náuka). Je to veľmi široký (a pestrý) vedný odbor, akási mozaika, zložená z množstva kamienkov rôznej farby, veľkosti i kvality. Ale môžeme použiť aj inú metaforu: je to stavba zmontovaná z mnohých stavebných dielcov, vyrobených v dielňach viacerých vied (prírodných aj spoločenských).

Každá budova má svoj **základ**; takým základom antropológie je *antropogénia* (náuka o pôvode človeka). A keďže u nás (v geograficko-kultúrnej oblasti tzv. „západnej civilizácie“) sú dve relevantné teórie o pôvode človeka (kreacionistická a evolucionistická), môžeme povedať, že sú aj **dve antropológie**:

ateistická, resp. humanistická (postavená na základe darvinizmu)

teistická, resp. kreacionistická (postavená na základe biblickej správy o pôvode človeka)

Každá z nich, pravdaže, môže mať niekoľko variant, ale tie nie sú podstatné. Vysvetlime si to pomocou našej metafory: ak existujú iba *dva typy základov*, stavby na nich postavené budú tiež iba dvoch druhov (typov); pričom budovy jedného typu si budú navzájom veľmi podobné, budú sa zhodovať v tom podstatnom (môžu sa líšiť len v detailoch). Základ (jeho tvar, dimenzie, kvalita) totiž určuje hlavné vlastnosti budov, napr. ich pôdorys, základné členenie, ale aj veľkosť, hmotnosť, kvalitu. Nemožno na základoch jedného typu stavať budovu druhého typu.

Pokiaľ však ide o antropológiu, treba povedať, že sú ľudia, ktorí sa o to pokúšajú.⁷⁾ Pravdaže, neúspešne: ich stavba je nielen nesúrodá (akoby „pozliepaná“), ale najmä nekvalitná, nepevná (časť stavby totiž stojí mimo základov – „vo vzduchu“).

V tejto knihe chcem opísať *základy oboch stavieb – Darwinovu teóriu i biblickú správu o stvorení*. Ale podám aj náčrt „samotných budov“: *humanistickú* v kapitole „Dôsledky darvinizmu“ (ktorá je súčasťou prvej časti knihy – „Darvinizmus“) a *biblickú* (tá je súčasťou druhej časti knihy – „Biblická antropológia“).

Tretia časť knihy, netradične nazvaná „**dynamológia**“ (o význame tohoto slova sa zmienim na príslušnom mieste) je akousi „exkurziou do sveta síl“. Prísne vzaté, táto časť úplne nezapadá do „antropologickej mozaiky“, no čitateľ iste ľahko pozná, že predsa len súvisí s predchádzajúcimi dvoma: svojím spôsobom (t.j. z iného pohľadu) totiž dopĺňa odpovede na otázky pôvodu, postavenia a perspektívy človeka. Lebo napr. bez akceptovania síl, o ktorých a v tejto časti píše, nebolo by celkom možné odpovedať ani na otázku *pôvodu* človeka (ktorou sa zaoberá prvá kapitola časti „Biblická antropológia“), ani na otázky postavenia a perspektívy človeka. (t.j. na otázky *Božieho synovstva* a *Božieho „zmluvného partnerstva“*, ktorými sa zaoberá druhá a tretia kapitola druhej časti knihy).

⁷⁾ Mám na mysli najmä tzv. „kresťanských evolucionistov“ alebo iných synkretistov.

Ak si poznávanie ľudského života (vrátane toho vlastného) predstavíme ako výstup na vysoký vrch, na „*horu poznania*“, potom pohľady na tento vrch z troch rôznych strán – zo strany *teológie* (presnejšie *biblickej zvesti*), *biológie* a *fyziky* – nám umožňujú urobiť si lepšiu predstavu o „trase výstupu“, ktorá neprebíha priamo nahor, ale sa obtáča okolo celého vrchu, pričom na každej strane sú miesta príjemné, pohodlné, ale i menej príjemné, ťažšie, nebezpečnejšie (úseky ľahšieho i namáhavejšieho výstupu)..

Táto kniha sa nezaobera podrobnosťami (vzhľadom na jej rozsah to nie je možné). Ak použijeme vyššie uvedenú metaforu, neopisuje sa tu každý detail trasy (napr. každé nepríjemné „stúpanie“ alebo prekážka, ale ani každé „odpočívadlo“ a „rozhľadňa“, t.j. miesta vhodné na načerpanie nových telesných i duševných síl). Aj tak sa však autor domnieva, že i takýto stručný náčrt („skica“) môže poslúžiť prinajmenšom dvom skupinám ľudí:

1. Tým, ktorí sa doposiaľ vôbec nezaoberali myšlienkou na zdolávanie „hory poznania ľudského (teda i vlastného) života“, možno naznačí, aký zmysel má cesta k vrcholu (a to aj vtedy, keď sa ten vrchol nedosiahne) a aké krásy sa na nej skrývajú. To možno prispeje k motivácii niektorých pokúsiť sa o „výstup“.
2. Tým, ktorí doposiaľ skúmali „horu poznania“ iba z jednej strany, (a preto nemohli poznať všetky nástrahy, ktoré číhajú na celej „trase“, ale ani nemohli vidieť všetku nádheru, ktorú poskytuje taký výstup), možno pomôže „pozrieť sa za zákrutu“. A azda ich tento pohľad povzbudí odhaľovať súvislosti, v ktorých svetle celkom inak uvidia veci, ktoré dosiaľ pozorovali, ale celkom nepoznali, možno uvidia skutočnosti, ktoré dosiaľ boli pre nich „neviditeľné“ (aj keď ležali priamo pred ich očami).

M.B.B.

časť I.

DARVINIZMUS

Princípy Darwinovej teórie

**Argumenty a protiargumenty prírodovedcov
(evolucionistov i kreacionistov)**

**Dôsledky darvinizmu („neprírodovedecké dôsledky
prírodovedeckej teórie“)**

Úvod k časti I.

Ak sledujeme dejiny ľudstva, nachádzame nezvratné dôkazy spoločenského vývoja („civilizácie“); preto sa mnohí pokúšajú aplikovať Darwinovu evolučnú (t.j. „vývojovú“) teóriu aj na tie oblasti života ľudskej spoločnosti, ktorými sa zaoberajú tzv. spoločenské vedy (hovorí sa napríklad o „sociálnom“, „ekonomickom darvinizme“ a pod.).¹ Ale aplikovanie niektorých princípov, na ktorých je založený darvinizmus (napr. prírodného výberu, selekcie, v ktorej má právo na život iba „lepší“, čím sa rozumie často silnejší, dravší, bezohľadnejší), je veľmi nebezpečné: môže viesť nielen k „eugenike“ (ktorej odstrašujúci príklad nám poskytli „vedci“ nacistického Nemecka), ale aj k sociálnej, kultúrnej, ekonomickej a inej diskriminácii niektorých vrs-

tiev obyvateľstva, a to aj v spoločnosti, ktorá sama seba vyhlasuje za demokratickú a humánnu (hoci v skutočnosti sa neriadi humánnymi, ale humanistickými princípmi).²

Vývoj ľudskej spoločnosti totiž podlieha úplne iným zákonitostiam, ako sú tie, ktoré údajne platia (podľa Darwinovej teórie) v biológii: určujúcu rolu vo vývoji ľudskej civilizácie nemá „boj o prežitie“ (konkurencia, selekcia), ale iné skutočnosti; a ak sa v spoločnosti musí uplatniť nejaký „boj o prežitie“, (napríklad ak je jej vnútená vojna, alebo boj s kriminalitou, terorizmom a pod.), neposúva to jej vývoj dopredu, naopak brzdí ho. Pre vývoj ľudskej civilizácie sú dôležité predovšetkým *duchovné hodnoty* (to, čo býva nazývané „*kultúrou*“ v najširšom zmysle toho slova), ale aj objavy, vedecké poznatky, či už „*praktické*“ (sem môžeme zaradiť napr. technické vynálezy, alebo nové technológie, uľahčujúce a spríjemňujúce život ľudí), alebo „*teoretické*“, a to nielen preto, že po čase môžu viesť napr. k celkom praktickým vynálezom, ale najmä preto, že menia tzv. *paradigmu* („vzor“, spôsob uvažovania) spoločnosti. Spôsob uvažovania totiž mení „uhol pohľadu“, a teda vlastne určuje to, **čo** (nielen **ako**) človek vidí, chápe (a to potom ovplyvňuje nielen jeho úroveň poznania, kultúru, ale aj praktickú činnosť). Dalo by sa povedať (trochu zjednodušene), že vlastne neplatí to neraz zdôrazňované „verím iba v to, čo vidím“, ale naopak: *človek často „vidí iba to, v čo verí“*. Veď ako inak by bolo možné vysvetliť fakt, že vedci rovnakej vedeckej erudície (rovnako vzdelaní, skúsení aj inteligentní), pracujúci rovnakými vedeckými metódami a s rovnakými faktami, dochádzajú k rôznym, často diametrálne odlišným záverom.

Spomínanú paradigmatu možno pokladať za akési „*pred-vedenie*“ (vo význame: „predbežné poznanie“), teda istý základ, na ktorom sa buduje „budova poznania (vedenia)“, a ktorý podstatnou mierou určuje, aká stavba na ňom vyrastie.

Na rôznych základoch vyrastú odlišné budovy, aj keď sa pri ich stavbe používajú rovnaké stavebné materiály. Pravdaže, základy môžu byť dobré, ale i zlé: solídne, založené na pevnom podklade, ale i zámerne alebo nevedome chybné vybudované (obrazne povedané: založené „na piesku“ alebo „na bahne“). Preto aj paradigma, na nich postavená, môže ovplyvniť ľudstvo spôsobom *pozitívnym i negatívnym*.

Paradigma však nie je materiálna entita, je to takpovediac „duchovná klíma“ spoločnosti, ktorá je určovaná predovšetkým náboženstvom, rôznymi filozofickými smermi, umením, ale aj úrovňou vedeckého poznania, teda aj niektorými prírodovedeckými objavmi. Z prírodovedcov ovplyvnili paradigmatu svojej (a nielen svojej) doby najmä **Koperník**, **Newton**, **Einstein** a **Darwin**. Dôsledky ich objavov a teórií ďaleko prekročili oblasť vedeckých odborov, ktorými sa títo vedci zaoberali: ovplyvnili paradigmatu (resp. „svetonázor“) veľkej časti ľudstva, najmä tej, ktorú zvykneme často (hoci nepresne) označovať „*Západná civilizácia*“, resp. „*Západná kultúra*“ (ide zhruba o populácie, žijúce na území Európy, Severnej Ameriky a sčasti Austrálie).

Zo spomínaných štyroch prírodovedcov najviac ovplyvnil celkovú paradigmu spoločnosti („západnej kultúry“) *Darwin*. Objavy a teórie ostatných spomínaných prírodovedcov boli totiž jednak príliš komplikované na to, aby mohli byť vo väčšej miere „absorbované“ širokými masami ľudí (zostali teda väčšinou „majetkom“ iba vzdelancov), jednak ich vplyv na paradigmu zďaleka nemal také ďalekosiahle dôsledky na každodenný život „bežného“ človeka (napríklad v etickej rovine). *Darwinova teória* prerazila medzi široké vrstvy nielen pre svoju *jednoduchosť* (a zdanlivú „logickosť“), ale najmä pre jej „*praktické*“ *dôsledky*: mnohí ľudia pociťovali (pociťujú) isté pravidlá, podľa ktorých by mali žiť na základe učenia kresťanského alebo židovského náboženstva, ako akési „obmedzenia osobnej slobody“, a keď sa naskytne príležitosť (ktorá je nielen legálna, ale navyiac „odobrená“ vedeckými kapacitami) zbaviť sa týchto „obmedzení“, veľmi radi, s pocitom ozajstnej úľavy, sa jej chopia.

Darvinizmus je viac ako iba prírodovedecká teória, je to *ideológia s etickými dôsledkami*; a práve toto je hlavným dôvodom jeho popularity v značnej časti populácie. Svedčí o tom napr. fakt, že práve darvinizmus sa stal hlavnou zbraňou ateistov rôzneho vzdelania a zamerania (zďaleka nie iba prírodovedcov) v ich boji proti teizmu, a to vo všeobecnosti (teda nie iba proti konkrétnemu náboženstvu); a tiež to, že v sporoch prírodovedcov sa často používajú také *formy boja, ktoré nemajú charakter čisto vedeckých polemík* (t.j. takých, v ktorých sa argumentuje prírodovedeckými faktami), ale často sa „argumentuje“ ideologicky, útočí sa na morálku (a jej základy) opačnej skupiny, pričom sa mnohí neraz dokonca utiekajú k invetívam, osočovaniu, urážkam.

V tejto svojej práci sa pokúsim **zhrnúť hlavné princípy pôvodnej Darwinovej teórie i jej revidovanej verzii, známej ako neodarvinizmus**, ale aj poukázať na niektoré jej „*slabé stránky*“, ktoré sú príčinou toho, že aj v tábore evolucionistov existujú rôzne smery (medzi ktorými prebiehajú často ostré spory) a ktoré dávajú do rúk silné zbrane ich hlavným kritikom, ktorými nie sú (ako sa obvykle myslí) teológovia, ale renomovaní prírodovedci, označovaní názvom (ktorému býva dávany neraz akýsi pejoratívny nádych) – „*kreacionisti*“. **Pokúsím sa teda byť, pokiaľ možno, objektívnym.**

Darwin

Charles Robert Darwin (*12. február 1809 – †19. apríl 1882) bol známym britským prírodovedcom.³ Zaoberal sa najmä tzv. transmutáciou (premenou) druhov. Už v roku 1838 vznikli prvé obrisy jeho teórie prírodného výberu, i keď jeho hlavné dielo „Vznik druhov prírodným výberom“ (orig.: On the Origin of Species by Means of Natural Selection, or the Preservation of Favoured Races in the Struggle for Life) vyšlo až v roku 1859. Možno, že

by kniha bola vyšla ešte neskôr, keby priatelia Darwina nepopohnali; vedeli totiž, že podobné dielo sa chystá vydať aj „konkurencia“, konkrétne A. R. Wallace. Darwin teda urýchlil prácu na knihe; no aj tak Wallecova kniha vyšla o rok skôr (v r. 1858) než Darwinova. Darwin teda zďaleka nebol jediným, ale ani prvým, kto prišiel na myšlienku vzniku druhov evolúciou. Nebol to však ani Wallece. Veď napríklad J. B. Lamarck⁴ už dávno pred Darwinom a Wallecom rozvíjal túto myšlienku, a aj ju publikoval. Darwin, ako sám priznal, bol nadšený Lamarckovou teóriou, a zdá sa, že práve čítanie Lamarckovho spisu ho motivovalo intenzívnejšie sa zaoberať touto otázkou.

Za to, že sa stal tým, čím sa stal – najznámejším prírodovedcom 19. storočia, svetoznáмым autorom teórie, ktorá, možno povedať, do istej miery „zmenila svet“ – môže Darwin vďačiť nielen svojim predchodcom, ale aj súčasníkom, priateľom; napr. Henslowovi, ktorý mu nielen poskytol súkromné doučovanie z matematiky a fyziky, ale ho aj doporučil na miesto „sprievodcu“ R. FitzRoy, kapitána lode Beagle. Päťročná cesta touto loďou (ktorá mala zmapovať pobrežie Južnej Ameriky) Darwinovi umožnila študovať geológiu, fosílie a množstvo živých organizmov. Poznámky z tejto cesty boli dôležité nielen preto, že sa stali základom jeho neskoršej práce, ale aj preto, že ich publikovanie – napr. vo forme prednášok (prvá bola už v januári 1837), no najmä bestseller „Cesta prírodovedca okolo sveta na lodi Beagle“ –, ho urobili známym vo vedeckých kruhoch už pred uverejnením jeho hlavného diela (1859), pričom mu veľmi pomohol opäť už spomenutý profesor Henslow.

Z Darwinových „Poznámok“ sú známe najmä jeho pozorovania z Galapág, kde si napr. všímal rôzne „druhy“ (v skutočnosti odrody, rasy) argentínskeho vtáka nandu, korytnačiek a piniek. No Darwinove predstavy boli často chybné; napr. vtáky, ktoré považoval za pinkám podobné oriešky, drozdy, boli v skutočnosti rôzne odrody piniek (ako to dokázal ornitológ J. Gould).

Napriek tomu, že mnohé Darwinove predstavy boli chybné (čo dokazuje aj skutočnosť, že samotní jeho žiaci boli nútení Darwinovu teóriu dosť podstatne „upraviť“), jeho teória, najmä po uverejnení vyššie spomenutej knihy, sa veľmi rýchlo rozšírila. Stalo sa tak najmä vďaka dvom skutočnostiam: **1.** doba, v ktorej Darwin žil, bola veľmi priaznivá pre prijatie jeho názorov. Bola to doba tzv. „osvietenstva“ (o osvietenstve a humanizme píšem podrobnejšie v časti „*Dôsledky darvinizmu*“), kedy bol vo veľkej móde tzv. „naturalizmus“ (snaha vysvetliť všetko „prírodným“ spôsobom); **2.** O jeho popularitu a publicitu jeho teórie sa postarali mnohí jeho vplyvní priatelia (už spomínaný Henslow, ďalej Ch. Lyell, Huxley, Hooker, Gray, a v Nemecku E. Haeckel, ktorý ako prvý začal šíriť slovo „darvinizmus“).

O Darwinovom svetonázore existujú protirečivé názory. Darwin sám seba označoval za agnostika, pričom – ako sám tvrdil – „neveril v Božie slo-

vo, ale nebol ani ateistom“ (v skutočnosti všetko nasvedčuje tomu, že spočiatku bol Darwin deistom, neskôr otvoreným ateistom, resp. antiteistom). Po jeho smrti vznikla však legenda, že na smrteľnej posteli konvertoval (t.j. že sa stal kresťanom). Jeho najbližší (deti) to však rozhodne popreli. Faktom je, že *napriek tomu, že vyštudoval teológiu, nikdy kresťanom nebol*. Nie je totiž dôležité to, čo bolo o ňom povedané (či už niekým iným alebo ním samým), dôležité sú „skutky“ – konkrétne závery, ku ktorým svojimi pozorovaniami dospel a dôsledky, ktoré jeho teórie priniesla. Jedny i druhé boli a sú jednoznačne *ateistické*, či skôr *antiteistické* (Darwinov „antiteizmus“ sa vystupňoval, ako sám priznal, najmä po smrti jeho dcéry Annie).

Darwinova teória

Darwin, ako už bolo spomenuté, prevzal mnohé vtedy už známe (publikované) názory: napr. Lamarckovu predstavu o vzniku druhov vývojom, ale aj Malthusov „argument“,⁵ že ľudská populácia sa množí geometrickým radom, zatiaľ čo zdroje výživy radom aritmetickým; z čoho údajne plynie, že musí dôjsť k „boju o prežitie“, v ktorom obstoja iba tí „lepší“ (Darwin napr. v r. 1838 prirovnáva chovateľov zvierat k Malthusovej Prírode, pretože vyberajú z „náhodných variant“ tie, ktoré sú „lepšie“). Pozorovanie práce šľachtiteľov (používajúcich tzv. „riadený“ alebo „umelý“ výber) podnietilo Darwina uvažovať, že takto sa to deje aj v prírode; teda že existuje aj „prírodný“, nie iba riadený výber. Bol presvedčený, že jeho názor podporuje aj ten fakt, že vo väčšine druhov (živočíšnych i rastlinných) je značný nepomer medzi množstvom narodených a počtom dospelých jedincov. To znamená, že „nadbytočné“ množstvo potomstva býva pravidelne zredukované na také množstvo, ktoré je primerané podmienkam prostredia (napr. možnosťiam obživy a veľkosti teritória). Pri tejto redukcii dochádza k výberu: prežijú tí najzdatnejší jedinci, slabší zahynú. Darwin uvažoval, že podobný výber prebieha aj na úrovni druhov: prežijú iba tie najschopnejšie druhy, najlepšie prispôbené prostrediu. Toto – tzv. **prírodný výber** – je **prvou zásadou**, „**pilierom**“ Darwinovej teórie.

Druhý poznatok, ktorý Darwina viedol ku koncipovaniu jeho teórie, je existencia veľkej **variability** živých organizmov. Stretával sa s ňou pri práci šľachtiteľov, ale aj pri pozorovaní prírody (napr. na Galapágach). Darwin sa domnieval, že táto variabilita môže prekročiť hranice druhu a viesť k vytvoreniu iného druhu. Pripomeňme si, že rôzne odrody, *varietas* piniek na Galapágach pokladal spočiatku za iné druhy, *species* vtákov (za orieškov, drozdov). Tento jeho záver bol, pravdaže, chybný.

Tretím základom jeho teórie bolo jeho (opäť chybné) presvedčenie, že **získané znaky**, resp. vlastnosti sa **dedia**. V čase keď vznikala Darwinova teória, nevedelo sa o dedičnosti takmer nič. Mendelove pokusy⁶ boli vtedy ešte neznáme, a na podrobné poznatky o podstate dedičnosti (o prenášaní

genetických znakov, zakódovaných v DNK) vedci čakali približne ďalších 100 rokov. Darwin sa teda domnieval, že každý získaný znak (vlastnosť), ak je pozitívny, sa dedí. *To však nie je pravda. Dedí sa iba znak, ktorý je „zapísaný“ („zakódovaný“) v genofonde.* Ale **žiaden znak, získaný počas života** (napr. predĺženie krku žirafy, ak by k nemu došlo – čo je, pravdaže, nezmysel – povedzme tým, že sa táto naťahuje za listami na vyšších vetvách stromov) **sa nededí.**

Teda Darwinova teória bola založená *na troch základoch* (selekcia, variabilita a dedičnosť), z ktorých dva boli (v tej forme, ako ich Darwin vo svojej teórii uvádzal) *nesprávne*. Napriek tomu si jeho teória získala obľubu a veľmi rýchlo sa rozšírila. Treba však uznať, že sa svoje chyby a omyly nebol Darwin celkom osobne zodpovedný: v dobe, keď žil, bol jednoducho taký stav vedeckého poznania. *Ak však dnes niekto hlása (interpretuje) jeho teóriu, a používa pritom spomenuté mylné predpoklady (čo sa, žiaľ, stáva), je to hrubá, neospravedlniteľná chyba,* ktorá úplne diskvalifikuje nielen samotného hlásateľa takéhoto nezmyslu, ale vlastne diskredituje aj celú teóriu

Darwinovi nasledovníci, samozrejme, poznali spomenuté chybné predpoklady pôvodnej teórie ich učiteľa, a čiastočne ich opravili. Takto vznikla modifikovaná Darwinova teória, dnes označovaná ako *neodarvinizmus*.

Neodarvinizmus, na rozdiel od pôvodného darvinizmu, už nehovorí o dedení akýchkoľvek získaných vlastností, ale len tých, ktoré vznikli pri tzv. **mutáciách**. (O mutáciách sa zmienim podrobnejšie neskôr).

Darwin sa po zverejnení svojej základnej knihy zaoberal naďalej otázkami evolúcie, i keď slovo „evolúcia“ nepoužíval (zdá sa, že v jeho dobe tento výraz mal akýsi pejoratívny nádych, preto sa mu vyhýbal). Pôvodnú koncepciu svojej teórie, v ktorej sa opieral iba o prírodnú selekciu, neskôr rozšíril napr. o *sexuálnu selekciu*, t.j. pohlavný výber, ktorý mal vysvetliť niektoré znaky, ktoré handicapujú svojich nositeľov v boji o prežitie (napr. pestré sfarbenie samcov niektorých vtákov, veľký chvost páva, parohy jeleňa atď.). Reagoval na kritiku odporcov, a pokúšal sa vysvetľovať niektoré sporné veci, napr. vznik orgánov (známe sú jeho predstavy o vývine oka). V r. 1968 vydal knihu „*Premenlivosť živočíchov a rastlín vplyvom domestikácie*“, a v r. 1871 spis „**O pôvode človeka**“.

Už predtým jeho teória mala antropologické dôsledky, teraz ich však Darwin celkom otvorene proklamuje a rozvíja, a jeho predstavy o antropogenéze sa tak stávajú novými základmi starej ateistickej antropológie. Preto dnes nemožno uvažovať o antropológii bez toho, aby nebol braný do úvahy darvinizmus. Stať o darvinizme má teda celkom legitímne miesto aj v tejto knihe.

Darwin zomrel 19. apríla 1882. Jeho priatelia a stúpenci mu vymohli (prostredníctvom prezidenta Kráľovskej spoločnosti W. Spottiswooda) štátny pohreb (a to napriek tomu, že jeho práca bola už v tom čase veľmi kontroverzná: mal síce dosť prívržencov, ale jeho odporcov, kritikov bolo oveľa viac). Darwin sa stal napokon slávnym: vznikali jeho sochy, boli po ňom

pomenované ulice, v Austrálii dokonca mesto (Palmerston bol premenovaný na „Darwin“), univerzita a Národný park. Jeho meno sa stalo akýmsi symbolom „slobodného myslenia“ („vol'nomyšlienkárstva“) a odboja proti „reakcii“, ktorej prototyp bol nachádzaný najmä v cirkvi a v jej učení. Tento stav v podstate trvá dodnes (napriek tomu, že súčasný darvinizmus, t.j. „neodarvinizmus“ sa už dosť málo podobá na jeho prvú verziu, ktorej autorom bol Darwin).

Prehľad učenia (základných princípov) súčasného neodarvinizmu

Vývoj organizmov je výsledkom „spolupráce“ genetických **mutácií** (dedičných zmien vlastností) a prírodného **výberu**, ktorý umožňuje prežitie iba najlepšie prispôbeným jedincom. K veľkým zmenám môže dôjsť iba **postupne** (po krokoch), t.j. hromadením malých zmien (ktoré sú spôsobené mutáciami), pričom hlavnú rolu zohráva čas, *náhoda* a *diferencované prežitie*. Toto prežitie závisí od víťazstva v boji o prírodné zdroje (potravu, priestor) a o sexuálneho partnera.

Súčasná evolučná teória teda stojí na dvoch pilieroch, ktorými sú:

a. Neorientovaná variácia. *Mutácie* nemajú žiaden cieľ, sú *náhodné* (nie sú usmerňované žiadnymi vnútornými ani vonkajšími vplyvmi) a vytvárajú množstvo variácií – jedincov s trochu odlišnými vlastnosťami.

b. Selekcia variant. *V boji* o zdroje (potravu a priestor) a pri boji o sexuálneho partnera *víťazia najzdatnejší*, resp. najlepšie prispôbení jedinci. Iba títo zanechávajú potomstvo, ktoré nesie ďalej ich gény.

Ako vieme, pôvodná Darwinova teória vychádzala z trochu odlišných predpokladov. No dôležité je, že ako Darwin, tak i najnovšia verzia teória predpokladá, že **druhy nie sú nemenné**, t.j. že sa jeden druh môže zmeniť v iný, poprípade, že z neho vznikne viac druhov (táto predstava je, ako si ešte ukážeme, jedným zo slabých miest teórie, pretože odporuje nielen empirii, ale aj vedeckým poznatkom, najmä z genetiky), že sa teda *počet druhov neustále zväčšuje* (od jedného jediného na začiatku fylogenetického vývoje po nespočítateľné množstvo druhov v súčasnosti). Túto predstavu možno zobrazit' graficky pomocou tzv. „stromu života“.

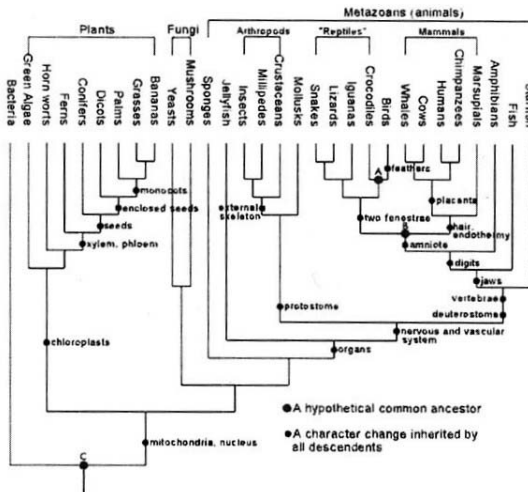
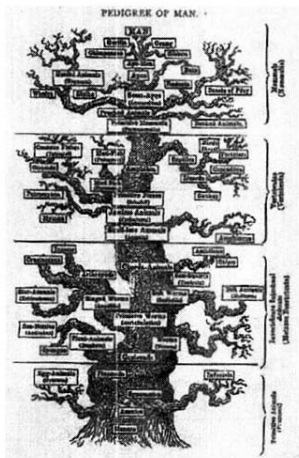
Fylogenetický „strom života“

Ak zostrojíme graf, na ktorom všetky známe druhy živých organizmov, súčasných i vyhynutých (známych z vykopávok ich fosílií a kostí), ale i hypotetických (o ktorých síce nemáme žiadne hmatateľné dôkazy, no napriek tomu sa predpokladá, že v dávnych obdobiach žili a transformovali sa v iné druhy), ak všetky tieto druhy (resp. ich hlavných reprezentantov) usporiadame a graficky zobrazíme podľa istých pravidiel – podľa ich „príbuznosti“,

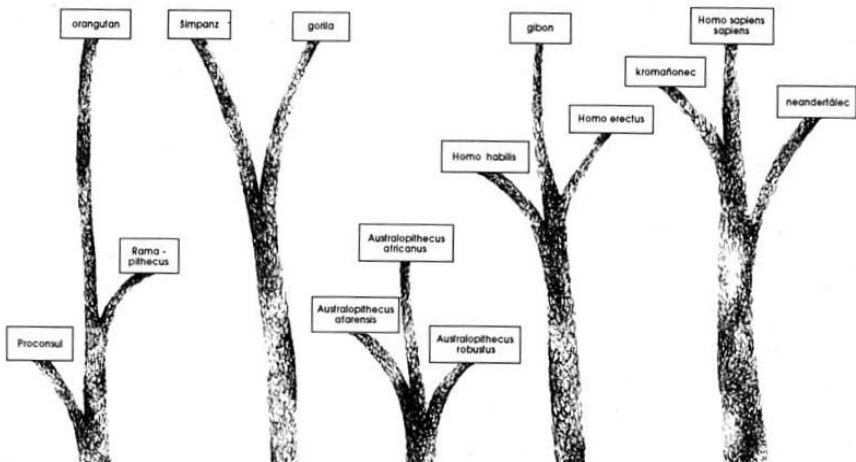
t.j. podľa podobnosti niektorých ich znakov, vlastností (os x) a podľa dokázaného alebo predpokladaného obdobia, v ktorom žili/žijú (os y) – dostaneme graf, ktorý sa podobá akémusi stromu (preto aj býva často označovaný ako „strom“ – „strom fylogenetického vývoja“ alebo aj „fylogenetický strom života“). Kmeň a hlavné vetvy „stromu“ predstavujú najstaršie, najjednoduchšie formy života, zatiaľ čo súčasné druhy organizmov tvoria najvyššiu, najrozvetvenejšiu časť „stromu“. „Koruna stromu“ sa smerom nahor rozširuje – **druhov postupne pribúda**.

V učebniciach a publikáciách, určených laikom, bývajú na vetvách stromu obrázky alebo názvy hlavných známych (alebo predpokladaných) reprezentantov príslušnej skupiny živočíchov, resp. rastlín. Grafy, ktoré sú určené odbornej verejnosti, bývajú menej pestré, ale zložitejšie – neobsahujú obrázky, ale na „vetvách“ sú obyčajne vyznačené miesta, kde (ako sa predpokladá) došlo k hlavným zmenám (metamorfózam), napr. k vytvoreniu orgánov, vedúcich ku vzniku nového druhu.

Na obrázku (pod textom tohoto odstavca) sú zobrazené dve verzie „fylogenetického **stromu života**“. Porovnajte ich s obrázkom, na ktorom je zobrazená časť „**lesa (resp. sadu) života**“ kreacionistov (o ktorom sa zmienim neskôr). Za obrázkami je uvedená evolucionistická **geografická tabuľka**, znázorňujúca jednotlivé geologické éry, periódy, epochy a ich približný vek, ale i názvy hlavných reprezentantov tých druhov živočíšnej ríše, o ktorých sa predpokladá, že boli rozšírené v danom období.

Dve verzie „vývojového stromu života“ evolucionistov

Malý úsek „lesa (sadu) života“ kreacionistov: človek a časť tzv. „hominidov“ („antropoidov“)

Geografická tabuľka evolucionistov

s jednotlivými érami, periódami, epochami a ich údajným vekom
(sú na nej uvedené aj organizmy, ktoré v danom období žili, resp. ktoré sú typické pre dané obdobie):

éra	perióda	epocha	vek v miliónoch rokov	živočíchy, rastliny
Kenozoikum	kvartér	holocén pleistocén mladý stredný starý	1,8	
		neogén pliocén miocén paleogén oligocén eocén paleocén	22,5 65	vznik človeka moderné stavovce rozvoj cicavcov

Mezozoikum	krieda	vrchná spodná	100 141	vymretie dinosaurov vtákojaštery, amonity	
	jura	vrchná (malm) stredná (dogger) spodná (lias)	195	prvé vtáky rozvoj plazov	
	trias	vrchný stredný spodný	230	prvé cicavce dinosauria	
Paleozoikum	perm	vrchný spodný	280	pelykosaury	
	karbon	vrchný (siles) spodný (dinant)	345	prvé plazy	
	devon	vrchný stredný spodný	395	prvé obojživelníky, rozvoj suchozemských členovcov, hmyz	
	silur	vrchný spodný	430	prvé ryby	
	ordovik	vrchný spodný	500	prvé bezčelustné	
	kambrium	vrchné stredné spodné	570	skoro všetky kmene bezstavovcov	
Prekambrium	Infrakambrium	Vend	600	ramenonožce, červy, členovce, mechúrniky,	
	Proterozoikum	Rifeikum	1000	prvé mnohobunečné	
	Proterofytikum	Karelíen	1700	vznik meiózy	
	Archean	Belomorien	2500	prvé eukaryonty	
	Hadean			3500	jednobunečné organizmy vznik planéty Zem
				4700	

Argumenty a problémy Darwinovej evolučnej teórie

V tejto časti chcem najprv uviesť **hlavné argumenty**, o ktoré sa opierajú vedci – evolucionisti, a po nich spomeniem aj niektoré **problémy evolučnej teórie** (a tiež spôsoby, ktorými sa s týmito problémami snažia vyrovnáť prírodovedci).

Hlavné argumenty evolučnej teórie

O niektorých sa už hovorilo, uvediem ich tu však znova, a to jednak pre úplnosť tejto časti, jednak preto, aby som ich tu bližšie rozviedol, resp. konfrontoval s opačnými názormi. Tieto opačné názory (prezentované najmä kreacionistickými prírodovedcami) budú pre lepšiu prehľadnosť vytlačené iným typom písma (kurzívou) a odstavce budú odsadené. Chcem sa pritom zamerať na čisto *prírodovedeckú argumentáciu*, a vyhnúť sa argumentácii, ktorá má charakter filozofických alebo teologických úvah. To sa však týka len častí, v ktorých sa hovorí o princípoch a prírodovedeckých argumentoch a protiargumentoch; časť *Dôsledky darvinizmu („neprírodovedecké dôsledky prírodovedeckej teórie“* však už svojim názvom naznačuje, že bude v nej hovorené o veciach presahujúcich oblasť prírodných vied, a tomu primeraná bude, pravdaže, aj argumentácia.

1. Veľká variabilita organizmov.

Dôkazom variability sú najmä skúsenosti pri tzv. riadenej selekcii (pri šľachtení rastlín alebo zvierat). Morfologické rozdiely medzi vyšľachtenými jedincami toho istého druhu bývajú neraz väčšie, než medzi niektorými jedincami odlišných druhov; táto skutočnosť môže ukazovať na možnosť vzniku nových druhov. Vyšľachtené rasy (odrody) majú navyše niektoré nové vlastnosti (úžitkové, estetické), ktoré predstavitelia pôvodného druhu nemajú (resp. majú ich len v malej miere). Z toho možno vyvodíť, že niečo podobné sa deje aj vo voľnej prírode.

Kreacionistickí vedci túto variabilitu nepopierajú, ale pripomínajú, že sa uskutočňuje iba v hraniciach daného druhu. Okrem toho: veľká variabilita vzniká len pri umelom šľachtení (v prírode je variabilita oveľa menšia); zámerná selekcia a kríženie je teda dôsledkom pôsobenia inteligentného činiteľa (šľachtiteľa), pri prírodnej selekcii však evolucionisti účasť akéhokoľvek „inteligentného činiteľa“ odmietajú. Navyše vlastnosti vypestované pri šľachtení sú výhodné pre chovateľov, ale vo veľkej väčšine nie sú výhodné pre daný druh: vo voľnej prírode by pre svojich nositeľov boli celkom určite handicapom (a prírodná selekcia by sa postarala o ich postupné eliminovanie). Preto nemožno prax šľachtiteľov prenášať na deje, ktoré sa odohrávajú spontánne vo voľnej prírode.

2. Prírodná selekcia.

Pri prírodnom výbere (selekcii) zohráva hlavnú rolu schopnosť organizmu čeliť nepriaznivým vplyvom okolia, a to najmä pri zmenách prostredia (napr. pri nedostatku potravy, pri zmene klímy, či pri pôsobení iných nepriaznivých vplyvov). Selekcia je (popri zmenách spôsobených mutáciami, o ktorých bude zmienka v bode 3) hlavným činiteľom, ktorý sa uplatňuje pri vzniku nových druhov. Vznik nových druhov je faktom, ktorý možno dokázať na konkrétnych príkladoch. Takými príkladmi sú napr. **vznik baktérií rezistentných na antibiotiká** alebo **hmyzu odolného voči DDT** (popri prípade iným insekticídami).

*Kreacionistickí vedci nepopierajú prírodnú selekciu, ale jej neprikladajú taký veľký význam ako evolucionisti. Prírodná selekcia naozaj dokáže eliminovať jedincov neschopných prežiť, prispôbiť sa prostrediu, teda najmä chorých a postihnutých mutáciami. Podstatný rozdiel medzi evolucionistami a kreacionistami je teda v tom, že prví predpokladajú akúsi „spoluprácu“ medzi mutáciami a selekciou (pri vzniku druhov), druhí tvrdia presný opak: **selekcia je zameraná hlavne proti mutáciám** (má vyradiť z populácie mutovaných jedincov).*

*Selekcia môže prebiehať medzi jednotlivými druhmi, ale aj medzi jedincami toho istého druhu; tu však vedie ku vzniku **nových odrôd**, rás, plemien (varietas), nikdy **nie druhov** (species), či dokonca iných taxonomických skupín (t.j. rodov, čeľadí, radov, tried, kmeňov, ríš). Veľmi dôležité je tu však presné definovanie druhu; najlepšie vyhovuje táto definícia: **biologický druh je množina (populácia) jedincov, ktoré sa môžu navzájom krížiť a dávajú pritom potomstvo, ktoré je schopné reprodukcie**; toto obmedzenie („schopné reprodukcie“) je nutné, pretože pri krížení niektorých druhov sa síce potomstvo narodí, ale je neplodné, nemôže sa množiť (napr. mulica – kríženec koňa a oslice je neplodná; a podobne neplodný je aj mul – kríženec osla a kobyly; z toho vyplýva, že osol a kôň nepatria do toho istého biologického druhu). Príklady s rezistentnými baktériami a hmyzom len potvrdzujú toto tvrdenie: nevznikli tu predsa nové druhy (species) baktérií a hmyzu, ale iba ich nové, odolné odrody. Takýto jav je bežný v živej prírode a svedčí jednak o **rôznej individuálnej odolnosti jedincov voči škodlivinám**, jednak o **veľkej adaptabilite** živých organizmov, a nie o vzniku nových druhov. Táto vlastnosť živých organizmov napr. ochránila ľudstvo pred vyhynutím pri celosvetových pandémiech (akými boli mor, cholera, tzv. španielska chrípka a pod.); jedinci, resp. skupiny jedincov, ktoré prežili, nestali sa základom nového druhu ľudí (ľudia pred i po epidémii tvoria ten istý druh – homo sapiens sapiens); a podobne: ľudia, ktorí sa adaptovali na život za polárnym kruhom, i tí, čo žijú v rovníkovej Afrike, napriek istým rozdielom, tvoria **ten istý biologický druh (species), no rozličné rasy**.*

3. Mutácie.

Mutácie **vedú k zmenám znakov, vlastností**, a keďže tieto zmeny sú podmienená zmenou génov, sú **dedičné** (mutácie primárne zasahujú genofond jedinca, zatiaľ čo zmeny jeho tela, jeho orgánov sú sekundárne – podmienené zmenou génov). Postupným hromadením malých zmien môže dôjsť k veľkej zmene, napr. ku vzniku nového orgánu, a nakoniec nového biologického druhu.

Kreacionistickí vedci oponujú: *Mutácie sú vždy vlastne omyly, chyby v genofonde, ku ktorým dochádza pri replikácii molekuly DNA vplyvom napr. radiačného žiarenia, chemických látok, alebo iných nepriaznivých vplyvov prostredia (hoci niekedy vznikajú aj z neznámych, možno i z vnútorných príčin). Prevažná časť mutácií je pre organizmus škodlivá (niektoré sú dokonca nezlučiteľné so životom) – znevýhodňujú jedinca, a tento v konkurenčnom boji neobstojí (prírodná selekcia ho teda z populácie odstráni). Časť mutácií je neutrálnych (neškodí, ale ani nezvýhodňuje), a iba veľmi málo mutácií môže azda priniesť zmenu, ktorá by mohla byť (ihneď alebo keď dôjde k zmene prostredia) pre svojho nositeľa výhodná. **Problém neutrálnych mutácií** je pre darvinizmus možno väčší, ako sa na prvý pohľad zdá: keďže bývajú početné, mohli by byť veľkým nedarvinovským zdrojom evolučných zmien (teda zdrojom zmien neovplyvniteľných prírodným výberom !).*

Ďalším problémom je dokázaná existencia tzv. **genetického driftu**, ktorý postihuje malé populácie (na začiatku by však každý nový druh predstavoval iba malú populáciu). Následkom genetického driftu (nedostatočného „riedenia génov“) sa vyskytujú početné genetické chyby, ktoré môžu vážne poškodiť celú populáciu (napr. známe degeneratívne choroby, vyskytujúce sa v niektorých šľachtických rodoch alebo u obyvateľov malých obcí, teda v menších spoločenstvách, kde je celá populácia „príbuzensky previazaná“).

Problém zložitých systémov. Kreacionistickí vedci poukazujú na to, že postupným „skladaním“ malých náhodných zmien v ďalších generáciách (ako sa domnievajú neodarvinisti) nemôže dôjsť k podstatným anatomickým a funkčným zmenám, napr. k vytvoreniu nového orgánu, a nakoniec dokonca ku vzniku nového druhu, a to jednak preto, že takých zmien by bolo neraz treba celé stovky alebo tisícky (a pri vzniku nových druhov by to museli byť zmeny postihujúce súčasne mnohé orgány a systémy); okrem toho tieto zmeny by museli nielen na seba nadväzovať, ale musela by sa súčasne vyvíjať súhra („kooperácia“) so zmenenými morfológickými a funkčnými štruktúrami (starými i novo vznikajúcimi). Toto je pri náhodnom priebehu mutácií nemožné; súčasný udávaný vek Zeme (cca 4,5 miliardy rokov) by bol príliš krátky, aby takouto metódou „pokus-omyl“ vznikli aj celkom jednoduché druhy (lebo všetky, dokonca

aj jednobunečné baktérie, obsahujú veľmi zložité systémy). Navyiac v zložitých systémoch platí pravidlo „**neredukovateľnej kompletnosti**“. S týmto vedeckým poznatkom prišiel ako prvý známy molekulárny biológ **Michael Behe**. Pravidlo hovorí (a empiria potvrdzuje), že zložitý **systém je funkčný iba vtedy, keď je úplný (kompletný)**; často stačí, aby v ňom chýbal (alebo bol nefunkčný) jeden jediný prvok, a celý systém je nefunkčný (takýto nefunkčný orgán nie je organizmu na prospech, naopak je mu na príťaž, a preto ho selekcia nebude „podporovať“, ale postará sa o jeho čím skoršie odstránenie, o eliminovanie jeho nositeľov z príslušnej populácie). Behe princíp „neredukovateľnej kompletnosti“ ilustruje na triviálnom príklade pasce na myši, ktorá sa skladá z piatich súčiasťok; chýbanie ktorejkoľvek z nich ju robí nefunkčnou, zbytočnou.

Sám Darwin sa snažil vysporiadať s týmto problémom: pokúsil sa vysvetliť vývoj oka postupnými malými zmenami. Sústredil sa však iba na anatómiu vlastného orgánu. Oko (aj keby sme si vedeli predstaviť jeho postupný vznik – hoci sám Darwin uznával, že „sa to môže javiť absurdné“) však k videniu nestačí. Z oka sa totiž do mozgu neprenáša obraz, svetlo, ale oko veľmi zložitým spôsobom kóduje impulzy, ktoré vznikajú na jeho sietnici, tie sa transformujú na nervové vzruchy, ktoré sú po ich prenose do mozgového centra „dešifrované“ tak, že z jednotlivých nervových vzruchov je vytvorený zložitý „komplex“, ktorý organizmus vníma ako obraz (zhodný s tým, ktorý bol vytvorený na sietnici odrazeným svetlom z pozorovaného predmetu). **Predstava súčasného postupného tvorenia sa periférnej i centrálnej časti zmyslového orgánu (platí to nielen pre oko, ale všetky zmyslové, a nielen zmyslové orgány), ktoré napriek tomu, že sú vzdialené a majú úplne inú anatomickú stavbu a prebiehajú v nich odlišné fyziologické a biochemické pochody, tvoria predsa jeden jediný celok, systém (neredukovateľný komplet), takáto predstava je viac ako nepravdepodobná, je doslova absurdná.**

4. Podobnosť znakov a vlastností jednotlivých druhov.

Nielen poznatky zrovnávacej anatómie, ale aj skúsenosti „laikov“ svedčia o nápadnej podobnosti znakov (napr. orgánov) alebo vlastností niektorých, najmä „príbuzných“ druhov. Na základe istých podobných znakov sú organizmy rozdelené do rôznych taxonomických skupín. Darwinisti tvrdia, že podobné znaky svedčia o spoločnom predkovi, že sú nepriamym dôkazom evolúcie. „Strom“ fylogenetického vývoja (o ktorom bola reč vyššie) je toho údajne dôkazom.

Kreacionistickí vedci namietajú, že podobnosť (analogiu) nemožno považovať za dôkaz spoločného pôvodu, ale **spoločného pôvodcu**. Diela vychádzajúce z dielne jedného majstra (remeselníka alebo umelca) nesú na sebe jeho „rukopis“ – obsahujú niektoré spoločné znaky. To však vôbec neznamená, že napr. dielo A vzniklo z diela B, poprípade, že

A i B mali nejakého spoločného predchodcu C. Všetky diela (A, B i C) napriek „podobnému rukopisu“ svojho majstra, sú jedinečné – vznikali samostatne a majú svoje vlastné poslanie (účel). Okrem toho kreacionisti vyčítajú evolucionistom, že pri zdôrazňovaní niektorých vonkajších (menej podstatných) podobnosti často zámerne ignorujú rozdielnosť v podstatnom. Napr. medzi šimpanzom a človekom je síce istá podobnosť v niektorých telesných znakoch, ale pritom je medzi nimi priepastný rozdiel, pokiaľ ide o to podstatné – o ich mozog (medzi vlastnosťami mozgu človeka a šimpanza je približne taká široká priepasť, aká je medzi šimpanzom a jednobunečným organizmom).

Argumentovanie „vývojovým stromom“ kreacionisti odmietajú. Podľa nich aj systematizácia organizmov, t.j. ich zaradenie do určitých taxonomických skupín (ríša – regnum; kmeň – phylum; trieda – classis; rad – ordo; čeľaď – familia; rod – genus; druh – species; rasa, odroda – varietas) bolo vytvorené umelo, a má význam, ako každá iná klasifikácia: sprehľadnenie, ktoré je potrebné jednak kvôli ľahšiemu zapamätaniu (z didaktických dôvodov), jednak kvôli tomu, aby vôbec bola možná komunikácia medzi vedcami (z toho istého, ale i z iných vedných odborov). Nemá to teda nič spoločné s evolúciou.

„Strom života“ kreacionisti pokladajú za fikciu, špekuláciu, pretože zostrojenie takéhoto „stromu“ vychádza z dvoch nepodložených (a teda v exaktnej vede neprípustných) predpokladov: 1. z nepresného datovania, 2. z existencie hypotetických „prechodných druhov“, o ktorých niet žiadnych dokladov (o datovaní i o „prechodných formách“ bude zmienka neskôr). Ak by jednotlivé druhy organizmov (súčasných i vyhynutých) graficky znázorňoval kreacionista, nenakreslil by strom, ale zmiešaný „les“, či skôr „**sad života**“, ⁷ v ktorom by každý strom predstavoval jeden druh (pozri obrázok): tie najvyššie stromy, siahajúce do najnovšieho obdobia, sú súčasné druhy; nízke stromy predstavujú vyhynuté druhy. Vety stromov nepredstavujú biologické druhy (**species**), ale rôzne rasy, odrody (**varietas**) druhov. Vo výške kambria graf pretína silná vodorovná čiara (tá nie je na našom obrázku znázornená), predstavujúca celosvetovú katastrofu. Mnohé stromy končia pri tejto línii (vyhynuli počas katastrofy a sú hlavným zdrojom fosílií), iné pokračujú aj nad touto línii, no sú zoštíhlené („ošarpané“); niektoré však postupne mohutnejú, pretože sa im v prriedenom lese darí lepšie ako pred katastrofou; ale sú aj také, ktorým sa nedarí, a končia v rôznej výške nad línii. Smerom nahor sa teda mení charakter lesa, a to pokiaľ ide o proporcie jednotlivých stromov (pomer ich zastúpenia v lese), ale najmä pokiaľ ide o ich celkové množstvo – **druhov postupne ubúda**.

5. Dôkazy paleontologické.

Nálezy zbytkov alebo otláčkov pravekých živočíchov a rastlín, najmä ich fosílie (skameneliny) sú silným argumentom evolučnej teórie. Mnohé nálezy prezentujú druhy, ktoré dnes už nejestvujú; a dôležitou skutočnosťou je najmä to, že niektoré druhy sa vyskytujú iba v istých geologických vrstvách, pričom primitívne formy živých organizmov sú pravidelne nachádzané v najstarších vrstvách (tento fakt je dôležitý, ako už bolo uvedené, pri zostavovaní spomínaného „stromu fylogenetického vývoja“). Konceptia postupnej evolúcie vylučuje existenciu globálnej svetovej katastrofy, o ktorej hovoria kreacionisti (a ktorá býva obvykle nazývaná „potopou“).

***Kreacionistickí vedci** namietajú: paleontológia podáva viac dôkazov, svedčiacich proti evolučnej teórii, ako tých, ktoré by mohli podporiť koncepciu postupného, neprerušeneho vývoja živých organizmov. Je to predovšetkým nedostatok, či skôr **chýbanie prechodných foriem**. Dalo by sa predpokladať, že (ak platí vyššie uvedený model vzniku nových druhov) medzi fosíliami bude veľmi veľa prechodných foriem. Keďže zmeny prebiehali pomaly, jediní s prechodnými znakmi, keď mutácie ešte „nevyrobili“ úplný orgán (a to nielen po anatomickej, ale i funkčnej stránke) museli existovať veľmi dlho (vytvorenie zložitého systému, napr. orgánu, ktorý sa skladá z desiatok alebo stoviek prvkov, nielen presne zoradených, na seba navzájom nadväzujúcich – hoci ešte nefunkčných – ani ten najoptimistickejší darvinista nemôže predpokladať skôr ako za mnohé storočia, či dokonca tisícročia), a je preto divné, že sa medzi fosíliami tieto prechodné formy nenachádzajú. Naopak, fosílie svedčia skôr o **ne-mennosti (stagnácii) druhov** a o **náhlym zániku alebo objavení sa jednotlivých „hotových“ druhov**. Náhly výskyt veľkého množstva rôznych (hotových druhov) sa objavil napr. v období kambria (preto sa tento jav nazýva aj „**kambrijská revolúcia**“). Kreacionisti nepredpokladajú, že v tomto období vznikli náhle nové druhy, ale naopak: práve vtedy hromadne uhynuli, a to následkom **globálnej katastrofy**, ktorá jediná dokáže vysvetliť taký masový a náhly výskyt fosílií (pozri nižšie).*

*Prečo teda nenachádzame prechodné formy? Niekoľko málo nálezov, pokladaných niektorými za prechodné formy – napr. známa fosília *archeopteryxa*, alebo kosti tzv. „hominidov“ – sú inými renomovanými paleontológmi vysvetľované inak: išlo o „hotové“ druhy, z ktorých niektoré vyhynuli, niektoré sú tu dosiaľ, a časť týchto nálezov tvoria artefakty, ba, žiaľ, aj vedomé podvody.⁸ Kreacionisti preto tvrdia: **Prechodné formy nenachádzame preto, lebo neexistujú, a nikdy neexistovali.***

Evolucionisti však hovoria, že prechodné formy sa medzi fosíliami nenachádzajú preto, lebo ich nositeľov bolo relatívne málo; podľa niektorých teórií žili iba „na okrají“ (na hraniciach) veľkých populácií.

Kreacionistickí vedci namietajú: každú malú skupinu mutovaných jedincov, žijúcu na okraji veľkých populácií, by prírodná selekcia eliminovala v čase, keď mutácie (ešte nehotového orgánu), ktorých je nositeľom, ju vlastne znevýhodňujú pred jedincami nemutovanej populácie. Selekcia by mala na to dosť času i vážny dôvod: ak by orgán naozaj takto postupne vznikal, boli by nato potrebné náhodné mutácie, vedúce k postupným (na seba „logicky“ nadväzujúcim!) zmenám v priebehu niekoľkých stoviek alebo tisícok generácií; ale čiastočné zmeny, pokiaľ by orgán ešte nebol funkčný, by boli pre ich nositeľov veľkou nevýhodou. Boli by vnímané nie ako pozitívne, ale ako negatívne mutácie, a prírodná selekcia by sa pomerne rýchlo postarala o likvidáciu ich nositeľov (najmä ak by tu bola silná konkurencia veľkej, nemutovanej populácie). A ak by mutovaná populácia nejako predsa len aj prežila, je veľmi nepravdepodobné, žeby za také dlhé obdobia (tisíce rokov) žila trvalo iba „na okraji“, žeby bola za ten dlhý čas stále málo početná. A ak by predsa len bola málo početná, pôsobil by v nej nepriaznivý účinok génového driftu (je spomenutý na inom mieste), čo by viedlo tiež napokon k zániku tejto mutovanej populácie (resp. kolónie).

Mnohé skutočnosti svedčia o tom, že **účelom prírodnej selekcie nie je „podporovať“ mutácie, ale naopak chrániť populáciu pred mutáciami** (tak, že mutovaných jedincov zavčasu z populácie vyradí).

Kreacionisti navyše argumentujú takými nálezmi, pri ktorých bolo nájdené **obrovské množstvo fosílií zvierat, ktoré nikdy spolu žiť nemohli**. Vysvetľujú to obrovskou **katastrofou**, keď zvieratá v zmätku unikali pred hroziacim nebezpečenstvom (napr. prívalom vôd), pričom inštinkt záchrany života prevládol napr. nad plachosťou pred dravcami. Pre celosvetovú katastrofu svedčia aj **náleziská fosilných palív**, kde musela byť naplavená často desiatky až stovky hrubá vrstva uhynutých zvierat alebo rastlín (stromov). To by sa bez katastrofy udiat nemohlo. Veď postupne uhynuté zvieratá, ak sa nestanú potravou dravcov a mrchožrútov, podľahnú hnilobe (úlohu tu zohrávajú hnilobné baktérie) a nakoniec chemickému rozkladu. Podobne je to s rastlinami. Aby vznikli fosílie, organizmus sa musí **náhle** (pred jeho skonsumovaním a zhnitím) dostať **do podmienok, ktoré fosilizáciu umožňujú** (je to zabránenie prístupu vzduchu a vysoký tlak), a tieto podmienky môže vytvoriť iba situácia, aká nastáva pri katastrofách; môže to byť záplava („pochovanie“ organizmov pod hrubou vrstvou bahna a iných nánosov), ale tiež napr. zasypanie sopečným prachom (známy prípad Pompejí). Podľa kreacionistov **„kambrijská revolúcia“** (náhly výskyt fosílií) zodpovedá celosvetovej katastrofe. A uloženie fosílií v jednotlivých geologických vrstvách je podmienené jednak fyzikálnymi vlastnosťami ich tiel (veľkosť, hmotnosť), jednak spôsobom ich života (t.j. kde, v akom prostredí sa pred katastrofou nachádzali). Jednotlivé geologické vrstvy sa síce líšia vekom, ten

však nemožno vykazovať v desiatkach a stovkách miliónov rokov, ale hodín, dní.

Niektoré ďalšie problémy evolučnej teórie:

Problém evolúcie pohlaví.

Pohlavné rozmnožovanie má veľkú prednosť pred bezpohlavným najmä v tom, že vedie k „riedeniu génov“, a tak znižuje nebezpečie hromadenia mutácií (t.j. vyššie spomínaného genetického driftu). Pri bezpohlavnom množení, potomok zdedí celý genetický „materiál“ svojho rodiča (vrátane mutácií); pri pohlavnom množení potomok zdedí polovicu génov od jedného, druhú polovicu od druhého rodiča, čím sa značne znižuje možnosť prenášania (dedenia) mutácií. Ak by platila súčasná evolučná teória, v ktorej „hromadenie znakov spôsobených opakovanými mutáciami“ je také dôležité pre vývoj, prečo sa potom nezachovalo bezpohlavné rozmnožovanie (ktoré podľa evolučnej teórie bolo prvotné), ale vzniklo **rozmnožovanie pohlavné, ktoré bráni hromadeniu zmien spôsobených mutáciami?**

Problém altruizmu a sociálneho správania sa.

Ak pri prírodnej selekcii ide o boj o život, prečo sa vyvinuli inštinkty, kde sa *jeden jedinec obetuje kvôli dobru iného*. Pokiaľ ide o rodičov, niektorí to vysvetľujú inštinktom, ktorý má vlastne pomôcť „zachovať vlastné gény“. Toto vysvetlenie však vnáša do evolučnej teórie „zámer“, a *ten je pre evolučnú teóriu, ako zdôrazňujú mnohí jej najprominentnejší predstavitelia, absolútne neprijateľný*. Okrem toho „altruistický“ sa zvieratá správajú často aj voči tým, ktoré nie sú s nimi v tesnom príbuzenskom zväzku (napríklad niektoré vtáky a cicavce vystríhajú pred nebezpečenstvom krikom, ktorý síce upozorňuje iných, ale súčasne sústreďuje pozornosť dravca na nich samotných; ďalším príkladom je pomáhanie pri kŕmení cudzích mláďat atď.).

Ostatne aj iné inštinkty (často veľmi zložitú správanie, stávanie hniezd, sťahovanie sa na veľké vzdialenosti, dômyselné spôsoby lovu, koordinácia pri rôznych činnostiach) ťažko možno vysvetliť evolúciou, ak uvážime, že to, **čo jedinec získa v priebehu svojho života (teda i čomu sa naučí), sa nedostane do jeho genofondu, a teda sa nezdedí**. Ako potom tieto zložité činnosti, správanie sa zvierat i hmyzu (často veľmi „rozumné“) mohlo vzniknúť evolúciou? Či si vari naozaj niekto vážne myslí, že zložitú rozumné konanie môže byť výsledkom náhodných, t.j. nerozumných mutácií?

*Pre kreacionistov, ktorí počítajú s tým, že pri vzniku druhov sa uplatňoval zámer (hovorí o tzv. **inteligentnom designe**), zmienené problémy s pohlavím a inštinktmí (a tiež so zložitou systémom vo všetkých živých organizmoch) nie sú žiadnymi problémami; ved' pre inteligentného*

a všemocného tvorca nemôže byť žiadnym problémom to, čo pre slepú, bezcieľnu náhodu je problémom neprekonateľným.

Problémy s datovaním.

Datovania udalostí, o ktorých nemáme priame časové údaje, je vždy istým problémom. Existuje celý rad metód, ktoré používajú vedci rôznych vedeckých odborov (historici, archeológovia, paleontológovia). Často sa využíva **pomer niektorých radioaktívnych látok a ich štiepných produktov** pri určovaní veku hornín (také sú napr. metódy urán/olovo, kálium/argón, rubídium/stroncium); pri určovaní nálezov organického pôvodu je najznámejšou uhlíková (radio-karbónová) metóda. Všetky tieto metódy vychádzajú z dvoch predpokladov: z východiskovej koncentrácie rádioaktívnej látky a z rýchlosti rozpadu. V paleontológii a geológii sa však najčastejšie používa metóda **určovania veku hornín podľa fosílií**, ktoré sa v nich nachádzajú; a ak sa nájde nejaká nová, dosiaľ neznáma fosília, **vek tejto fosílie sa určuje zasa podľa veku horniny**, v ktorej bola objavená.

*Kreacionisti tvrdia, že počítanie s príliš dlhými obdobiami (stovky miliónov rokov) nie je ničím podložené; oni odhadujú vek zeme (a pochopiteľne i fosílií) na tisíce rokov, pričom svoje tvrdenia opierajú o niektoré fakty z viacerých vedných odborov (geológie, paleontológie, fyziky a i.), ktorými sa tu nemožno zaoberať.⁹ Metódy datovania používané evolucionistami spochybňujú. Tým metódam, ktoré sú založené na stanovení pomeru rádioaktívnych látok a ich rozpadových produktov, vyčítajú, že vychádzajú často z nespoľahlivých, nepresných predpokladov. Predpokladmi pre výpočet je totiž poznanie **rýchlosti rozpadu** (tá sa vyjadruje tzv. polčasom rozpadu) a **východiskovej koncentrácie**. Rýchlosť rozpadu je konštantná (ale prakticky pre výpočet je použiteľná len do istého počtu rozpadov), no východiskovú koncentráciu rádioaktívnej látky možno určiť len odhadom (v rovnici je to „premenná“), lebo je závislá od rôznych okolností: znižuje ju napr. vyplavenie vodou, zvyšuje tzv. neutrónový záchyt. Množstvo rádioaktívneho uhlíka (^{14}C) vo vzduchu (dôležité pre datovanie pri použití rádiokarbónovej metódy) je zase závislé od kozmického žiarenia, a toto od magnetického poľa zeme atď. Pri rádiokarbónovej metóde je okrem toho limitujúcim počet rozpadov – ak je veľký (už väčší než 3!) je metóda nespoľahlivá, nepoužiteľná; prakticky to znamená, že ňou možno pomerne spoľahlivo datovať iba vek látok organického pôvodu, ktoré nie sú staršie ako 10 000 rokov. A to je príliš krátka doba na to, aby metóda mohla byť použitá pri datovaní darvinistami predpokladaných dejov súvisiacich so vznikom druhov. Najväčšie výhrady kreacionistov sú však voči posledne menovanej metóde; vyčítajú jej, že pri nej ide o „dokazovanie v kruhu“ (**circulus vitiosus** = chybný, bludný kruh): fosílie určujú vek hornín, a vek fosílií je určovaný vekom hornín.*

Podobné dokazovanie (vysvetľovanie nejakej veci samotnou touto vecou) býva vo vede označované slovom „tautológia“.¹⁰

Problémy s matematikou.

Matematika je veľmi exaktná veda. Je pre ňu typická presnosť, no vie sa vysporiadať aj s „nepresnou“ náhodou, čiže dokáže vypočítať pravdepodobnosť výskytu dejov, ktoré prebiehajú náhodne. A tu sa ukazuje, že aj veľmi dlhý vek Zeme (4,5 miliardy, t.j. $4,5 \times 10^9$ rokov) by bol príliš krátky na to, aby náhodne vznikli nielen početné druhy živých organizmov, ale aj predpokladaný prvý jednobunecný organizmus, aby vznikla bunka. Ak by napr. molekula DNA bola dielom času a náhody, t.j. jej vznik by sa dial metódou „polus-omyl-šťastná náhoda“, a ak by to všetko prebiehalo rýchlosťou jeden pokus za jednu sekundu, bolo by na vytvorenie jediného pramienka ľudskej DNA potrebných 10^{87} sekúnd; ale vek Zeme sa odhaduje na $4,5 \times 10^9$ rokov, čo je „iba“ 10^{25} sekúnd! Podobne je to s vytvorením molekuly polypeptidu, zloženého zo 100 článkov (čo je v živej prírode bežné), pričom jeden článok (bielkoviny) by pozostával z 20 aminokyselín (čo je celkom normálne); na náhodné vytvorenie takej molekuly by bolo potrebných 10^{242} rokov, čo je úplne nepredstaviteľné (je to číslo s 242 nulami). Toto sú iba dva príklady z celého radu výpočtov, ktoré používajú kreacionisti pri svojej argumentácii. (Ďalšie príklady môžete nájsť v mojej už spomínanej knihe „Fakty a úvahy o živote...“).

Problémy s informáciami, entropiou a designom.¹¹

(Poznámka: Táto časť úzko súvisí s tým, čo bolo uvedené v odseku „Problém zložitých systémov“ v časti „3. Mutácie“ – pozri vyššie).

Informácie súvisia s usporiadanosťou systémov, a usporiadanosť s *designom*. Alebo inak: štruktúra systému je závislá od usporiadanosti, a usporiadanosť od množstva informácií. Preto o nich treba hovoriť súčasne. Ide však o tak rozsiahlu problematiku, že tu zďaleka nebudeme môcť zachádzať do podrobností.

Napred sa treba zmieniť o význame pojmov a o tom, ako súvisia s našou problematikou, t.j. so „živými systémami“, čiže s organizmami tvoriacimi druhy (ktorých vznikom a vývojom sa zaoberá Darwinova teória):

Informácie. Hlavným „uchovávateľom a prenášačom“ informácií v živom organizme je dlhá, špirálovito stočená molekula DNA, nachádzajúca sa v chromozómoch, ktoré sú v jadrách všetkých buniek organizmu. Molekula DNA u človeka obsahuje cca 3 miliardy presne zoradených (usporiadaných) nukleotidov, nositeľov nepredstaviteľného množstvo veľmi zložitých informácií (od nich závisí nielen to, či sa napríklad zo zárodočnej bunky vyvinie myš, mrkva, alebo človek; ale aj to, akej farby budú jeho oči, aká bude jeho inteligencia, či bude mať umelecké sklony, talent atď. atď.; no tiež napr. aj to, či v určitom veku ochorie na nejakú geneticky podmienenú cho-

robu...). Odhaduje sa, že tieto informácie, ak by boli zapísané v binárnom systéme, zaplnili by 1000 zväzkov 600-stranových kníh. V ľudskom tele je asi 60 biliónov buniek, z ktorých každá obsahuje túto obrovskú „knižnicu“ informácií. Okrem DNA existuje však aj iná skupina „informačných molekúl“; sú to proteiny (bielkoviny), ktorých molekuly tvoria reťazce 20 aminokyselín, opäť presne usporiadaných (od toho usporiadania závisí, aký tvar a vlastnosti (teda i funkciu) bude mať bielkovina. Ale DNA so svojou „abecedou“ zo štyroch báz a bielkovina so svojou „abecedou“ pozostávajúcou z 20 aminokyselín, tvoria dva veľmi rozdielne „jazyky“. Keď bunka vyrába bielkoviny, prebieha vlastne „preklad z jedného jazyka do druhého“. Ide o veľmi dômyselný systém kódovania a dekódovania, ktorý dokáže okamžite poskytnúť potrebné informácie, a je navyše schopný replikácie (rozdeliť na dve časti, z ktorých každá je ihneď plne funkčná).

Entropia je vlastne opakom usporiadanosti – je to *miera neusporiadanosti systému*. V uzavretých systémoch platí zákon narastania entropie (táto skutočnosť priamo súvisí s platnosťou druhého termodynamického zákona); to znamená, že usporiadanosť systému sa postupne znižuje až systém nakoniec zanikne. Platnosť zákona je všeobecná (platí pre systémy matematické, technické i biologické). Evolučná teória predpokladá postupné zdokonaľovanie sa organizmov (systémov), čo je v rozpore so zmieneným zákonom o narastaní entropie. Tomuto rozporu čelia evolucionisti trojakým spôsobom:

1. O probléme mlčia. Jednoducho ignorujú fakty: o nutnosti informácií vôbec neuvažujú. Týka sa to však iba tých najprimitívnejších, neinformovaných „vedcov“ alebo „popularizátorov vedy“.

Ako príklad môžem uviesť citáty z jednej publikácie známeho ateistického (mimoriadne aktívneho) autora, píšuceho pod pseudonymom Adam Roman: „...tupá, slepá, anonymná náhoda je prvým predpokladom jedinej teórie, ktorá bez akýchkoľvek metafyzických a scholastických vytáčok vysvetľuje bezo zvyšku vznik a diverzifikáciu druhov tak ako ich dnes vidíme. Formuloval ju prvý Charles R. Darwin...“ a o niekoľko riadkov nižšie: „Tejto otázke (rozumej vzniku druhov prírodným výberom) najlepšie porozumie každý, kto sa aspoň trochu zaoberal programovaním. Urobíte si program, ktorý vám napríklad zistí, či zadané číslo je prvočíslom. Taký program je len postupnosť úkonov, ktoré na váš príkaz s otrockou poslušnosťou vykoná počítač a nazýva sa algoritmus. Algoritmus, ktorý zistí, či zadané číslo je prvočíslom, však nie je jednoduchý a dlho ste sa s ním natrápili. Odskúšali ste ho na mnohých známych prvočíslach i na číslach, o ktorých ste vedeli, že prvočíslami nie sú. Po počiatkovej eufórii vás však začne obťažovať potreba zadávať čísla z klávesnice, a zistenia programu o tom, či zadané číslo je prvočíslom, si zapisovať. Ale načo to robiť? Ved' nie je nič ľahšie, než urobiť jednoduchý cyklus, ktorý vykoná váš nový program pre zadaný interval čísel a na monitor vám vypíše len nájdené prvočísla a oznámi vám aj ich počet. Z pôvodného algoritmu sa vyhotovili algoritmus o pár inštrukcií dlhší, ale môžete ho nechať kontrolovať miliardu čísel a vy si medzitým môžete odskočiť na pivo.“ Toľko citáty; sú doslovné, iba niektoré slová v nich som podčiarkol (preto, aby si čitateľ jednoduchšie mohol skontrolovať odvolávky na tieto časti citátov v komentári, ktorý príde o tri odstavce nižšie).

2. Domnievajú sa, že pre usporiadanosť nie sú nutné informácie, stačí hmota a energia. Poukazujú napr. na to, že aj v neživej prírode existuje usporiadanosť. Príklady: pravidelné „vlnky“ piesku na pláži, krúživý (vírivý) pohyb vody pri jej vypúšťaní úzkym otvorom z nádrže, napr. z vane a pod.

3. Myslia si, že usporiadanosť, resp. akási „tendencia k nej“ je „vnútornou vlastnosťou hmoty“ (v skutočnosti by to znamenalo, že samotná hmota obsahuje informácie). Pokúša sa to vysvetliť teória o tzv. „samoorganizácii“ systémov. Jej autorom je Ilya Prigorine, jeden zo zakladateľov tzv. „bruselskej školy nerovnovážnej termodynamiky“, ktorý razí pojem tzv. „poriadku v chaose“. Dôsledok tejto teórie pre evolúciu je však paradoxne taký, že v podstate popiera Darwinovu teóriu, aspoň jej najdôležitejšiu časť – prírodný výber. Teória o samoorganizácii (alebo „o poriadku v chaose“) totiž predpokladá vývoj aj bez vplyvu vonkajšieho prostredia, t.j. selekcie, pretože je založená na viere v existenciu akejsi „vnútornej selekcie“: systém „hľadá“ stabilitu svojej vlastnej štruktúry, pričom prechod od zmeny k stabilite možno chápať ako „samoorganizáciu“ systému.

Kreacionistickí vedci všetky tri predstavy odôvodnene odmietajú.

Prvú nepokladajú (pre jej primitívnosť a očividné ignorovanie faktov) vôbec za hodnú vážnejšej diskusie. Pre odpoveď na vyššie uvedený príklad (citáty) stačí napr. logika (aj bez prírodovedeckých faktov): Ak autor píše výslovne o „tupej, slepej anonymnej náhode“ a o pár riadkov nižšie, v príklade, ktorý uvádza, hovorí, že napred treba „urobiť si program... algoritmus, ...ktorý nie je jednoduchý a dlho ste sa s ním natrápili“, potom si jasne protirečí. Či azda ten program (algoritmus) vznikol „vďaka tupej, slepej náhode“, bez toho, aby ten, kto sa s ním „dlho natrápil“, použil pritom svoju inteligenciu? A ak by sme pripustili (žartom), že pán učiteľ pri tvorbe programu žiadnu svoju inteligenciu nepoužil (ponechajme stranou z akého dôvodu), potom je tu ešte počítač, jeho operačný program a naviac zásuvka s elektrickým prúdom. Toto všetko je predpokladom fungovania zmienenej „algoritmu“. Ale, aby ten počítač vôbec bol, to si vyžiadalo obrovské množstvo ľudskej práce a inteligencie (nielen pri výrobe prístroja, ktorý má pán učiteľ na stole, ale najmä počas desiatky rokov dlhého výskumu, vývoja výpočtovej techniky a informatiky). A podobne je to s materiálmi, z ktorých je počítač skonštruovaný. A čo elektrina, bez ktorej by bol počítač „mŕtvý“? Od prvých objavov elektrických javov cez veľmi dlhé obdobie tvrdej práce mnohých inteligentných ľudí na praktickom využití elektriny až po chvíľu, keď si ju pán učiteľ stlačením tlačidla priviedol do svojho počítača, sa „spotrebovalo“ nesmierne množstvo informácií tisícok inteligentných ľudí. V skutočnosti, príklad, ktorý Adam Roman uvádza, je celkom dobrý. Ibaže dokazuje niečo úplne iné, ako autor zamýšľal: algoritmus, ktorý má byť príkladom, ako funguje tupá slepá náhoda, dokazuje pravý opak – že to bez informácií nejde! A informácie, tie musia mať svoj zdroj – inteligenciu.

Pokiaľ ide o „usporiadanosť v neživej prírode“, kreacionistickí vedci oprávnenne poukazujú na to, že treba rozlišovať medzi rôznymi druhmi usporiadanosti: existuje usporiadanosť **jednoduchá** (napr. periodická), ktorú možno vyjadriť ako postupnosť ABABABAB...; postupnosť **zložitá nešpecifická** (náhodná), ktorú možno napr. vyjadriť sledom týchto písmen: ZVURMISINDA; a nakoniec **zložitá (komplexná) špecifická**. Ak použijeme rovnaké prvky (písmená) ako v predošlom príklade, dostaneme túto postupnosť písmen: DARVINIZMUS. Ako vidieť na prvý pohľad, medzi týmito postupnosťami (usporiadanosťami) je veľký rozdiel. Prvé dve môžu vzniknúť spontánne (náhodou). Nimi možno dobre vysvetliť uvádzanú usporiadanosť, ktorá býva občas nachádzaná v neživej prírode. Tretia (komplexná a špecifická) usporiadanosť nemôže vzniknúť bez informácií, a tie jej môže dodať iba inteligencia, ktorá má istý zámer (design) – v našom prípade bolo jej zámerom pomenovať teóriu, ktorá tvrdí, že zložitosť štruktúr (zložitosť usporiadania) môže vzniknúť náhodne (bez zámeru a inteligencie). Pravdaže, v živých systémoch nejde o takéto triviálne postupnosti (naša sa skladá z 11 prvkov usporiadaných istým, jedinečným spôsobom), tam existujú štruktúry s tisíckami prvkov (a subsystemov), ktoré ak by neboli usporiadané istým, jedinečným spôsobom, boli by nefunkčné, nezmyselné. (Náhodný vznik usporiadanosti zložitých systémov prirovnal Einstein ku vzniku kompletného slovníka nemeckého jazyk následkom výbuchu v tlačiarňi). Ako vidieť, pri vysvetľovaní zložitých štruktúr sa nemožno zaoberať bez toho, aby sa kalkulovalo s inteligenciou. **Hmota a energia** zďaleka nestačia vysvetliť existenciu a funkčnosť týchto systémov; je tu potrebný aj tretí dôležitý faktor – **informácia**. Ale tá nie je vlastnosťou neživej hmoty (napriek špekuláciám vedcov zo školy nerovnovážnej termodynamiky); niekoľko tisícročná empiria ľudstva svedčí o niečom úplne inom. Preto tiež neexistuje ani nič také ako „samoorganizácia“ v uzavretých systémoch; a nielen v uzavretých, ale ani v otvorených – pokiaľ by boli otvorené len voči energii, poprípade hmote, a nepôsobila na ne (a v nich) zvláštna „sila“ – informácie (pozri časť III. – „Malá exkurzia do sveta veľkých síl“).

Živé systémy sú **otvorené**, ale to samo osebe nevysvetlí ich zložitosť, ani to, že sa v nich neuplatňuje zákon narastania entropie; okrem ich otvorenosti tu musí byť aj „**zdroj informácií**“ (teda **inteligencia**). Lebo len „prísun“ informácií môže zabrániť tomu, aby sa v systéme uplatnil zákon narastania entropie.

Kreacionisti však idú ešte ďalej: prítomnosť takejto organizovanosti (usporiadanosti) považujú za akúsi **signatúru** („podpis“) tvorcu týchto systémov. Tvorcovia (napr. umelci) svoje diela signujú. Čo, ak to platí aj o tvorcovi – autorovi (projektantovi i konštruktérovi) týchto podivuhodných diel (živých organizmov)? Akým jazykom by asi signoval svoje diela, aby jeho podpis bol čitateľný a pochopiteľný iným inteligentným bytos-

tiam – ľudom, a to ľudom všetkých generácií, rôznych národov a rozličného vzdelania? Aký jazyk a aké písmo by mohol použiť? Hebrejské, arabské, grécke, čínske, latinku? Najlepším spôsobom iste bude, ak sa na svoje diela „podpíše nelingvistickým spôsobom“, ale pritom čitateľne (aspoň pre „gramotných“ – pre tých, ktorí sú schopní takéto písmo prečítať, takúto informáciu pochopiť): umožní ľudom nahliadnuť do ním vytvorených komplexných špecifických systémov, aby zistili, aké sú dômyselné, účelné a nesmierne zložité (tak zložité, že by ich oni, inteligentní, rozumní ľudia – ved’ sami nazvali svoj „živočíšny druh“ homo sapiens sapiens – nedokázali navrhnuť, a už vôbec nie skonštruovať); umožní im poznať (aspoň sčasti) aj dôvtipný a komplikovaný spôsob kódovania informácií (napr. v molekule DNA) a ukáže im, aké obrovské množstvo informácií obsahuje jediná bunka aj toho najjednoduchšieho organizmu. **Po odhalení takých závažných informácií možno očakávať, že mnohí ľudia – všetci tí, čo vedia uvažovať a počítať (ved’ nato dostali inteligenciu) – tento „podpis tvorca“ („inteligentný design“) správne prečítajú, rozlúšia. Ale pre tých, čo ani toto nepochopia, pripojí tvorca ešte ďalší „podpis“.** (O ňom sa píše v nasledujúcich odstavcoch).

Problém s krásou.

Darwinova teória (v jej staršej i novšej verzii) hovorí, že prírodná selekcia dáva šancu tým jedincom, ktorí sú úspešnejší v konkurencii (najmä v boji o potravu a priestor). V prírode je však veľa príkladov, keď niektoré živočíchy majú také sfarbenie, ktoré ich robí nápadnými a priam provokuje ich nepriateľov, alebo majú orgány, ktoré sú im prekážkou pri pohybe (napr. pri úteku pred nepriateľom). Ako príklad uveďme aspoň pestrofarebných papagájov, niektorých rýb, motýľov, chvost páva a parožie jeleňa. Tieto ozdoby sú síce krásne, no nie sú pre svojich nositeľov žiadnou výhodou v ich boji o prežitie.

Darwin pripustil, že samce cicavcov i vtákov a niektoré krásne sfarbené motýle a ryby dostali krásu len kvôli kráse. Podľa neho to nebolo ovplyvnené prírodným výberom, ale sexuálnym výberom samíc, ktoré dávajú prednosť krajším samcom. Tvrdil, že medzi krásou a kvalitou genetického fondu samca existuje istý vzťah; potom by pohlavný výber bol vlastne iba istou formou prírodného výberu. Konkrétne si to predstavoval takto: napr. silné parožie jeleňa (alebo veľký, pestrý chvost páva či iná nápadná okrasa zvierat) je znakom, že nositeľ ozdoby je zdravý, zdatný, a preto si ho jeho sexuálny partner (samica) vyberie spomedzi iných, ktorí majú menšie parohy, chvost, sú menej sfarbení atď.; tak dôjde k odovzdávaniu tých najkvalitnejších génov ďalšej generácii. Toto vysvetlenie sa traduje dodnes.

Kreacionistickí vedci tvrdia: Darwinovo vysvetlenie krásy živočíchov a rastlín má veľké nedostatky. Napr. prečo sú zmiernenými okrasami vybavení v živočíšnej ríši väčšinou práve samce, a to navyše u tých druhov, kde si samice nevyberajú svojich partnerov, ale kde párenie prebieha

tak, že samce odoženú konkurentov (niekedy ich len zastrašia, inokedy s nimi zvedú boj na život a smrť), a keď zvíťazia, majú k dispozícii obyčajne celý „hárem“ samíc, ktoré potom jednoducho dobývajú a rad-radom oplodňujú. „Vkus“ samíc (ich „zmysel pre krásu“) tu teda nehrá absolútne žiadnu rolu!

Všetko svedčí pre to, že krásne veci v prírode (živej i neživej) sú určené pre človeka, nie pre sexuálnych partnerov, resp. partnerky zvierat. Ostatne, je veľmi nepravdepodobné, žeby zvieratá a hmyz dokázali „ohodnotiť, či je niečo krásne“ (aspoň v tom zmysle ako krásu vníma a chápe človek). Iste aj zviera a hmyz dokáže rozoznať výraznú farbu a orientovať sa podľa vône (resp. zápachu), ale načo sú napr. krásne tvary, kombinácie a súlad farieb zvierat a kvetov? Niektorí tvrdia, že je to kvôli potešeniu tvorcu a človeka. Iste majú pravdu. Ale je tu aj ďalšia možnosť:

Predchádzajúci odsek („Problémy s informáciami, entropiou, designom“) končil vetami: „**Po odhalení takých závažných informácií možno očakávať, že mnohí ľudia – všetci tí, čo vedia uvažovať a počítať (ved' nato dostali inteligenciu) – tento „podpis tvorcu“ („inteligentný design“) správne prečítajú, rozlúštia. Ale pre tých, čo ani toto nepochopia, pripojí tvorca ešte ďalší „podpis“.** (O ňom sa píše v nasledujúcich odstavcoch).“ A práve teraz prišiel ten čas: povieme si niečo o tom „ďalšom podpise“:

Tým „druhým podpisom“ je práve spomínaná **krása**. Je to „podpis“ rovnako čitateľný ako predchádzajúci, a pre tých, čo prvý podpis zle prečítali, je navyše dôrazným upozorním na ich omyl; dokazuje totiž neplatnosť, nezmyselnosť ich interpretácie (dešifrovania) tvorcovej prvej signatúry: ak niekto tvrdí, že prvá signatúra nie je podpisom, ale iba akousi „hračkou náhody“, ktorú ta umiestnila neinteligentná príroda (ona vraj metódou **pokus-omyl-šťastná náhoda** vytvorila všetko, čo v skutočnosti bez „inteligentného designu“ nemôže nikdy vzniknúť), ak niekto hovorí, že zjavná účelnosť v stavbe a fungovaní živých organizmov nie je dôsledkom zámeru (designu), ale náhody a veľkej, veľmi veľkej (i keď možno „neuveďmelej“) „snahy prežiť v boji o život“, potom taký človek tu má jasný dôkaz, že sa mylí.

Aby teda tvorca vyviedol týchto ľudí z ich omylu, pridal tento „druhý podpis“, ktorý očividne popiera, že slepý výber vytvoril všetko a že „snaha prežiť“ je tým zázračným tvorcom všetkého účelného. Pripojil na niektoré svoje diela k signatúre „inteligentného designu“ aj „**signatúrou krásy**“. Krásy, ktorá je z praktického hľadiska (pre prežitie) úplne **neúčelná**, ale zato je **obdivuhodná**. Ba viac než hodná obdivu, je **hodná aj zamyslenia**. Veď táto signatúra krásy hovorí o tom, že nielen pokiaľ ide o inteligenciu, ale aj pokiaľ ide o vnímanie krásy, je tvorca bytosťou v mnohom podobnou človeku, svojmu „obrazu“: čo je krásne pre jedné-

ho, vníma ako krásne aj druhý (i keď, pochopiteľne, tvorca svojej diela, teda aj človeka – svoj „obraz“, vysoko prevyšuje po každej stránke).

To bol stručný náčrt názorov evolucionistických a kreacionistických vedcov na vznik druhov, teda na predmet, ktorý je vlastným obsahom Darwinovej teórie. Otázka tzv. predbiotického (alebo „chemického“) vývoja, ktorý údajne mal viesť ku vzniku samotného života, teda k premene anorganickej hmoty na organickú, a neskôr ku vzniku prvej bunky so všetkými jej súčasťami, ktoré sú nesmierne zložité (ide o spomínané „neredukovateľné komplexy“) a sú bezpodmienečne potrebné pre jej život, metabolizmus a replikáciu (rozmnožovanie) – táto otázka nie je obsahom vlastnej (pôvodnej) Darwinovej teórie, preto sa o nej v tejto práci nezmiňujem; hoci aj tu mnohé fakty neúprosne rozbíjajú „hlinené nohy evolučnej teórie“. (Záujemcov o túto otázku opäť odkazujem na svoju knihu „Fakty a úvahy o živote...“. Informácie o nej nájdete na: www.knihy-benjan.sk).

Záverom by som chcel zdôrazniť, že v spore medzi evolucionistickými a kreacionistickými vedcami nejde o spor „veda versus viera“ (pričom pod slovom „viera“ niektorí rozumejú často nevedeckosť, spiatocnosť, „tmárstvo“), ale ide tu o spor **vedci versus vedci**. Na oboch stranách „barikády“ totiž stoja vedci, ktorí sú rovnako inteligentní, vzdelaní i skúsení. Ich rozdielne závery vyplývajú, ako som spomenul v úvode, z ich rôzneho svetonázoru („pred-vedenia“, paradigmy), a preto je neférové, ak jedni druhých hanobia, alebo ak používajú v „boji“ iné ako vedecké argumenty. Neférové je však aj to, keď médiá dávajú možnosť prezentovať svoje argumenty iba jednej strane, a druhú úplne ignorujú, alebo keď sa na školách zaraďujú do osnôv len teórie jedných, a druhým sa znemožňuje (pod zámienkou, že šíria „náboženstvo“) prezentovať svoje vedecké pozorovania a argumenty. Či azda má niekto obavu, že ak druhú stranu pripustí k slovu, jeho strana v konkurencii neobstojí, že v „selekcii (v boji o prežitie) vedeckých názorov“, tie, ktorým on fandí, neuspějú?

Oficiálne proklamované právo každého na slobodné hlásanie názorov sa nemôže týkať iba názorov politických, iba rôznych filozofických a náboženských smerov, predstáv „ochranárov“ prírody, rozličných šarlatánov a iných samozvaných „odborníkov“, ale aj – ba najmä! – výsledkov seriózneho vedeckého výskumu, najnovších prírodovedeckých poznatkov, a to nezávisle na tom, či korešpondujú s „oficiálnym svetonázorom“. To je názor ľudí logicky a slobodne uvažujúcich. Skutočnosť je však úplne iná:

Možno nie všetci čitatelia vedia, že v USA je zakázané v školách vyučovať kreacionizmus (nemám na mysli náboženstvo, ale vedeckú teóriu, založenú na prírodovedeckých faktoch). V r. 1987 totiž najvyšší súd USA (Supreme Court) v tzv. „lousianskom prípade“ prehlásil: „Kreacionizmus je v podstate náboženský výklad pôvodu života a favorizuje jedno z ná-

boženských vyznaní (kresťanstvo) voči ostatným (islam, hinduizmus atď.).“ A tak súd prehlásil vyučovanie kreacionizmu za neústavné a vylúčil ho zo škôl.

Ale ani v Európe nie je situácia oveľa lepšia. Vlády európskych štátov sú pod veľkým nátlakom Rady Európy,¹² ktorá odmieta diskusiu a presadzuje politickými (nie vedeckými) metódami jednu vedeckú teóriu, a inú zatracuje:

Dňa 4. okt. 2007 Parlamentná rada, ktorá je zložená zo zástupcov 46 národov, schválila rezolúciu, (hlasovalo 72 poslancov; 47 z nich bolo za, 25 proti rezolúcii), ktorou vyzýva vlády, aby „dôrazne odmietli akúkoľvek výučbu inteligentného designu (zámeru) alebo kreácie“. Rezolúcia trvá na výlučnom vyučovaní evolúcie (ako jediného základu prírodných vied v školských osnovách); lebo vraj „len evolučná teória je základom vedeckého poznania a zárukou demokracie“. Podľa rezolúcie „kreacionizmus predstavuje vážny útok na ľudské práva“ a „ak nebudeme dostatočne ostrážití, hodnoty, ktoré sú samotnou podstatou spoločenských Rady Európy, budú ohrozené kreacionistickým fundamentalizmom“.

Rada Európy sa svojho času pasovala za „strážcu ľudských práv a občianskych slobôd“, a z tejto pozície dodnes diktuje vládam suverénnych európskych štátov, čo môžu, čo musia a čo nesmú robiť. A práve tento „strážca práv a slobôd“ teraz vyzýva nie k slobodnej diskusii medzi dvoma alternatívnymi teóriami, ale naopak k tomu, aby politickými (mocenskými) opatreniami bola jedna teória vytlačená z verejnej diskusie. A aby tomuto svojmu „odporúčeniu“ dodala váhu, označuje vedecký názor (založený na vedeckých faktoch), ktorý je alternatívou „vládnuceho“ názoru, za „hrozbu“. „Ľudské práva a osobné slobody“ sú podľa všetkého veľmi vážne pojmy, ak s nimi takto zaobchádza inštitúcia, ktorá sa nimi neustále oháňa a údajne ich ochraňuje.

Ale prečo práve vedeckú teóriu postihla taká nepriazeň Rady Európy? Môžeme sa iba domnievať: najpravdepodobnejšie je to „prírodný výber“ darvinizmu, ktorého sa nemôže vzdať. Len silní majú právo na život, slabší sú odsúdení na vyhynutie – toto pravidlo evolucionizmu už dávno opustilo pole biológie, a viac či menej zjavne sa presadzuje v sociálnej oblasti a v politike. Rada Európy je politický orgán, a v politike išlo vždy o moc – o presadenie sa silných na úkor slabších. Myslím, že práve tento fakt vysvetľuje prijatie onej čudesnej rezolúcie Radou Európy.

Dôsledky darvinizmu

(„neprírodovedecké dôsledky „prírodovedeckej teórie“)

Už v úvode som sa zmienil o tom, že aj prírodné vedy môžu ovplyvniť paradigmu (spôsob myslenia i konania) spoločnosti. Platí to, pravdaže aj o darvinizme; dokonca o ňom to platí mnohonásobne viac, než o iných prírodovedeckých teóriách. Darvinizmus sa totiž už v pomerne krátkom čase po svojom vzniku zmenil na ideológiu. Oň sa začali opierať a ním „argumentovať“ aj ľudia, ktorí mali k prírodným vedám veľmi ďaleko. Ako a prečo sa to stalo?

V kapitole „*Darwin*“ som sa zmienil o tom, že za svoje rýchle rozšírenie darvinizmus vďačí predovšetkým *dobe, v ktorej Darwin žil a ktorá bola veľmi priaznivá pre prijatie jeho názorov*. Bola to doba víťazného ťaženia humanizmu Európou. Humanizmus tu bol už dávnejšie (ako si za chvíľu podrobnejšie povieme), ale svoju novú tvár (ateistickú) a svoju silu nadobudol najmä v 18. storočí (vďaka viacerým francúzskym filozofom, spisovateľom a encyklopedistom), čiže v dobe tzv. „osvietenstva“. O osvietenstve sa obyčajne hovorí, že „naväzovalo na humanizmus a racionalizmus“; nie je to pravda: ono „bolo humanizmom“ – jeho istou formou v čase jeho „triumfu“ (jeho víťazstva v myšliach veľkej časti európskych vzdelancov). Ale stále sa ešte opieral iba o filozofické názory (dá sa povedať, že napriek svojmu materializmu, nemal „materiálny“, prírodovedecký základ). Až darvinizmus mu dal možnosť vytvoriť si bezpečnejšiu, pevnejšiu („materiálnu“ – prírodovedeckú) základňu. Darvinizmus – „dieťa humanizmus“ sa tak stal (už v čase svojej nedospelosti) hlavnou „baštou humanizmu“, základňou, na ktorej sa humanizmus opevnil, a z ktorej začal útoky proti svojim ideovým nepriateľom. Obrazne by bolo možné povedať: *darwinizmus „vzkĺčil v pôde humanizmu“, a humanizmus „sa zakorenil v pôde darvinizmu“*.

Preto otázku „*ako to, že prírodovedecká teória nadobudla taký veľký „neprírodovedecký vplyv“, prečo sa stala takou silnou a preferovanou?*“ nemožno úplne zodpovedať, ak si nepoviem niečo viac o humanizme:

Novovek – „vek humanizmu a racionalizmu“

Rozhranie 15. a 16. storočia je súčasne rozhraním stredoveku a novoveku. Za hranicu medzi týmito dvoma „vekmi“ sa považuje rok 1492, teda dátum objavenia „nového sveta“, Ameriky; aj keď to, čo ich oddeľuje, odlišuje, spočíva v niečom úplne inom ako v onom, i keď nepopierateľne významnom, objave: pre nový vek (novovek) dôležitejším ako novoobjavený „nový svet“ je zmena paradigmy, *nový spôsob myslenia* (a k zmene paradigmy nedochádza náhle, začiatok nového myslenia nemožno presne datovať). Nové myslenie priamo súvisí s nástupom humanizmu, so vznikom vedy (vedy v dnešnom slova zmysle) a s reformáciou. Ale ani humanizmus a reformácia neprišli „samé od seba“: predchádzalo im „niečo“, o charaktere čoho si podrobnejšie povieme neskôr (teraz iba naznačím, že pod slovom „niečo“ mám na mysli pomery vo svete a cirkvi, ktoré viedli jednak k renesancii, jednak k úsiliu o obnovu, očistenie cirkvi).

Humanizmus i reformácia začínajú rúcať prastaré dogmy, ktoré po stáročia spúťovali ľudského ducha, obmedzovali jeho slobodu. V tom sa obe hnutia podobajú, ale inak je medzi nimi veľký rozdiel.

Reformácia doslova znamená „re- (t.j. opätovné) formovanie“ viery, jej prinavrátanie do (približne) pôvodnej „formy“, t.j. do stavu v akom sa nachádzala pred jej deformáciou, spôsobenou gréckou pohanskou filozofiou a množstvom povier a scholastických špekulácií; reformácia stavia na viere v Boha, na viere, ktorá je verná Písmu (vychádza totiž zo zásady „sola Scriptura“ = jedine Písmo), a súčasne (najmä preto, že vychádza iba z Písma, a nie z dogiem založených na spomenutých špekuláciách) nie je v rozpore s rozumom, nie je žiadnym „skokom do tmy“. Reformácia vychádza z toho, že veda a kultúra, ako produkty tvorivej činnosti človeka v rámci Bohom daných štruktúr, nemôžu existovať úplne autonómne – lebo všetka naša činnosť je ovplyvňovaná tým, ako si človek odpovedá na otázku, kto (alebo čo) je zdrojom všetkého, či je teda za svoje činy zodpovedný voči niekomu (okrem voči sebe a voči štátu a cirkvi). To nijako neobmedzuje kresťana v tom, aby sa podieľal na vede a umení – na úsilí ľudstva skúmať a ukazovať aký je Bohom stvorený svet a čo z toho pre človeka vyplýva (lebo práve to je pole pôsobnosti vedy a umenia). Pre kresťana veda i umenie nechávajú **svet pre Boha otvorený**.

Humanizmus, naopak, vychádza z človeka (odtiaľ aj jeho názov: homo = človek, humanus = ľudský); domnieva sa, že on sám svojimi schopnosťami môže pochopiť (a „celkom isto aj pochopí“) a zmeniť (a „celkom isto aj zmení“) tento svet k lepšiemu. Pravdaže, humanizmus sa vyvíjal: svoj ateistický charakter („uzatváranie“ sa sveta vedy i umenia voči Bohu) nadobúdala humanizmus postupne; keď však tento charakter nadobudol, nezostal iba pri onom „**uzavretí sa voči Bohu**“, ale prešiel do „bojovej pozície“ – stával sa čoraz viac antiteisticky agresívnym. Takýto charakter nadobúda humanizmus najmä v 18. storočí, t.j. v dobe tzv. „osvietenstva“.

Treba teda rozlišovať medzi pôvodným (kresťanským) humanizmom a neskorším racionalistickým, resp. poosvietenským (ateistickým) humanizmom.

Predosvietenský humanizmus (mohli by sme ho nazvať aj „kresťanským humanizmom“) zdôrazňoval síce ľudskú dôstojnosť, slobodu ľudskej vôle, ale súčasne aj zodpovednosť človeka pred Bohom (najznámejšími predstaviteľmi tohoto humanizmu sú Erazmus Rotterdanský a Jan Amos Komenský). Jeho cieľom nebolo likvidovať vieru, ale ju dokonca posilniť, resp. očistiť – tým, že sa zlepšia pomery v cirkvi a v celej spoločnosti; tie boli v tom čase tak otrasné, že vyvolali mohutné vlny protestu a odporu – jednou z nich bol práve humanizmus, ďalšími boli veľké reformačné hnutia, ktoré sa z troch centier¹⁵ – Nemecka (Luther), Švajčiarska (Zwingli, Kalvín), Anglicka (rozpor kráľa, ktorý sa prehlásil za hlavu cirkvi, s pápežom viedli napokon k odtrhnutiu od Ríma) – rozšírili po celej Európe, ba veľmi rýchlo prenikli aj do „Nového sveta“ (nedávno objavenej Ameriky), kde sa po čase stali dokonca dominantnými. Ciele humanizmu a reformačných hnutí boli veľmi podobné: boj proti dogmám a poverám (nie proti viere!), očistenie sveta i cirkvi, šírenie vzdelania atď. – i keď prvý sa zameriaval viac na oblasť „sekulárnu“, druhé na náboženskú (obe „oblasti“ však v tom čase boli tak previazané a premiešané, že toto „rozdelenie“ treba brať ako veľmi „relatívne“).

Osvietenký a poosvietenský (ateistický) humanizmus je úplne iný – je ateistický, a čím ďalej, tým viacej „bojovne ateistický“, čiže „antiteistický“, a stáva sa postupne najväčším nepriateľom kresťanstva. Ateistický humanizmus vyvýšil človeka na miesto Boha; dôsledkom je nielen veľká, neodôvodnená domýšľavosť (človek sa stal „všemocným“ a veda „vševediacou“), ale následkom popretia zodpovednosti pred Bohom, došlo ku strate pevných základov morálky; konečným dôsledkom je relativizmus nielen v otázke etiky a estetiky, ale aj v noetike (čo osvietenští humanisti iste pôvodne nezamýšľali). Preto nestačí o niekom povedať, že je „humanista“, treba to vždy bližšie špecifikovať.

Humanizmus sa teda v priebehu vekov menil: z kresťanského humanizmu sa vplyvom racionalizmu (ktorý bol vlastne jedným z plodov humanizmu) postupne oddelila ateistická vetva, a tá čím ďalej, tým viac nadobúdala anti-teistický (bojovne ateistický) charakter. Ako a prečo dochádzalo k týmto „evolučným zmenám humanizmu“? Ide o to, že spočiatku ateisti jednoducho Boha nahradili Prírodou (v podstate všetky atribúty Boha preniesli automaticky na Prírodu), ale nevyvodili z tejto „výmeny božstva“ všetky dôsledky, ktoré z nej vyplývajú; napr. v morálke sa prakticky nič nezmenilo (naďalej platili etické normy tzv. „židovsko-kresťanskej kultúry“, čiže tie, ktoré fakticky vychádzajú z Dekalógu).

Celý etický systém, ktorý sa budoval po stáročia pod vplyvom teizmu (v Európe najmä kresťanstva), fungoval akosi „automaticky“, a nikoho ani nenapadlo, žeby sa na tom niečo mohlo zmeniť potom, ako sa z neho „odstráni Boh“. A skutočne tomu spočiatku tak bolo. Páni filozofi si však neuvedomili dve skutočnosti: 1. že prevážna väčšina spoločnosti zostala na pozíciách teizmu (tých pár ateistických špekulantov nemohlo zvrátiť morálku spoločnosti ako takej), 2. pôsobila tu „zotrvačnosť“ (ak chcete zvyky, tradície) – a to dokonca aj u tých, ktorí sa od kresťanstva (a židovstva) otvorene dištancovali.

Ved' ešte v 18. storočí niektorí humanisti (napr. J. J. Rousseau) tvrdia, že svedomie ako korektív konania postačí;¹⁴ vidieť teda, že v tom čase svedomie ešte fungovalo. Avšak svedomie, ak nie je dlhšiu dobu napájané zo zdroja, z ktorého sa zrodilo (z kresťanskej viery, výchovy a tradície), začne časom blednúť, slabnúť, až úplne vymizne (jednoducho svedomie prestane „fungovať“). Ak sa toto „blednutie a slabnutie“ ešte podporí nejakou špekuláciou („teóriou“), proces degradácie svedomia sa urýchli; a práve toto sa stalo v druhej polovici 19. a na začiatku 20. storočia. Tvorcami príslušných „teórií“ neboli vždy filozofi, ale „filozofujúci (či špekulujúci) vedci“ rôznych odborov, predovšetkým „prírodovedec“ Darwin (okrem neho napr. lekár – *psychiater Freud* a „politik – ideológ revolúcie“ a „politický ekonóm“ Marx). Ich hypotézy, nepodložené a neoveriteľné, mnohí intelektuáli prijali ako samozrejmosť, dokonca si z nich spravili akési nové dogmy.¹⁵ Zo svojho „dieťaťa“ darvinizmu si humanisti čoskoro vytvorili akúsi „vedeckú základňu“. Na nej začali stavať (alebo predstavovať) prakticky všetky stavby svojej ideológie – antropologické, filozofické a iné.

V dobe osvietenstva (zhruba od 18. stor.) sa teda začal meniť charakter, a nielen charakter, ale aj vplyv humanizmu v kruhoch vedcov, filozofov a umelcov – a v 19. storočí (v dobe vzniku darvinizmu) sa stal úplne dominantným svetonázorom.¹⁶ Do značnej miery k tomu prispeli aj teológovia, ktorí prišli

s tzv. „novoscholastickou teológiou“; podľa nej sa ľudský život delí na dve oblasti – oblasť viery a oblasť „prirodzeného života“, pričom viera sa stáva súkromnou záležitosťou človeka, nemá vplyv na spoločenský život, ale ani na vedy a umenie. Boh už nie je nepostrádateľný – v diskusiách vedcov, umelcov i politikov sa s ním prestáva počítať (tu všade treba „vychádzať iba z rozumu“). Rozum sa stáva „idolom“. Racionalisti tvrdia, že na svete neexistuje nič okrem toho, čo oni sami môžu vnímať zmyslami a pochopiť rozumom. V každom ľudskom snažení sa vychádza „od človeka“ – on sa stáva stredobodom všetkého. **Predtým** mal človek vo svete *svoje miesto*, ale okrem toho tu boli aj *princípy a idey, ktoré existovali nezávisle na ňom*. **Teraz** sú tieto idey a princípy odmietané – nemajú žiadnu normatívnu hodnotu: veď ak „neexistuje Boh“, nemôžu existovať ani Jeho zákony, normy.

To má ďalekosiahle dôsledky: ak totiž tvrdíme, že pravdivé (a platné) je iba to, čo nám pripadá ako „rozumné“, alebo to, čo je založené na ľudskej skúsenosti (empírii), prečo by nás potom mali „zväzovať“ nejaké zásady, zákony, normy dané Bohom? Na to, aby sme sa dohodli, že napr. nebudeme kradnúť, postačí akási „spoločenská zmluva“ (Hobbes, Rousseau). Ale so zmenou situácie sa táto „zmluva“ musí meniť – „spoločenská zmluva“ teda nemá absolútnu, ale iba relatívnu platnosť. A čo má „relatívnu platnosť“ (čo dnes platí, zajtra nie), to je nielen nestále, ale i nezáväzná, v podstate teda nepotrebná. Teda samotná podstata osvietenstva, platforma z ktorej vychádza, vylučuje možnosť existencie záväzných noriem, princípov; i dobro a zlo sú iba subjektívnym hodnotením ľudského správania.

Už Diderot v slávnej Encyklopédii (1751-52) píše, že „človek je iba zvierat – niet podstatného rozdielu medzi človekom, zvieratami, rastlinami a vecami“. Toto je teda nové „vyznanie viery“, viery protikresťanskej, viery vo vedy (a úlohou vedy má byť mimo iného túto „novú vieru“ potvrdiť). Táto viera vo vedy sa stáva „**scientizmom**“, podobne Darwinova evolučná hypotéza „**evolucionizmom**“; a tieto nové „**izmy**“ sa stávajú novými „filozofiami“, presnejšie ideológiami – novým „náboženstvom“ humanistov.

Ako človek stratil svoje špecifické miesto vo vesmíre, ako stratil svoje ľudstvo, **strácajú význam** (alebo sú zrelativizované) aj iné **pojmy**, ako sú **pravda, dobro, krása a láska** (tá je zredukovaná na sex: všetko, čo sa zdá niečím vyšším – nielen vyššou, ušľachtilou láskou, akou je napr. „filantropia“, ale aj umenie, moc, „právo silnejšieho“ a pod. – , je vraj vlastne iba „sublimáciou“, akýmiś „variantom s krajšou fasádou“ pohlavného pudu).¹⁷

Pozitívom humanizmu a osvietenstva bol dôraz na vedy, vzdelanie, osvetu a boj proti poverám a dogmám; jeho negatívom bolo (a je), že toto svoje úsilie neudržal v správnych dimenziách, a tak si z vedy a rozumu vytvoril akési nové božstvo, ktorému sa začal klaňať a obetoval mu všetko svoje úsilie (toto „zbožštenie“ rozumu sa nazýva „racionalizmus“),¹⁸ pričom vytvoril nové dogmy, ktoré presadzuje často s oveľa väčšou bezohľadnosťou, tvrdosťou ako to robila cirkev (hoci práve tvrdé presadzovanie cirkevných dogiem bolo hlavnou príčinou opozície voči cirkvi, hlavným podnetom vzniku humanizmu). Veda, ktorej účelom je nazrieť do vnútorného usporiadania systémov, poznávať akým spôsobom fungujú jednotlivé diela Božieho stvorenia, je racionalistami považovaná za základ akéhokoľvek poznania, čiže bola povýšená na nástroj poznania *všetkej pravdy*. Ako už bolo povedané, takáto viera vo vedy sa nazýva *scientizmus*; ide o „nové náboženstvo“ ateis-

tického sveta, ktorého konečným „praktickým“ dôsledkom je nová forma vlády (ovládania ľudí), tzv. technokracia. Tu však už človek (pôvodne humanistami „zbožštený“) prestáva byť nielen „bohóm“, ale i človekom: stáva sa kolieskom v súkolí stroja, číslom v štatistike, elektronickou osciláciou v počítači.

Avšak z človeka – Božieho stvorenia, *obrazu Božieho* – nemožno urobiť súčiastku „stroja“, „robotnicu“ alebo „trúda“ vo veľkom „včelíne sveta“; podstatu človeka a jeho poslanie, dané mu jeho Tvorcom, nemožno zmeniť ani vedou, ani novou ideológiou. To cítia dokonca aj tí, čo odpadli od Boha: i mnohí ateisti protestujú, odmietajú byť „číslom“, „atómom“, „pokusnou myšou“. Protesty majú rôznu formu, prejavujú sa v umení, filozofii, vytvárajú rôzne „hnutia“. Väčšina z nich vychádza z iných ako kresťanských pozícií. Protesty sa často prejavujú formou absurdných, ťažko pochopiteľných (človeku nielen vzdialených, ale priamo proti nemu namierených) myšlienkových a umeleckých výtvorov.

O tom, akou cestou sa uberalo myslenie ľudí v poslednom poltisícročí a čo bolo hlavným motorom, zdrojom motivácie tých, ktorí (najmä v poslednom storočí druhého tisícročia) prichádzali s „modernými“, absurdnými, dekadentnými a deštruktívnymi (antikultúrnymi) koncepciami, tých, ktorých možno oprávnené nazvať hrobármi kultúry ľudstva, píšem podrobne vo svojej knihe „Kultúra Západu v agonii...“ (informácie o nej nájdete na internete: www.knihy.benjan.sk).

Sloboda človeka – možnosť voľby medzi (dvoma) alternatívami.

Jedným z hesiel humanistov bolo: SLOBODA (LIBERTÉ)! Bola to oprávnená, legitímna požiadavka. Stvoriteľ dal človeku slobodu (pozri časť II. – *Biblická antropológia*), ale človek ju rôznym spôsobom zneužíval; najčastejšie tak, že zatiaľ čo iným slobodu (ak mal moc) odopieral, pokiaľ išlo o neho samého, chápal ju ako absolútnu neviazanosť. V stredoveku slobodu najviac obmedzovala (nie však seba) v tom čase najväčšia moc – rímska cirkev (presnejšie jej vysokí predstavitelia, „hierarchia“).

Sloboda znamená *možnosť voľby medzi alternatívami*. Alternatívami čoho? Vecí podstatných, nepodstatných i celkom banálnych. Pokiaľ ide o nepodstatné, banálne záležitosti, používanie slova „sloboda“ pokladám za neprimerané. Výraz *sloboda* – ako filozofická kategória – sa nemá sprofanovať jeho nenáležitým používaním.

Dôležité je teda zaoberať sa slobodou, ako možnosťou voľby medzi **alternatívami pre život človeka rozhodujúcimi**.

Chcel by som zdôrazniť, že – hoci sa to možno niektorým ľuďom nezdá – z vyššie spomenutého hľadiska sú **iba dve alternatívy** – prijať jednu alebo druhú cestu: cestu s Bohom (resp. k Bohu), alebo cestu bez Boha (resp. proti Nemu). Tretej cesty niet. Existuje latinské úslovie: „Tertium non detur!“ (tretia možnosť nie je). To, po ktorej ceste sa vydáme, predurčí všetko ostatné v našom živote – napr. aj to ku ktorej antropológii sa prikloníme, ako sa postavíme ku všetkým otázkam života; nielen jeho zmyslu, jeho

zamerania, kvality, perspektívy, ale aj jeho vzniku: buď je človek ateistom, a teda verí DARWINovi a jeho nasledovníkom, čiže evolučnej hypotéze, alebo je človek kresťanom a verí Bohu a Jeho Slovu. Tertium non detur!

Preto neexistuje niečo také ako napríklad „kresťanskí evolucionisti“, i keď niektorí sami seba takto označujú. Ich „ideovým otcom“ je jezuita, horlivý darvinista TEILHARD de CHARDIN¹⁹ a silnú podporu nachádzajú aj v mnohých publikáciách a vyhláseniach predstaviteľov dnešnej rímskej cirkvi (no s týmito myšlienkami koketujú často aj predstavitelia iných cirkví). Ale ako môže mať niekto odvahu nazývať sa kresťanom, ak spochybňuje Boha, ak neverí Jeho Slovu – a nejde iba o knihu Genesis; veď zmienky o Božom stvoriteľskom diele, obdiv k nemu i jeho oslavovanie nachádzame na mnohých miestach Starej i Novej zmluvy. No Genesis je predsa len základ – ak sa ten podkope, zrúti sa celá stavba viery: veď ak napríklad uveríme, že človek sa vyvinul zo zvieratá, potom nemôžeme veriť ani správe o páde človeka, o jeho hriechu, ale potom by bolo zbytočné aj vykúpenie. Čo by teda ešte u takého tzv. „kresťana-evolucionistu“ zostalo z toho, čomu veria kresťania, čo je základom ich viery? Už ani nehovorím o tom, že takýto človek robí vo samotného Krista klamára. Veď tento hovorí o stvorení človeka: „Stvoriteľ ich (Adama a Evu) stvoril ako muža a ženu“ (Mt 19,4), spomína stvorenie sveta Bohom: „...od počiatku, keď Boh stvoril svet...“ (Mk 13,19) a o potope, čiže o celosvetovej katastrofe, ktorú evolucionisti rozhodne odmietajú, Ježiš hovorí ako o nespochybniteľnom fakte: „...v dňoch pred potopou (ľudia) jedli, pili, ženili sa a vydávali až do toho dňa, keď Nóach vošiel do korábu, a nič nespozorovali, až prišla potopa a zmietla všetkých; tak bude aj pri príchode Syna človeka.“ (Mt 24, 38.39).

V týchto výpovediach Božieho Syna môžeme teda čítať jeho potvrdenie toho, že Boh stvoril svet, človeka (čiže svet ani človek sa nevyvíjal „od primitívnych k vyšším formám“) a že Boh uviedol na skazený svet trest – potopu (celosvetovú katastrofu). Pravdaže, čítame tu aj výstrahu, výzvu ku bdelosti, pripravenosti – a toto je aktuálne najmä dnes, keď obrazne, opäť Kristovými slovami, povedané „*ratolest' (figovníka) mladne a vyháňa lístie*“ (Mt 24,32).

Tí, čo sa ešte stále domnievajú, že kresťanstvo a darvinizmus možno zlúčiť, tí, čo sa nedajú presvedčiť argumentmi z pozície kresťanstva, mali by poznať aj názory z druhej strany. Významný darvinista W. PROVINE, profesor z Cornelovej univerzity, napríklad tvrdí, že konflikt medzi „vedou“ (myslí tu však konkrétne neodarvinizmom) a náboženstvom je nevyhnutný, že ľudia, ktorí zastávajú náboženské názory a zároveň prijímajú evolučnú biológiu „musia pri vchode do kostola spolu s klobúkom odložiť aj svoj mozog“, a že tí niekolkí, ktorí medzi svojou biológiou a svojim náboženstvom nevidia žiaden konflikt, „sú vo svojom myslení rigidni, alebo ho majú rozškatuľkované, alebo sú ateistami a nevedomujú si to“. Niektoré vedecké organizácie tento konflikt zámerne zakrývajú, aby neohrozili financovanie svojho výskumu. Na ich adresu evolucionista W. PROVINE napísal: „Tento postoj je taktický, ale intelektuálne nepoctivý.“

Pravda, nie všetci naturalistickí evolucionisti sa vyjadrujú tak jednoznačne ako prof. PROVINE; niektorí prehlasujú, že veda (myslí sa naturalis-

tická) a náboženstvo (myslí sa kresťanské) nie sú v rozpore, pretože „zaujímajú rozdielne oblasti“. Pripúšťajú teda „koexistenciu“ vedy (naturalistickej) a viery: vraj tak, ako môžu vedľa seba existovať veda a umenie (ved' prečo by napr. vedec vo svojom voľnom čase nemohol čítať rozprávky?), môže existovať „oblasť objektívneho poznania“ a vedľa nej to, čo možno nazvať „záležitosť subjektívnej viery“. Teda ich presvedčenie o zlučiteľnosti vedy a viery má svoje podmienky. A má i hranice: napr. v USA (ale nie iba tam) oficiálne vedecké organizácie vedú s kreacionizmom otvorenú vojnu; pritom k ich taktike patrí požiadavka bezpodmienečnej kapitulácie protivníka, a ľudí z ich radov, ktorí pripúšťajú, že v naturalistickom chápaní existujú „otvorené otázky“, považujú jednoducho za zradcov.

To je súčasnosť, ale nezaškodí si pripomenúť niečo aj z nedávnej histórie: J. HUXLY, známy darvinista, bol propagátorom „náboženstva“ *evolúčného humanizmu*. Pod jeho vplyvom americký filozof J. DEWEY v r. 1933 zakladá *hnutie za náboženský humanizmus*, ktoré vo svojom manifeste vyhlasuje názor (ktorý bol v tom čase bežný), že zánik teistického náboženstva otvorí ľudstvu novú éru pokroku a sociálnej spravodlivosti. Krátko nato Hitler a Stalin predviedli ukážkovú realizáciu spoločnosti bez teistického náboženstva. Pod vplyvom tejto skúsenosti DEWEYho nástupci v roku 1973 pripúšťajú, že minulý manifest bol „príliš optimistický“ a že ho treba revidovať. A tak nový manifest už pripúšťa, že „veda niekedy namiesto dobra prináša zlo“ a že „tradičné náboženstvo nie je jedinou prekážkou pokroku“; celkove však poslanstvo nového manifestu vyznieva ako predtým: spása prichádza prostredníctvom vedy!

Keď sme už pri histórii, vráťme sa krátko k už spomínanému jezuitovi-filozofovi a súčasne „paleontológovi“ – vášnivému evolucionistovi, TEILHARDovi de CHARDIN, ktorý „zmodernizoval“ kresťanstvo v tom zmysle, že ho založil „na skale“ evolúcie namiesto na „istých udalostiach, ktoré sa údajne udiali v Palestíne pred takmer dvoma tisícami rokov“ (to sú jeho slová). Podľa neho evolúcia nie je iba jednou z hypotéz, teórií alebo systémov, ale všeobecnou podmienkou, ktorej sa musia podriaďovať všetky ostatné hypotézy, teórie, systémy; je „svetlom“, ktoré osvetľuje všetky fakty, je „cestou“, po ktorej sa musia uberať všetky myšlienky.²⁰ Stručne povedané: evolúcia je bohom, ktorého musíme uctievať, ktorý nás berie so sebou do neba – v terminológii TEILHARDOvej „teórie“ je to „bod Omega“, čo je harmonizované kolektívne vedomie, zodpovedajúce akémusi nadvedomiu: množstvo individuálnych reflexií sa združuje a posilňuje v akte jedinej reflexie; a miliardy zrníek myslenia vraj vytvoria jediné veľké zrno myslenia planetárnych rozmerov.

Ani sme sa nenazdali a sme pri hlavných myšlienkach súčasného novopohanského hnutia New Age (podrobnejšie o tom píšem v knihe „*Nový vek“ alebo koniec tohoto („starého“) veku?* Informácie: www.knihy-benjan.sk).

Viera v evolučnú teóriu je absolútne inkompatibilná s vierou v Boha (ktorá samozrejme zahŕňa v sebe aj, ba predovšetkým, rešpektovanie Božieho slova). Napriek tomu aj niektorí farári a teológovia s ňou koketujú; dokonca sa k nej oficiálne hlásia aj niektoré tzv. „kresťanské“ cirkvi. Ako dôkaz uvediem citát z „*Malého teologického lexikonu*“, vydaného Spolkom sv. Vojtecha; tam pod heslom „evolucionizmus“ môžeme čítať: „...teológia nič nenamieta proti tomu, že svet sa z prvotného stavu za účinnosti Božej vyvíjaval až po

človeka, v ktorom hmota dostáva za podstatný tvar rozumnú duchovnú dušu, a tak dosahuje vrchol dokonalosti.“ Takéto vyjadrenia nemajú naozaj s kresťanstvom nič spoločné (keďže viera kresťanov je založená na Božom slove, nemôže byť s ním v protiklade), naopak, majú veľmi blízko k predstavám ateistov, resp. deistov a ich pokračovateľov v hnutí New Age. Kresťanovi musí byť jasné, že viera v *Boha ako Stvoriteľa* (samozrejme v biblickom zmysle) je základným kameňom kresťanskej viery. Ak sa tento základný kameň podkope, zrúti sa celá stavba. (Príkladom je spomínaná „teória“ jezuitu, „teológa“, evolucionistu TEILHARDA de CHARDIN).

Ustúpenie z pozícií Božieho slova musí vždy nakoniec vyústiť v ateizmus alebo pohanstvo (novopohanstvo) – k „smrti Boha“, ktorú hlásal a po ktorej tak túžil jeden z najväčších „apoštolov“ (vyslancov) satana – NIETZSCHE.

Evolucionizmus sa stal skutočným „náboženstvom“²¹ – veď sa snaží odpovedať na základné otázky života človeka (antropologické otázky), podobne ako napr. kresťanstvo, judaizmus, islam a iné náboženstvá: čím je vlastne človek, odkiaľ pochádza a kam kráča? Odpovede na tieto otázky určujú aj to, ako si kto odpovie na ďalšie otázky: v čom spočíva zmysel ľudského života, šťastie človeka a aké sú cesty k naplneniu toho zmyslu a k dosiahnutiu toho šťastia? Ale napr. aj to, aký postoj zaujme k otázke etiky (vzťah človeka k Bohu určuje totiž aj jeho vzťah k ľuďom a celému stvoreniu).

Z toho, čo bolo práve konštatované, vyplývajú *tri skutočnosti*:

1. názor niektorých ľudí, že naturalistická veda (darwinizmus) a viera „sa zaujímajú o rozdielne oblasti“ (a sú preto vraj zlučiteľné), je ilúziou alebo vedomým klamstvom, pretože
2. kresťanstvo a darvinizmus ponúkajú na rovnaké otázky diametrálne rozdielne odpovede, ponúkajú cesty vedúce úplne iným smerom. „Kresťanskí evolucionisti“ sa nachádzajú kdesi na križovatke týchto ciest, stoja teda momentálne na oboch cestách súčasne, ale kráčať ďalej môžu *len po jednej z nich*; musia sa preto rozhodnúť po ktorej!
3. To, ktorú cestu si človek vyberie, nemôže sa neodraziť na jeho etických postojoch. V rámci celej spoločnosti potom platí, že morálka spoločenstva závisí od toho, akou paradigmou (resp. svetonázorom) sa väčšina jeho príslušníkov riadi.

Možno si DARWIN ani neuvedomoval, že sa o jeho nápad oprú nielen „celkom slušní a vzdelaní ľudia“, ale predovšetkým najmasovejší vrahovia v dejinách ľudstva. Názor, že človek je len niečo viac vyvinutejšie zviera, podnietil v našom storočí mnohých „vylepšovateľov“ ľudského rodu k tomu, aby vývoju „pomohli“ k výberu lepšej rasy alebo pokrokovejšej spoločenskej triedy. Je napríklad nepopierateľným faktom, že NIETZSCHEho „filozofia“, jeden z hlavných pilierov nacizmu, bola vlastne iba „dotiahnutím“ evolucionistickej ideológie do dôsledkov v oblasti „spoločenskovednej“, a podobne ním boli, hoci, pochopiteľne, s inými dôrazmi a vývodmi, aj MARXove predstavy. Skutočne, fašizmus, ani komunizmus, ale ani New Age, by bez evolučnej teórie nemohli existovať.

DARWINova teória sa ujala svojej nadvlády z ideologických dôvodov. Napriek tomu ešte i dnes o nej hovoria niektorí učitelia na školách svojim ne-

znalým žiakom ako o prevrate v biológii. V skutočnosti prevratom, revolúciou sa stali objavy molekulárnej biológie o sto rokov neskoršie. A tieto nepotvrdzujú, naopak, vyvracajú evolučnú hypotézu. Ak to učitelia pred svojimi žiakmi zamlčujú, nielenže robia z nich polovzdelancov, ale ich aj nepripustne ideologicky indoktrinujú. Ba, či vedia títo učitelia, že podľa západných štatistík vyše 80 % vedcov neverí, že by sa bol život vyvinul na našej planéte bez príspevku vonkajšej inteligencie? A uvedomujú si títo učitelia, že nevedomosti a skreslené informácie v tejto oblasti môžu byť dokonca nebezpečné pre celú spoločnosť, a to aj v oblasti morálky, etiky?

Šíriť mýtus evolúcie, ktorý je vedecky vyvrátený a ktorý vedie v konečnom dôsledku k uvedeným ideológiám a cez ne k ohrozeniu nielen kresťanov, ale aj k morálnej skaze celého ľudstva, je vlastne zločinom. Možno si poviete, že niekto môže byť evolucionistom, poprípade vyznávačom učenia (alebo „sympatizantom“) New Age, a pritom celkom slušným človekom, ktorý nikomu neškodí. Ale to je omyl. Práve takíto „celkom slušní ľudia“, ktorí „nič zlého neurobili“, a nie narkomani a prostitútky, v dvadsiatom storočí rozpútali dve svetové a množstvo menších vojen, v ktorých bolo zabitých mnoho miliónov iných celkom slušných ľudí.

Záver

I keď hovoriť o ľudskom živote z pohľadu kresťana budeme podrobnejšie v časti II. („*Biblická antropológia*“), už tu by som rád pripomenul, že pre kresťanov je život Božím darom, Jeho zázračným dielom – a súčasne akousi „vizitkou“ (alebo „signatúrou“) Stvoriteľa. No veľmi dôležitou je aj otázka zmyslu, cieľa života (ktorý spočíva v získaní duchovného života, znovunadobudnutí strateného obrazu Boha a miesta v Božej rodine – postavenia syna, dcéry Božej atď.). Celkom inak život definujú a v niečom úplne inom vidia zmysel, cieľ života darvinisti. Napr. A.G. CAIRNS-SMITH vo svojej knihe „*Seven Clues to Origin of Life*“ píše: „Život je produktom evolúcie“ a účelom, cieľom života (živej veci) „je *prežiť, súťažiť, reprodukovať svoj druh* navzdory nepriaznivým podmienkam.“ Teda podľa evolucionistov je život „*niečo* (niekedy to nazývajú aj „vyššou formou pohybu hmoty“) čo sa vyvíja prirodzeným výberom“ a zmyslom života je „súťaž (t.j. boj, čiže nepriateľstvo) a rozmnožovanie.“ Medzi ponímaním kresťanov a evolucionistov je teda zásadný rozdiel, neprekonateľná priepasť. Tzv. „kresťanskí evolucionisti“ si musia vybrať – rozhodnúť sa pre jedno alebo druhé: pre kresťanstvo (t.j. pre Krista – Božieho Syna) alebo pre darvinizmus (t.j. pre DARWINA – popierateľa, nepriateľa Boha); pre toho, kto hlásal, že programom života je láska, alebo pre toho, kto tvrdí, že zmyslom života je boj (nenávisť). Nemôžu však klamať iných aj seba, nemôžu tvrdiť, že je možné zlúčiť veci inkompatibilné, ako sú oheň a voda, svetlo a tma, pravda a lož, alebo – kresťanstvo a darvinizmus.

Kresťania (ak sú skutočne kresťanmi) budú sa držať Božieho slova (staršej, reformačnej zásady „*sola scriptura*“, t.j. „jedine Písmo“), a to za všetkých okolností, v každej oblasti, ale najmä v životne dôležitých otázkach. A takými sú aj otázky antropologické, týkajúce sa časného života človeka – jeho vzniku, zmyslu, zamerania, resp. smerovania; lebo od toho, aký postoj kto zaujme v týchto otázkach, závisí nielen to, ako prežije svoj život (nie-

koľko desiatok rokov svojho časného života), ale aj to, ba najmä to, kde bude tráviť večnosť – áno, ide tu o život večný. Nespochybnujme žiadnu časť Písma, ani Genesis, ba najmä nie Genesis. Čo by to bola za stavba, ktorá by nestála na základoch, a čo by to bola za viera, ktorá by nestála na Božom slove. Celkom iste by to nebola tá viera, ktorá je podmienkou našej spásy, podmienkou naplnenia všetkých tých zasľúbení, ktoré sú našou nádejou; nebola by to viera, o ktorej hovoril Boží Syn Ježiš Kristus, apoštol Pavel a všetci ostatní, ktorých ústami k nám vraví Boh – Stvoriteľ všetkých ľudí, ale Spasiteľ a nebeský Otec iba tých, ktorí prijali dar Jeho Ducha, ktorých On prijal za svojich synov a dcéry. (O tom však podrobnejšie v nasledujúcej časti knihy).

Poznámky k časti I.

-
- ¹ Autorom termínu „sociálny darvinizmus“ je R. Hofstadter. R 1944 ním pomenoval myslenie 19. a 20. stor. ovplyvnené Malthusom a Spencerom. Myšlienky o „prežití najlepšieho“ sa stali teoretickou bázou rasizmu, ktorý sa v najstrašnejšej forme prejavil v nemeckom nacizme. V Darwinovej dobe bola hranica medzi darvinizmom, zaoberajúcim sa „metamorfózou“ druhov a „sociálnym darvinizmom“ dost nejasná.
- ² *Humánný* = „ľudský“ v zmysle citlivý a solidárny. *Humanistický* = založený na princípoch tzv. „humanizmu“, t.j. najrozšírenejšej ateistickej (a antiteistickej) ideológie, založenej na neprimeranom vyzdvihovaní (doslova „zbožšťovaní“) človeka a jeho schopností.
- ³ Je zaujímavé, že pokiaľ ide o vzdelanie (aspoň akademické) Darwin nebol prírodovedcom, ale teológom. Začal síce študovať medicínu, ale toto náročné štúdium nezládol (i keď odchod z lekárskej fakulty on sám vysvetľoval „stratou záujmu“ o medicínu) a prešiel na teológiu. Ale aj tu mal problémy: štúdium teológie by zrejme tiež nebol zvládol, pretože mu robili problémy práve prírodovedecké predmety; preto začal brať „kondície“: matematiku a fyziku ho doučoval Henslow (ten istý, ktorý neskôr Darwina nasmeroval na cestu prírodovedca). Darwin teda vyštudoval teológiu, a svoje prírodovedecké vedomosti získal jednak na hodinách matematiky a fyziky na teologickej fakulte, jednak z Henslowho doučovania, ale aj v študentskom spolku (Student societies for naturalists) a samoštúdiom.
- ⁴ J. B. Lamarck (1744-1829) bol francúzsky prírodovedec, tvorca prvej ucelenej teórie evolúcie organizmov. Popieral však „samočinnosť“ zmien – veril, že vývoj druhov je riadený vnútornou božskou vôľou. (Podobnú myšlienku dnes šíria tzv. „kresťanskí evolucionisti“).
- ⁵ T. R. Malthus (1766-1834) britský ekonóm a teológ, tvorca koncepcie tzv. „maltuziánstva“.
- ⁶ Gregor Mendel (1822-1884) bol brnenský mních, ktorý prvý (pomocou pokusov, teda empiricky) odhalil teoretické poznatky o dedení znakov, ktoré sú dodnes považované za základné zákonitosti dedičnosti.
- ⁷ Les môže rásť aj „sám“ (bez pestovateľa), sad však nielen niekto premyslene vysadil, ale sa aj oň trvalo stará. „Les“ (resp. „sad“) kreacionistov by bol taký rozsiahly, žeby ho bolo ťažké zakresliť; preto v obrazovej časti článku uvádzam (za evolucionistickým „stromom života“) aspoň jeho malú časť, tú ktorá zodpovedá predstave kreacionistov o tzv. „hominidoch“.
- ⁸ Archeopteryx bol vták, nie poloplaz-polovták; dosiaľ žijú podobné kurovité vtáky na území Južnej Ameriky. Nálezy tzv. „**opo-človeka**“ („*pithec-anthropo*“) tvoria:
- **1.** celá škála rôznych biologických druhov **opíc** – takými sú napr. Proconsul, Ramapithecus (čo je v skutočnosti orangutan), Australopithecus (vrátane populárnej „Lucy“), Pithecanthropus erectus (sám jeho objaviteľ, E. Dubois, ho prehlásil za obrovského gibona);
 - **2.** nálezy kostier **ľudí**, úplne zodných so súčasným zdravým človekom (kromaňónsky človek) alebo s človekom postihnutým kostnými

chorobami dnou a krivicou (neandertálsky človek); • **3. podvody:** napr. tzv. Pilt-dowský človek, chránený v Britskom múzeu 40 rokov ako vzácna relikvia, pomocou ktorej sa úspešne darilo ovplyvňovať verejnú mienku, bol nakoniec oficiálne prehlásený za podvod; jeho nálezcovia jednoducho skombinovali ľudské kosti s úlomkami lebky šimpanza (istú pikantnosť tomuto podvodu dodáva fakt, že sa na ňom podieľal jezuitský teológ T. de Chardin, ktorý bol zaniieteným evolucionis-tom).

⁹ Rozsah tejto práce nedovolí uvádzať množstvo ďalších argumentov, ktoré uvádzajú kreacionisti pri dokazovaní relatívne mladého veku Zeme. Záujemca ich môže nájsť v mojej knihe „Fakty a úvahy o živote...“ (informácie o knihe nájde na: www.knihy-benjan.sk).

¹⁰ V logike je *tautológia* definícia, v ktorej sa obsah pojmu vysvetľuje sám sebou („definícia v kruhu“).

¹¹ *Entropia* je miera neusporiadanosti systému. *Design* (dizajn) tu znamená „zámer“ (úmysel). *Informáciami* sa zaoberá informatika (je to nový vedný odbor, ktorý bol v čase koncipovania evolučnej teórie neznámy).

¹² Rada Európy (nezamieňajme si ju s Európskou úniou) je medzinárodná organizácia so sídlom vo francúzskom Štrasburgu (u nás je dobre známy tzv. Štrasburský „Európsky súd pre ľudské práva“). Bola založená v r. 1949 a dnes združuje 46 krajín. Je riadená výborom ministrov členských štátov. Jej „Parlamentné zhromaždenie“ nie je volený orgán, ale skladá sa z 315 zástupcov, menovaných parlamentmi členských štátov.

¹³ Tzv. „predreformačné hnutia“ – Wiklif v Anglicku, Hus (a mohutné husitské hnutie) v Čechách, Savonarola v Taliansku – sem nezaraďujem; ak totiž berieme do úvahy zaužívané (konvenčné) predstavy, tieto hnutia časovo „predbehli“ éru humanizmu.

¹⁴ Ďalším (a hlavným) „korektívom“ konania mala byť tzv. „spoločenská zmluva“ (teda v podstate podriadenosť jednotlivcov svetským zákonom). Spisovateľ a filozof Jean Jacques Rousseau (1712-1778) bol ideovým „predchodcom Veľ. franc. revolúcie“; jeho myšlienky významne ovplyvnili politiku jakobínov, umeleckú kritiku i pedagogiku.

¹⁵ Zatiaľ čo napr. A. Einstein trval na tom, že jeho teória relativity nemá byť prijatá prv, ako bude opakovane experimentálne overená (prvýkrát bola potvrdená Ed-dingtonom pri zatmení slnka v r. 1919, druhýkrát Campbellom v r. 1922, a odvtedy mnoho ráz), „teórie“ spomenutých troch „vedcov“ boli jednoducho vnucované bez overenia: ten, kto ich kritizoval, bol označený za „nevzdelaného“ alebo „psychicky narušeného“, alebo za „triedneho nepriateľa“, a tak bol jednoducho „zlikvidovaný“ (intelektuálne alebo i fyzicky).

¹⁶ Pravdaže, tento vplyv vtedy ešte nezasiahol najväčšiu časť ľudstva – jednoduchých ľudí. V 20. stor. (najmä v druhej polovici) sa však situácia podstatne zmenila: následkom silnej indoktrinácie cez telekomunikačné prostriedky (najmä televíziu) a školy sa dostala pod vplyv ateistického humanizmu väčšina populácie Západu.

¹⁷ K týmto zvrhlým, nezmyselným predstavám dospeli „humanisti“ v 19. stor. pod vplyvom zvrátených teórií psychológov a psychiatrov (napr. Sigmunda Freuda a

iných); pravda, svoju rolu tu zohral aj darvinizmus so svojou hypotézou o „vzniku druhov prirodzeným výberom“, ktorá sa spočiatku týkala iba biológie, ale neskôr bola aplikovaná aj na psychológiu a spoločenské vedy.

- ¹⁸ Rozlišujeme: podobne ako je rozdiel medzi *humanizmom* (protikresťanskou ideológiou, vychádzajúcou z predstavy všemocnosti a všemocnosti človeka, teda z jeho vyvyšovania na úroveň Boha) a *humanitou* („ľudskosťou“, založenou v podstate na kresťanskej zásade lásky k blížnemu), je rozdiel aj medzi „*racionalizmom*“, čo je v podstate tiež „ideológia“, založená na vyvyšovaní, „zbožštení“ rozumu (racionalizmus je súčasťou a základom humanizmu) a „*racionálnosťou*“, čo je vlastne „pracovná metóda“, založená na rozumnom využívaní rozumu (je bežne a legitímne používaná aj kresťanmi, pretože rozum pokladajú za Boží dar, za „hrivnu“, resp. „talent“, ktorý dostali nie nato, aby ho „zakopali“, ale aby ho využívali; pravdaže, v zhode s pravidlami jeho Darcu).
- ¹⁹ Je zaujímavé, že tzv. „teistsickí („kresťanskí“) evolucionisti“ sa hlásia k *darvinizmu*, resp. *neodarvinizmu*, a nie k *lamarckizmu*. J.B.LAMARCK (1744-1829) totiž prvý (už pred Darwinom) vymyslel ucelenú hypotézu o vzniku druhov evolúciou, pričom podľa neho je „vývoj druhov“ riadený „*vnútornou božskou silou*“ (u Darwina, ktorý sa otvorene hlásil – najmä vo svojich neskorších dielach – k ateizmu, je to, ako vieme, „*prirodzený výber*“ a podľa neodarvinistov pri „vzniku nových druhov“ hrajú hlavnú rolu *náhodné mutácie*).
- ²⁰ V podobnom zmysle sa vyjadril aj pápež Ján Pavol II. vo svojom Posolstve Pontifikálnej akadémii vied (jeho prejav bol uverejnený v *Quarterly Review of Biology: John Paul II, 1997*). Pápež tu vyslovil svoj rešpekt voči evolučnej teórii (fakticky sa k nej prihlásil), keď povedal, že ju považuje za *viac než púhu hypotézu*, podotkol však, že môžeme *hovoriť o „viacerých teóriách evolúcie“* (asi mal na mysli „teóriu“ jezuitu T. de Chardina).
- ²¹ Možno použiť aj výraz „ideológia“; tá formuje paradigmu, a má preto úzku väzbu napr. aj na politiku (poprední darvinisti R. LEWONTIN a S.J. GOULD z Harvardskej univerzity napr. hrdo hovorili o „marxistickej inšpirácii pre svoju biologickú teóriu“ a pravcoví darvinisti zase svoje biologické teórie často spájajú s pojmami ekonomickej, ale i rasovej „súťaže“).

časť II.

BIBLICKÁ ANTROPOLÓGIA

**O pôvode človeka,
o jeho postavení vo svete a perspektíve:**

**človek – Božie stvorenie,
človek – Božie dieťa (syn / dcéra),
človek – Boží „zmluvný partner“**

Úvod k časti II.

V úvode tejto knihy som sa zmienil o *dvoch antropológiách* – *humanistickej* (ateistickej, evolucionistickej) a *biblickej* (teistickej, kreacionistickej). Musím však povedať, že výraz „biblická antropológia“ je dosť neobvyklý. Štúdium a výklad Biblie je totiž tradične doménou teológie, nie antropológie. Avšak v Biblii sa nachádzajú mnohé state (niekedy obsiahle, inokedy stručnejšie), týkajúce sa otázok, ktoré možno označiť odôvodnene prívlastkom „antropologické“. Nie sú, pravda, sústredené na jednom mieste (Biblia predsa nie je učebnicou alebo vedeckou monografiou z odboru antropológia), ale vyskytujú sa na rôznych miestach a v rôznych súvislostiach.

Pokúsme sa pozberať tehličky budovy „biblickej antropológie“. Môže to byť užitočné: veriacim to môže pomôcť usporiadať si niektoré otázky, ktoré sa dotýkajú ich samotných, ich blížnych, ale najmä ich vzťahu k Bohu; ostatným (ak sa k prečítaniu týchto riadkov vôbec odhodajú) to môže ukázať, ako kresťania skutočne chápu tieto veci.

Lebo možno ich „zdroje informácií“ im vylíčili kresťanské učenie tendenčne skreslene, nepravdivo. Niektorí napríklad konfrontujú starovekú alebo stredovekú podobu tohoto učenia s názormi súčasných vedcov. Každý triezvo uvažujúci človek iste uzná, že takýto postup je neférový. Ak už chceme konfrontovať názory, vezmime si ich varianty z rovnakého historického obdobia; často potom s prekvapením zistíme, že medzi nimi možno nie sú také veľké rozdiely, ako sa pôvodne zdalo. Práve naopak: ak pracujeme s najnovšími vedeckými poznatkami, zistíme, že medzi nimi a biblickou správou „o pôvode“ (o stvorení) je prakticky úplná zhoda (samozrejme, že musíme brať do úvahy rozličný jazyk, ktorý tieto dva pramene opisu pôvodu sveta, života i samotného človeka používajú).

Niekoho možno zoznámenie sa s niektorými biblickými správami (v ich primeranej interpretácii) môže podnietiť k prehodnoteniu odpovedí na kontroverzné antropológické otázky, ku ktorým dospel vlastným uvažovaním alebo pod vplyvom kníh a článkov niektorých prírodovedcov a filozofov.

Pravdaže, v tejto rozsahom limitovanej publikácii sa nemožno zaoberať všetkými aspektmi antropológie, a už vôbec nemožno ísť do podrobností (na to by sotva stačila jedna obsiahla kniha, ktorá by obsahovala kapitoly biologické, teologické, filozofické, sociologické a iné); preto sa čitateľ musí uspokojiť iba so stručným prehľadom tých najzávažnejších otázok (aspoň z pohľadu autora najzávažnejších). Jednou z nich je aj otázka „ako sa Boh díva na človeka?“ Presnejšie: aký **vzťah je medzi Bohom a človekom?**

Pravdaže, predpokladom pochopenia tejto otázky (nielen odpovede na ňu, ale dokonca aj zmyslu jej položenía) je „poznanie Boha“ – pochopenie čím, kým, akým Boh je (na základe Jeho vlastného „predstavenia sa“ v Jeho „Slove“, t.j. v Biblii). Týmto sa však nezaobereá antropológia, ale teológia.

Ale ako existujú rôzne antropológie, a „biblická antropológia“ je jednou z nich (pravdaže, pre nás, kresťanov, jedinou vierohodnou, jedinou akceptovateľnou), sú aj rôzne teológie, a z nich iba „biblická teológia“ je tou pravou, akceptovateľnou.

Biblická antropológia a biblická teológia majú spoločný pôvod, a teda majú k sebe veľmi blízko: jedna nadväzuje na druhú, presnejšie jedna vychádza z druhej. Ak sa dostanú do rozporu, t.j. ak je antropológia v rozpore s teológiou, a naopak (čo sa často stáva), niektorá z nich (niekedy aj obidve) nie je/sú biblická/é, a treba ju/ich odmietnuť.

Biblickou teológiou sa v tejto publikácii nebudeme podrobne zapodievať (čisto teologických otázok sa dotkneme iba tam, kde to bude nezbytné pre pochopenie otázok antropológických). Podrobnejšie sa poznaním Boha (teda teologickými otázkami) zaoberám vo svojej knihe „Poznanie – otázka života a smrti“ (informácie o nej nájdete na www.knihy-benjan.sk).

Vráťme sa však k otázke **vzťahu medzi Bohom a človekom**.

Tento vzťah z biblického hľadiska možno chápať v troch podobách. Z hľadiska biblickej antropológie javí sa *človek* – ako *Božie stvorenie*, – ako *Božie dieťa* (syn, dcéra) a – ako *Boží „zmluvný partner“*. (Z každého tohoto vzťahu, pravdaže, vyplýva celý raz dôsledkov, o ktorých si niečo povieme neskôr).

Ak nájdeme správne (biblické) odpovede na tieto základné otázky – totiž na otázky vzťahu medzi Bohom a človekom –, objasnia sa nám nielen problémy, ktorými sa zaoberá antropológia v užšom zmysle (*pôvod človeka, charakter a pôvod jeho vlastností a zvláštností*), ale aj celý rad problémov sociálnych, etických, ekologických a iných, teda otázok, ktorými sa zaoberajú iné oblasti antropológie (antropológie v širšom slova zmysle), napr. antropológia filozofická, sociálna, kultúrna. Medzi nimi dominujú *otázky o postavení človeka vo svete, o jeho vzťahu k prírode, o jeho vzťahu k iným ľuďom, ale napr. aj o jeho poslaní vo svete, o cieľi, zmysle jeho života.*

To, aké odpovede na vyššie uvedené otázky človek akceptuje (nie je rozhodujúce, či k nim dospel na základe vlastných úvah, alebo ich prevzal od iných ľudí) nemá pre neho iba nejaký „teoretický“, ale veľmi praktický význam – ovplyvní to totiž kvalitu i perspektívu jeho života.

Na základe toho, čo bolo povedané vyššie, môžeme si rozdeliť tieto „Poznámky k biblickej antropológii“ na tri časti:

- 1. Človek – Božie stvorenie**
- 2. Človek – Boží syn / dcéra**
- 3. Človek – Boží „zmluvný partner“**

Pravdaže, obsah jednotlivých častí nebude obmedzený výlučne na to, čo napovedá ich názov, ale jednak sa bude (častočne) prelínať, jednak sa bude dotýkať (ak sa to ukáže potrebné) aj niektorých iných otázok, ktoré pomôžu objasniť vzťah medzi človekom a Bohom – vzťah, ktorého poznanie je nezbytným predpokladom pre pochopenie všetkých otázok „biblickej antropológie“.

M.B.B.

1. Človek – Božie stvorenie

Prvé správy o človeku nachádzame už na samom začiatku Božieho slova – Biblie (1M 1,26-29; 2,7nn). Sú to správy o stvorení. Zameriame sa v nich iba na tie ich časti, ktoré sú dôležité z nášho (antropologického) hľadiska; čiže budeme hovoriť o „antropologických aspektoch správy o stvorení sveta“ .

Keďže v tejto správe sa stretáme nielen so všeobecnými a „technickými“ údajmi o stvorení, ale hovorí sa tam o konkrétnych osobách, ktoré dostali zvláštne mená (tie majú svoj význam!), povieme si na úvod niečo o Adamovi a Eve:

Adam

Čo znamená hebrejské slovo (meno) **ADAM**? Ak by sme použili kalk, preložili by sme tento výraz asi slovom „zemiak“. Takýto „presný preklad“ však nie je dobrý (už aj preto, že v našej reči má slovo zemiak úplne iný význam); najprimeranejším prekladom (najbližším významu pôvodného hebrejského slova **ADAM**) je viacсловný výraz „**ZO ZEME STVORENÝ**“, alebo jednoducho „**ČLOVEK**“. V niektorých prípadoch má toto slovo význam podstatného mena s hromadným významom – **ČLOVEČENSTVO**, resp. „ľudstvo“, poprípade plurálu „ľudia“; (napr. doslovný preklad bibl. textu 1M 1,26 je: „*Učiniť človeka (Adama)... aby panovali* (v našom slov. preklade je použitý singulár: panoval)...“; podobne aj v 1M 5,2: „...*dal im meno Adam*“ (v slov. evanj. preklade Biblie je použitý výraz „človek“, nie „Adam“). Z toho niektorí vyvodzujú tvrdenie, že človek je vlastne človekom iba v skupine (spoločenstve), že jediný človek nie je vlastne človekom (v biblickom zmysle) – tak ako napr. úd oddelený od tela už nie je údom, lebo nekoná svoju funkciu – nie je na nič, nie je ničím. (Možno preto napr. Jeremiáš a Jób cítia takú bolesť kvôli svojej osamelosti: Jer 15, 17; Jób 19, 13-19).

Eva

Eva (hebr. *Chavvá* = život dávajúca) je meno, ktoré dal žene Adam (1M 3,20). Ale až po páde. Pôvodne jej dal meno, ktoré by sme mohli do slovenčiny preložiť slovom „*mužena*“ (hebr. je muž. *iš*, žena *iššá*); význam tohoto výrazu je „z muža vzatá“ (1M 2,23). Ako tomu rozumieť?

Je všeobecne známy bibl. text o stvorení ženy z Adamovho „rebra“. Myslím si, že predstava akéhosi chirurgického výkonu, vykonaného na Adamovi a následného „sochárskeho (resp. „rezbárskeho“) formovania“ postavy ženy z odobratého mužovho rebra je príliš naturalistická, neprimeraná (podobne ako „modelovanie“ Adama z hliny; o tom, ako môžeme rozumieť výrazu „stvorenie z prachu zeme“, si povieme za chvíľu). „Z rebra“ je obrazný výraz, ktorý môžeme chápať vlastne ako „z tela“. Čím sa iste má ukázať spolunáležitosť, veľmi úzka spojitosť medzi mužom a ženou (čo je na inom mieste Biblie vyjadrené slovami „*stanú sa jedným telom*“ – 1M 2,24). Prítom nemusíme zamietnuť ani reálnu predstavu „vytvorenia z tela“; veď dnes už dokonca i človek dokáže „vytvoriť z tela“ (buniek) jedného jedinca „telo“ iného jedinca (mám na mysli klonovanie organizmov).

Podceňovať ženu zato, že bola „druhou v poradí“ (alebo iba nejakou „odvodenuou“) ľudskou bytosťou, je absolútne nebiblické: obaja – muž i žena – sú „originálne“ Božie stvorenia, obidvaja sú stvorení na Boží obraz: „...*Boh stvoril človeka na svoj obraz: ako muža a ženu ich stvoril.*“ (1M 1,27). Pravdaže, sú medzi nimi rozdiely (a to nielen pokiaľ ide o telesné, ale aj psychické vlastnosti), ale to nerobí ani jedného z nich menejcenným. Tie rozdiely medzi nimi sú pozitívne pre každého z nich (pre muža i ženu), a pre nich ako dvojicu (muža + ženu) sú dokonca

nutné: vďaka nim sa dopĺňajú, vďaka nim môžu napr. vytvoriť rodinu a plniť poslanie, ktorým ich poveril ich Stvoriteľ.

Niektoré pasáže Písma (konkrétne Pavlových listov, napr. *2Kor 11,3.14; 1Tm 2,13-15*) môžu vzbudzovať predstavu nižšieho postavenia žien; je v nich totiž „zdôvodňovaná“ (dokonca „biblicky“) podriadenosť (či dokonca „podradnosť“) žien a nadradenosť mužov. Ale tieto pasáže Pavlových listov musíme brať opatrne. Veď na druhej strane práve on píše takéto slová: „...nie je muž ani žena (inými slovami: nie je rozdiel medzi mužom a ženou), lebo všetci ste v Kristu Ježišovi“ (*G 3 28*).“ A na inom mieste: „...muži sú povinní milovať si ženy ako vlastné telá. Kto si miluje ženu, seba samého miluje.“ (*Ef 5,28*). Ako je to teda vlastne?

Malá vsuvka o Pavlových príkazoch a odporúčaniach

Vieme, že Pavel vo svojich listoch často reagoval na konkrétne problémy zborov. Dával im rôzne, často čisto pragmatické rady, napr. ako majú vyriešiť nejaký problém (niekedy i nešvár), ktorý sa u nich objavil. Netreba všetko, čo napísal považovať za Duchom svätým inšpirované. Veď sám Pavel rozlišuje medzi tým, čo prikazuje v mene Pánovom (za čím je autorita Božia) a tým, čo radí takpovediac iba „z vlastnej hlavy“: „*Manželom prikazujem – vlastne nie ja, ale Pán... Ostatným hovorím ja, nie Pán...*“ (*1Kor 7,10.12*). Alebo: „*O pannách nemám síce príkaz Pánovho, ale radím...*“ (*1Kor 7,25*). Veľmi mu však záleží na tom, aby v zboroch bol pokoj, aby sa jedni nepohoršovali nad druhými; preto radí isté formálne pravidlá (môžeme ich nazvať aj „zásady slušnosti“): „*Dobre je... nerobiť, na čom sa brat uráža*“ (*R 14,21*). Čitateľ Biblie by mal byť schopný rozlišovať medzi týmito dvoma kategóriami Pavlových príkazov, medzi podstatným a nepodstatným, medzi vieroučnými princípmi (večne platnými) a dobre mienenými radami (užitočnými v danej situácii na danom mieste, nie však záväznými pre všetkých kresťanov všetkých čias). Aby bolo úplne jasné ako to myslím, uvediem príklad:

Pavel často bojuje proti výstrelkom (niekedy aj módnym), ktoré by sa mohli javiť v očiach niektorých ako „neslušnosť“, ktoré by mohli pohoršovať. Vezmime si príklad pokrývky hlavy. Dnes sa nám to môže zdať banálnym, ba možno i smiešnym, ale v tom čase platili isté konvencie (aj dnes platia, hoci iné), a ich prekračovanie, narušanie, mohlo mnohých pohoršovať. Tomu chce Pavel zabrániť. Preto raz píše: „*Všetko je dovolené, ale nie všetko je prospešné.*“ (*1Kor 10,12n*), ale vzápätí: „...*ak sa žena nezahaľuje, nech sa aj ostrihá; ak je žena potupou ostrihať sa alebo oholiť, nech sa zahaľuje.*“ (*1Kor 11,6*). Alebo: „...*je neslušné, keď žena hovorí v cirkevnom zhromaždení*“ (*1Kor 14,35*).

Keď ide o zvlášť závažný problém, Pavel, aby dodal svojim radám silu, neváha občas použiť i „zbrane silného kalibru“, pričom sa uchýľuje aj k argumentom, ktoré síce „*hovorí on, nie Pán*“ (aby sme použili jeho slová, ktoré boli citované v predchádzajúcom odstavci) – lebo v učení Pána (ako ho poznáme z evanjelií) nie je o nich žiadna zmienka – napriek tomu ich však „biblicky zdôvodňuje“. Tak je to napr. aj vo vyššie spomenutých častiach jeho listov (*2Kor, 10-11 a 1Tm 2,9-15*): v prvom prípade mu ide o posilnenie jeho oslabujúcej sa autority; v druhom má obavu, že sa naruší tradícia, a s ňou aj poriadok a stabilita v zbere.

So snahou Pavla dodržiavať konvencie, tradície – či už to vyjadruje slovami „...*všetko nech sa deje slušne a v poriadku.*“ (*1Kor, 14,40*), alebo inak – sa stretávame opakovane, ale jeho výroky nie sú pre nás záväznú. On sám dodržiavanie istých formálnych zásad správania považoval za dobré (teda *nie* za bezpodmienečne *nutné!*) pre zachovanie jednoty: „*Dobre je... nerobiť, na čom sa brat uráža*“ – *R 14,21*), nepovažoval to teda za dôležité pre vieru, či dokonca pre spásu. Dokladom toho sú aj tieto jeho slová, svedčiace o jeho slobodnej myslí, o jeho pružnosti: „*Pre Židov som bol Žid... pre tých, čo sú bez zákona (som bol) ako bez*

zákona... pre slabých som bol slabý... všetkým som bol všetko, aby som aspoň niektorých priviedol ku spaseniu.“ (1Kor 9,20-22).

Ako dnes chápať tieto odporúčenia Pavla? Podobne, ako tie časti Písma, napr. starozmluvného Zákona (budeme o tom hovoriť podrobnejšie v časti *Človek – Boží „zmluvný partner“*), ktoré mali miestne alebo časovo obmedzený charakter, a dnes ich už preto takmer nikto nepovažuje za záväzné.

V čase, keď žil Pavel, mohla vtedajších konzervatívnejších členov zboru žena s nezahalenou hlavou pohoršovať: javila sa im asi podobne neslušnou, ako v súčasnosti žena, ktorá príde do kostola (do zhromaždenia kresťanov) provokatívne oblečená (resp. viac „odhalená“ ako oblečená); no vyvodzovať z týchto viet akúsi „dogmu“, napr. o tom, že aj dnes musia mať ženy v zhromaždení „zahalené hlavy“, je (prepáčte) nezmysel. Ešte horšie je trvať v dnešných časoch na Pavlovom odporúčaní, že žena nemá hovoriť v cirkevnom zhromaždení (teda, že vlastne nemôže zastávať ani žiadne dôležitejšie funkcie v cirkvi). Pavel vyslovene hovorí, že je to *neslušné*, teda že sa to protíví vtedajšej morálke (tradícii). My vieme, že podobný stav trval vlastne až do 19. storočia: ženy boli prakticky úplne vylúčené z verejného života. Dnes je situácia iná: ženy zastávajú (niektoré veľmi úspešne) verejné funkcie, a to niekedy veľmi vysoké; ľudí to nijako nepohoršuje, nepokladajú to za „neslušné“. Prečo to teda za neslušné (či dokonca za „vieroučne neprípustné“) považujú predstavitelia niektorých cirkví? Pri obsadzovaní zodpovedných miest v cirkvi treba skúmať *duchovné predpoklady* dotyčného človeka, teda jeho vzťah k Bohu (či je, alebo nie je Božím dieťaťom) a jeho *duševné predpoklady*, t.j. či má pre danú funkciu potrebné vedomosti a vlastnosti (dary Ducha), nie jeho telesné danosti (a to vrátane pohlavia).¹

Teda v dnešnom svete, keď sú ženy emancipované, vzdelané, a keď aj v samotnej cirkvi zohrávajú veľmi významnú úlohu (mnohé zbory žijú len vďaka zaangažovanosti žien, zatiaľ čo muži sa z nich často „vytrácajú“), je akékoľvek podceňovanie, či odsúvanie žien do úzadia (dokonca z „nábožen-ských dôvodov“) absolútne neodôvodnené a škodlivé.

V Biblii sú dve správy o stvorení človeka. Niektorí sa domnievajú, že pochádzajú od dvoch „autorov“, pretože sa úplne nezhodujú. Je pravda, že nie sú celkom rovnaké, ale neprotirečia si, naopak *dopĺňajú sa*. Iba ich spojením dostávame úplný obraz stvorenia človeka: **človek, stvorený na obraz Boha, má byť pánom prírody, ale pritom má zostať trvalo závislým na Bohu.**

Človek, Adam, bol Bohom **poverený** dôležitou **úlohou** (iste aj kvôli tomu dostal od Stvoriteľa niektoré vlastnosti a schopnosti, ktorými sa zásadne odlišuje od iných živých tvorov, od ostatného stvorenstva). Boh však vždy, keď niekoho poveruje dôležitou úlohou, napred ho *vyskúša*, preverí si jeho spoľahlivosť, oddanosť (spomeňme si akým skúškam bol vystavený Abrahám; vyskúšaní boli aj Mojžiš, Dávid a iní; ba dokonca i Ježiš bol skúšaný – pokúšaný diablom). Niektorí v skúške obstáli, iní sklamali. Adam, žiaľ, patrí medzi tých druhých, medzi tých, čo sklamali, zradili – môžeme povedať, že nedodrжал zmluvu. (Boh, keď poveruje ľuďmi nejakou úlohou, robí to často vo forme zmluvy. O tom si viac povieme v častiach *Človek – Boží syn/dcéra* a *Človek – Boží „zmluvný partner“*).

Situácia sa okamžite zmenila: nedodržaním zmluvy zo stany človeka, stala sa neplatnou celá zmluva: človek stratil mnohé výsady, ale i mnohé schopnosti, ktorými sa podobal Bohu (čiže na základe ktorých bol „Božím obrazom“). Ale Boh ho nezavrhol, dal mu ešte šancu; z kníh SZ sa môže-

me dozvedieť, ako sa niektorí tejto šance chytili, a tak opäť získali Božiu priazeň – Boh im dal privilégiá, ktoré človek stratil a ktoré patria iba Jeho synom (o tom si povieme podrobnejšie neskôr).

Ale väčšina ľudí (dokonca i z národa, ktorý si vyvolil, ktorý bol prostredníctvom Božích poslov a hovorcov i prostredníctvom Jeho písaného Slova nielen informovaný o Božích zámeroch, ale tešil sa dokonca Jeho zvláštnej priazni), väčšina ľudí opäť sklamala, nevyužila šancu, ktorú im ponúkol napr. v Zmluve, ktorú im dal prostredníctvom Mojžiša. Bola azda táto zmluva príliš tvrdá, nesplniteľná? (O tom viac v časti „Človek – Boží zmluvný partner“).

Vzhľadom na to, že túto šancu – stať sa opäť Božími deťmi prijatím (a plnením) Božej zmluvy (Zákona) – veľká väčšina ľudí nedokázala využiť, prišiel Boh s ešte jednou, **poslednou šancou**: poslal dávno zasľúbeného Mesiáša, ktorý mal pomôcť ľuďom navrátiť sa k Bohu, obnoviť stratený vzájomný vzťah (a tak súčasne aj obnoviť, znova získať stratenú perspektívu). Prišiel Ježiš Kristus – Boží Syn. (Ako rozumieť výrazu Boží Syn, povieme si neskôr). Ježiš bol poverený úlohou napraviť to, čo pokazil, v čom zlyhal Adam. Aj preto je v Písme nazvaný Adamom – „posledným Adamom“ (1Kor 15,45). Ježiš nezlyhal (ako Adam), obstál, a vykonal najväčšiu úlohu, akou kedy bol niekto Bohom poverený. Tou úlohou bola záchrana (spása) sveta.

V NZ (L 3,38) je Adam uvedený na konci vzostupného rodokmeňa Ježiša. Má sa tým iste naznačiť nielen univerzálnosť platnosti spásy, prinesenej Kristom, ale aj Ježišov typologický vzťah k Adamovi – človeku: *obaja* majú spoločné to, že *sú ľudia – zástupcovia ľudstva*. Adam a „posledný Adam“ (Ježiš Kristus) sú univerzálnymi osobnosťami, reprezentantmi (*archetypmi*) ľudstva. Obaja majú spoločné to, že boli, ako reprezentanti ľudstva, poverení podobnou úlohou. Ale podstatný rozdiel medzi nimi je v tom, ako túto úlohu splnili. Prvý Adam zlyhal, sklamal, druhý (posledný) Adam svoju úlohu splnil. Preto dôsledky konania prvého Adama sú pre ľudstvo negatívne; dôsledky, toho čo vykonal „posledný Adam“, sú pre ľudstvo vysoko pozitívne.

Pre takéto chápanie zmienených biblických textov svedčí aj to, že Ježiš je v Písme opakovane označený ako *pravý obraz Boží* (2Kor 4,14; Ko 1,15). Spomeňme si, že aj Adam (človek) bol *pravým obrazom Božím*; až neskôr, ako vieme, sa tento obraz porušil; a napravil sa opäť v Kristovi. Teda podstatný rozdiel medzi prvým a posledným Adamom nespočíva v ich podstate, ale v tom ako splnili svoje poslanie, poverenie. A práve toto – splnenie, či nesplnenie poslaania, zachovanie, či porušenie vernosti – napokon rozhodlo aj o ich ďalšom „osude“: Adam bol Bohom potrestaný (1M 3,17-19), Ježiš bol Bohom povýšený (Sk 5,3; Ef 1,19-22; F 2,9). A toto sa týka aj ich potomkov. Ale pozor: v Biblii sa často hovorí o *potomstve*, resp. *synovstve v duchovnom zmysle*; a aj tu to treba chápať takto: kto prijal Krista, kto sa s ním duchovne stotožnil – teda nie jeho potomok v biologickom zmysle (veď Ježiš, a samozrejme ani Boh, žiadnych „biologických potomkov“ nemal) –, teda ten, kto sa stal „jeho obrazom“, je *novým stvorením* (2Kor 5,17; G 6,15), *novým človekom* (Ef 2,15; 4,24) – *Božím synom / dcérou* (myslené, samozrejme, v duchovnom zmysle – pozri nasledujúcu časť).

Vráťme sa však k vlastnej správe o stvorení, ktorú máme zaznamenanú v prvej knihe Mojžišovej; tá dostala názov Genesis práve preto, že obsahu-

je túto správu (lat. slovo *genero* znamená totiž jednak plodiť, rodiť, ale aj *tvoriť, vznikáť*). Sú tu zapísané, ako som sa už zmienil, dve správy o stvorení, ktoré sa navzájom dopĺňajú (nachádzajú sa v prvej a v druhej kapitole tejto knihy). Z antropologického hľadiska (**pre pochopenie pôvodu človeka, jeho podstaty a jeho poslania na zemi**) si treba všimnúť v týchto správach najmä **tri skutočnosti**:

1. Človek je **Božím stvorením** (1M 1,27).
2. Boh stvoril človeka „z prachu (z prvkov) zeme“ a vdýchol mu „dych života“ (1M 2,7).
3. Boh stvoril človeka **na svoj obraz** (1M 1,27).

Povedzme si teraz niečo o tom, čo znamenajú a aké dôsledky plynú z týchto troch dôležitých skutočností:

1. Človek je Božím stvorením (1M 1,27) – je Jeho originálnym, od počiatku dokonalým, hotovým dielom. Nevyvíjal sa teda „postupným zdokonaľovaním“ z iných živých tvorov (a tie z neživej hmoty). Iba preto, že človek bol hotový, dokonalý hneď od svojho začiatku (ihneď po stvorení), mohol dať Boh ľuďom *slobodu*: mohli sa slobodne rozhodovať (čo pravdaže nieslo sebou aj isté riziko zlého rozhodnutia). Ľudia sa od prvopočiatku zásadne líšili od zvierat tým, že boli stvorení „na Boží obraz“, čoho prejavom bola nielen pomerne vysoká *inteligencia a kreativita*, ale najmä spomenutá *možnosť slobodného rozhodovania*: ľudia nemuseli (ako zvieratá) konať iba to, čo im prikazovali inštinkty (inštinkty sú akési „pravidlá správania“, „predpisy“, ktoré Stvoriteľ už pri akte stvorenia zapísal živým tvorom do ich genofondu), ľudia (hoci tiež majú mnohé inštinkty) dostali *možnosť uvažovať, rozhodovať sa* (konať často, ak je to v danej situácii lepšie, i v rozpore s rigidnými inštinktmí). Bez tejto vlastnosti by ľudia nemohli konať úlohu, ktorú dostali od Stvoriteľa: „*podmaňte si zem... panujte nad (všetkým) čo sa hýbe na zemi*“.

Tzv. „*evolucionistickí kresťania*“ – čo je vlastne nezmyselný výraz; niečo podobné ako napr. „suchá voda“ alebo „studený oheň“ (aj keď sa tieto výrazy občas použijú, ide v podstate o metaforu, niekedy o iróniu; lebo ak voda prejde z kvapalného, „mokrého“ skupenstva do iného, nadobúda nielen iné vlastnosti, ale dostáva aj iný názov; a podobne je to s ohňom) – *teda evolucionisti, ktorí sa neoprávnenne považujú za kresťanov*, so stratou svojej viery v Božie stvoriteľské dielo, zavrhlí okrem iného aj také dôležité súčasti biblickej zvesti, dôležitej pre kresťanskú vieru, ako je *biblická správa o ľudskom zlyhaní* (páde) a o *ľudskej zodpovednosti* za stav stvorenstva; a s odmietaním správy o potope nepriamo *obviňujú Ježiša Krista z klamstva alebo nevedomosti*, pretože on sa na tieto udalosti vo svojich rečiach odvolával (Mt 24, 37-39). Skrátka: **ak človek neprijme „biblickú antropológiu“, bude mať veľké problémy aj s „biblickou teológiou“**.

2. Telo človeka síce pozostáva (po materiálnej stránke) **z prvkov zeme** („z prachu zeme“), ale „**dych života**“ mu Boh „vdýchol“ (1M 2,7). Bez prvého (tela), ale ani bez druhého (dychu života) by nebolo „živej duše“ – človeka. Jedno s druhým súvisí, jedno nemožno od druhého oddeliť, ale to neznamená, že jedno vzniklo z druhého (napr. že „život je vlastnosťou hmoty, kvalitatívne novou formou jej pohybu, ktorú nadobudla vývojom“, ako to tvrdia niektoré ateistické hypotézy). Výskumom ľudského *tela* sa zaoberajú niektoré biologické, resp. medicínske disciplíny, teda prírodné vedy; *spôsobom* jeho *myslenia* a konania sa zaoberajú špekulatívne (niekedy

nazývané aj „spoločenské“) vedy, napr. filozofia, psychológia, sociológia a i.; ale *podstatou života* – tým, čo je v Biblii nazvané „dychom života“ a čo býva v rôznej literatúre označované rozličnými názvami, ako napr. „živá (resp. životná) sila“, „teleonómia“, „životný (alebo oživujúci) princíp“, niekedy (nesprávne) „duša“ – tým sa nezaobera žiadna veda, pretože ide o niečo, čo nepatrí do oblasti javov, ktorých bádanie je v možnostiach vedy, k čomu vyjadrovať sa sú vedci („prírodní“ i „špekulatívni“) nekompetentní.

Vysvetlime si to podrobnejšie: Vlastný život (jeho podstata) nie je materiálny jav (ani nie je „vlastnosťou hmoty“), napriek tomu, že vo forme, s ktorou sa najčastejšie stretávame, býva „viazaný“ na hmotné telo. Každý však vie, že hmotné telo môže existovať aj bez života (mŕtvola, mŕtve telo, je v prvých minútach, pokiaľ v ňom ešte nenastali rozkladné procesy, po anatomickej i biochemickej stránke totožné so živým telom; je tu „iba“ jeden rozdiel – prítomnosť života, onej „životnej sily“, „dychu života“). A my veríme (na základe dobrých dôvodov), že môže existovať aj život bez hmotného tela. Z vyššie povedaného vyplýva, že skúmanie života nemôže byť predmetom prírodných vied, ktoré sa zaoberajú hmotným svetom, jeho formami, vzťahmi, zákonitosťami – preto ani vyjadrovať sa k podstate života nepatrí do kompetencie prírodných vied.

Život však nie je ani psychický jav. Prejavom života zďaleka nemusí byť vždy psychika (a to, čo s ňou súvisí): život môže existovať aj bez psychických prejavov, a to nielen napr. u rastlín a iných živých organizmov, ktoré nemajú tzv. centrálny nervový systém, ale niekedy aj človeka (ak je napr. v kóme). Vedy, ktoré sa zaoberajú skúmaním psychiky človeka, jeho myslením a konaním, môžu sa síce vyslovovať napr. ku „kvalite“ života, alebo môžu skúmať niektoré jeho prejavy, ale nemôžu vôbec nič povedať o jeho podstate. Otázka podstaty života teda nepatrí ani do kompetencie „špekulatívnych (resp. „spoločenských“) vied“ (filozofie, psychológie, sociológie atď.).

Je celkom samozrejmé, že hmotné časti živých bytostí, žijúcich na Zemi sú zložené z prvkov, ktoré tvoria našu planétu, jej neživú časť (ak by tomu tak nebolo, život na Zemi by nebol možný; veď kde by sa brali „stavebné prvky“ pre rekonštrukciu a reprodukciu živých bytostí). Ale napriek totožnosti prvkov, sú tu obrovské rozdiely medzi živou a neživou prírodou, a to nielen v prítomnosti onej „živej sily“ (o ktorej sme si niečo povedali v predchádzajúcich odstavcoch), ale aj v zložení – v percentuálnom zastúpení prvkov, ale najmä v prítomnosti zlúčenín typických pre živé organizmy (tu mám na mysli najmä zložené organické zlúčeniny, bielkoviny, cukry, tuky), ktorých vlastnosti nijako nemožno odvodiť od vlastností chemických prvkov, z ktorých sú zložené.

Nakoniec niečo podobné (i keď v oveľa menšej miere a pestrosti) môžeme pozorovať aj v anorganickej prírode: napríklad vlastnosti NaCl (našej „kuchynskej soli“) sa v ničom nepodobajú vlastnostiam prvkov, z ktorých je jej molekula zložená, totiž sodíku (Na) a chlóru (Cl); rovnako vlastnosti vody (H₂O) sú diametrálne odlišné od vlastností vodíka a kyslíka (H a O). Nech mi vzdelaný čitateľ prepáčia tieto triviálne príklady, ale domnievam sa, že sú mnohí, ktorým treba vysvetliť (alebo aspoň pripomenúť) aj skutočnosti, ktoré sú predmetom učiva základných škôl. Veď napr. rôzne vyhlásenia niektorých ľudí (dokonca „vedcov“) typu „naše telo je v podstate voda (70%), uhlík, vápnik (alebo dokonca „vápno“), dusík a malé percento niektorých iných bežných chemických prvkov“ svedčia o snahe neprípustne simplifikovať život, a tým aj jeho vznik, pôvod. Rovnako by sa ale mohlo napríklad povedať: „tento počítač je iba kov a plast“ (ich množstvo by sa dalo tiež

vyjadriť v percentách alebo v gramoch) – teda „nič mimoriadne“. Ale takto predsa nemôže hovoriť inteligentný človek.

No ani nesmierna zložitost' a rôznorodosť rôznych organických látok, z ktorých je organizmus (živočišny alebo rastlinný) zložený – a ktoré majú také vlastnosti (chemické či fyziologické), že sa ich vedci snažia imitovať a viac alebo menej úspešne použiť pri výrobe rôznych zariadení a strojov – teda ani táto zložitost' stavby ľudského (a nie iba ľudského) tela nemôže vysvetliť, ako už bolo povedané, zložitost' života, a už vonkoncom nie jeho podstatu. Iba vyššie spomenutá nemateriálna „životná sila“, entelechia, teleonómia – „dych života“ (je jedno aké synonymum použijeme) môže tento zložitý stroj uviesť do pohybu, spôsobiť, aby jednotlivé jeho časti nielen pracovali, ale aj vzájomne kooperovali, aby sa z fantastických (ale samých osobe nefunkčných) súčiastok stal úžasný fungujúci systém – živý a životaschopný organizmus, ktorý má všetky **vlastnosti živých tvorov: základné** (ako sú látková výmena a premena, pohyb, obrana voči nepriaznivým vplyvom prostredia, adaptabilita a v neposlednom rade schopnosť reprodukcie) i *mnohé ďalšie* (napr. pamäť, inteligenciu, schopnosť kooperovať, plánovať, u človeka dokonca abstraktne uvažovať atď.). O rôznych, často podivuhodných formách života, o zvláštnostiach a dômyselnosti ich „fungovania“ sa tu nemožno šíriť (záujemcov odkazujem na svoju už spomenutú knihu „Fakty a úvahy O ŽIVOTE...“).

„Živá duša“ je biblický pojem, význam ktorého je odlišný od toho, čo si väčšina ľudí predstaví (následkom vplyvu gréckej filozofie, najmä platonizmu, ktorý v staroveku značne, a treba povedať, že nepriaznivo, ovplyvnil kresťanské myslenie), keď sa stretne s výrazom „duša“. Gréci, na rozdiel od Židov (a teda aj od biblického učenia), zastávali princíp tzv. *dualizmu*:

Každý človek údajne pozostáva z dvoch častí – tela (*sóma*) a duše (*psyché*), pričom hlavná, podstatná je duša, zatiaľ čo telo je nepodstatné a navyiac „zlé“ (je to len akýsi materiálny „obal“ duše, ktorý často iba prekáža duši v tom, aby sa pozitívne uplatnila).

Biblia nepozná takýto dualizmus: keď sa tam hovorí o *duši* (hebr. *nefeš*, gr. *psyché*), resp. o „živej duši“ vždy ide o **celú živú bytosť** (teda vrátane tela). Okrem toho sa tam však hovorí aj o *duchu* (hebr. *ruach*, gr. *pneuma*), ale to je niečo iné ako duša. **Duch** má viaceré významy: jednak už spomenutý „dych života“ (oživujúcu silu), jednak Boží (alebo aj Svätý) Duch. *Ruach* má pôvodný význam „pohyb vzduchu“, teda aj dych; a keďže dýchanie odlišuje živú bytosť od mŕtvoly, bol *ruach* stotožňovaný s oným spomínaným Bohom vdýchnutým „dychom (princípom) života“. Pojem „Boží Duch“ je často používaný na označenie niečoho čo súvisí s Božou večnosťou a Jeho stvoriteľskou zvrchovanosťou. Viac si o Božom duchu a jeho prítomnosti v človeku povieme neskôr (v kapitole 2. *Človek – Boží syn/dcéra* a tiež v časti III. – „*Dynamológia*“, čiže „*malá exkurzia do sveta veľkých síl*“).

3. Boh stvoril človeka na svoj obraz (1M 1,26-27). Zatiaľ čo prvé dve vlastnosti (stvorenie z prvkov zeme a oživenie „dychom života“) sú spoločné človeku i iným živým tvorom, touto treťou (stvorením na Boží obraz) sa *človek od ostatného stvorenia veľmi zásadne líši*. „Obraz“ v tomto texte znamená „podoba“: človek bol stvorený tak, že sa (v istom smere alebo niektorými vlastnosťami) podobal Bohu. Ale pozor *podobnosť v žiadnom prípade nie je rovnosť*. To je prvá vec, na ktorú bolo treba upozorniť. A druhou, rovnako dôležitou skutočnosťou (už sme sa o nej zmienili) je, že človek neskôr, žiaľ, vlastnou vinou *stratil túto „podobnosť“*; i keď nie úplne, ani

definitívne. O tom však viac neskôr. Teraz si vysvetlíme, v čom spočívala spomínaná podobnosť; a potom si niečo povieme o inej podobnosti človeka – o jeho podobnosti s inými Božími stvoreniami:

A akom zmysle sa stal človek „obrazom Boha“, v čom mu bol podobný? Celkom isto nie svojím telom: veď *Boh je Duch (J 4,24)*, a *duch nemá telo a kosti (L 24,39)*. Človek však má „telo a kosti“, ktoré sú „z prachu zeme“ (t.j. z hmotných prvkov našej planéty); človek sa nepodobá Bohu ani svojou dušou; to by sa Bohu podobali všetky živé tvory, lebo sa o nich v Biblii píše ako „živých dušiach“. Ako však vieme, je tu ešte *Duch (Ruach)*. A práve o duchu sa v Biblii hovorí, a to ako v súvislosti s Bohom, tak i v súvislosti človekom (nie však s inými živými tvormi). Je to celkom isto *prítomnosť tohoto ducha, ktorou sa človek podobal Bohu* (bol jeho obrazom) a líšil sa od ostatného stvorenstva. Prítomnosť Božieho Ducha dáva „živej duši“ – človeku diametrálne odlišné vlastnosti a schopnosti ako majú ostatné „živé duše“, napr. zvieratá. Zvieratá sa niektorými telesnými vlastnosťami človeku vyrovnávajú, ba ho často vysoko prevýšia (spomeňme napr. čuch psa, rýchlosť geparda, let vtákov a mnohé iné podivuhodné schopnosti zvierat), ale človek má niečo, čo ony nemajú – má vysokú *inteligenciu* a *kreativitu*, a pomocou nich dokáže nielen kompenzovať svoje „handicap“, (napríklad vďaka svojej inteligencii a kreativite si vytvoril stroje, pomocou ktorých vysoko prevýši rýchlosť aj tých najrýchlejších zvierat a vzlietne vyššie ako ktorýkoľvek iný živý tvor), ale dokáže aj ovládnuť iné živé tvory – tak ako mu to bolo prikázané jeho Stvoriteľom: „...*podmaňte si zem... panujte nad každým živočíchom, čo sa hýbe na zemi!*“ (1M 1,28). Aj keď v súčasnosti niektorí ľudia, ktorí sami seba nazvali „ochranármi“ (čo naozaj ochraňujú? Lykožrútov, ktoré ničia lesy, dravcov, ktorí zabíjajú nielen iné zvieratá, ale ohrozujú aj životy ľudí?), aj keď títo ľudia spochybňujú a všeobecne sa snažia znemožniť ostatným ľuďom plnenie si tejto, Stvoriteľom im danej povinnosti, nič to nezmení na tom, že v celosvetovom meradle si človek túto svoju úlohu plní a plniť bude. Ale pozor: „panovať nad stvorenstvom (prírodou)“ neznamená bezohľadne ho ničiť; naopak, znamená to „rozumne hospodáriť, spravovať, regulovať“. Kto iný to má robiť, ak nie ten, kto má na to danosti a poverenie? Zbaviť sa tejto povinnosti (nechať všetko na tzv. „samoreguláciu“) by bolo nielen hlúpe, nezodpovedné, ale aj hriechne (ako každé konanie, ktoré je v rozpore s Božími príkazmi a zákazmi).

Ale vráťme sa k otázke „**človek – Boží obraz**“. Povedali sme si, že **podobnosť s Bohom** môže znamenať iba to, že človek dostal Božieho ducha; čiastočne sme si vysvetlili, čo výraz *duch (ruach, pneuma)* znamená a naznačili sme si aj to, že človek tento dar Božieho ducha (a s ním aj mnohé vlastnosti, ktoré predtým vlastnil) neskôr stratil; hoci istá inteligencia a kreativita (v porovnaní s inými tvormi vysoká) mu zostala; no zostalo mu aj niečo iné: *možnosť, aby stratený „obraz Boží“ za istých okolností opäť získal*. Pravdaže, iba ako fakultatívnu, nie obligátnu „dávku“ – ako „dar Ducha Svätého (Božieho)“. Človek môže túžiť po tomto vzácnom dare, môže oň Boha prosiť, nemôže si ho však nárokovať, vynucovať. Aj keď sa týmito otázkami budeme zaoberať hlavne v druhej časti, povedzme si o tomto dare Božieho Ducha niečo už teraz; nielen preto, aby boli jasné súvislosti, ale

aj preto, že v istom slova zmysle aj toto patrí k Božiemu stvoriteľskému dieľu (veď ide v podstate o „reštaurovanie porušeného stvoreného diela“).

V Božom slove sa hovorí o **Božom Duchu** najmä v situáciách, keď sa Boh veľmi tesne stretáva s človekom: skláňa sa k nemu, budí v ňom nový život z viery, dáva mu svoje dary, ba priamo ho naplňa (popríklad ho „pomazáva“) svojím Duchom; môže mu však svojho Ducha i odobrať. Prítomnosť Ducha Božieho v človeku sa môže prejavovať rôzne (víťazstvo nad nepriateľmi, prorocké vytrženie, naplnenie múdrosťou a umením, ale najmä premena človeka v poslušné **dieťa Božie**, ktoré pozná Boha, svojho Otca, rozumie Jeho veciam, chápe Jeho slovo, pozná Jeho zámery). Duch Boží teda môže byť prítomný v človeku (ak mu ho Boh daruje), ale aj nemusí byť. Ba čo viac, človek môže byť nielen bez Božieho ducha („duchovne prázdny“), ale môže v ňom byť dokonca duch nepriateľský Bohu (duch zlý, duch satanov). O ľuďoch, v ktorých je prítomný Boží duch („naplnených Božím duchom“) sa v Písme píše ako o „Božích deťoch“ (synoch, dcérach). Naopak, tých, v ktorých je prítomný zlý duch, ktorí sa protivia Bohu a nechápu Božie slovo, označil Ježiš Kristus pri jednej debata s nimi za deti diablove (satanove): „... ja prichádzam od Boha; neprišiel som sám od seba, *On ma poslal. Prečo nechápate moju reč? Pretože ... ste z otca diabla a žiadosti svojho otca chcete činiť.*“ (J 8,42-44). O týchto veciach, napr. o tom aký je rozdiel medzi životom vegetatívnym, animálnym a duchovným, o tom, čo všetko znamená byť Božím synom (dieťaťom) atď. píšem podrobnejšie v iných svojich knihách („Fakty a úvahy o viere kresťanov...“, „Fakty a úvahy o živote...“, „Poznanie – otázka života a smrti“. Informácie o nich nájdete na: www.knihy-benjan.sk).

Podme teraz k ďalšej otázke: ako (alebo: prečo) sa stalo, že človek stratil dar Božieho ducha, ktorý dostal pri stvorení, prečo sa zmenil z „Božieho obrazu“ iba na akúsi „skicu“, niekedy dokonca „karikatúru“. I keď sme o tom už stručne hovorili v súvislosti s Adamom, opíšme si (aspoň v základných črtách) *zvláštny príbeh človeka*, ktorý sa odohral predtým, ako sa jeho potomstvo rozšírilo po tejto „našej“ planéte.

Boh dal človeku slobodu (prečo to považoval za nutné, bolo vysvetlené vyššie), dal mu mnohé dary, privilégia, poveril ho zodpovednou úlohou. Bude človek správne využívať svoju slobodu, svoje postavenie, bude konať zodpovedne, bude rešpektovať svojho Stvoriteľa, Jeho autoritu i pravidlá? Bolo ho treba podrobiť *skúške*. Skúška spočívala v overení si lojality, vernosti, poslušnosti. Človek, žiaľ, v skúške neobstál. Pri prvej príležitosti zradil svojho Stvoriteľa, Pána, Dobrodinca; pridal sa k Jeho nepriateľovi – tým, že poslúchol jeho „radu“ dal najavo, že sebecké záujmy („poznanie dobrého a zlého“) prevážili nad plnením si povinnosti, nad poslušnosťou. Tým, že poslúchol Božieho nepriateľa, prešiel na „inú stranu barikády“, odišiel od Boha. Boh ho mohol okamžite namiesto zničiť. Neurobil to však – dal človeku ešte šancu; ale, pochopiteľne, sprisnil podmienky, sťažil pravidlá, odobral mu aj mnohé vlastnosti a privilégia, ktoré predtým mal – „Boží obraz“ zostal neúplný. Človek už teda nebol dokonálnym obrazom Boha, zostalo iba torzo tohto obrazu, napr. istá inteligencia, kreativita (i keď sa dá predpokladať, že aj tie boli zredukované), no *stratil stálu prítomnosť Božieho ducha*, a teda napríklad aj schopnosť priamo s Bohom komunikovať.

Zostala mu však, ako sme si už povedali, istá *šanca*: Boh vo svojej veľkej milosti dáva človeku možnosť (po splnení určitých podmienok) získať stratený dar Jeho Ducha, a s ním aj mnohé mimoriadne schopnosti, ale najmä možnosť opätovného prístupu, **návratu k Bohu**.

Toľko o človeku – obraze Božom, o podobnosti človeka s Bohom. Teraz si povedzme niečo o inej podobnosti – **o podobnosti, ktorá je medzi človekom a inými živými tvormi – Božími stvoreniami**. V podstate každý, kto sa zaoberá podrobnejšie antropológiou (či už verí v Boha, alebo je ateistom), sa musí vysporiadať s jedným problémom, ktorý sa stal „kameňom úrazu“ mnohých. Mohli by sme ho nazvať aj „problémom dvojakej podobnosti“: človek je totiž na jednej strane podobný Bohu (ako sme si o tom hovorili vyššie), na druhej strane je v niečom podobný iným stvoreným bytostiam, najmä tzv. „vyšším“ cicavcom. Pri vysvetľovaní podstaty tejto podobnosti sa budeme čiastočne vracat' k tomu, čo už bolo povedané (sub1. a sub2).

Veriaci kresťan nepochybuje o tom, že Boh je Stvoriteľ a že Jeho slovo je pravdivé; teda že aj on – človek je Božím stvorením, a to úplne originálnym, jedinečným (ako ostatne aj iné Božie stvoriteľské diela). Nevyvinul sa z iných „primitívnejších foriem života“, ako to tvrdia tí, ktorí Boha nepoznajú a tí, ktorí sa postavili otvorene proti Nemu. Jedným z „najsilnejších argumentov“ autorov evolučnej hypotézy (ako aj ich epigónov) je podobnosť orgánov niektorých organizmov, patriacich k rôznym druhom (species); Niekedy je tu aj istá podobnosť medzi organizmami, zaradenými do rozdielnych vyšších taxonomických skupín (rodu, čeľade, radu atď.). To však nie je žiaden argument: táto podobnosť vôbec neznamená, žeby tieto organizmy museli mať spoločného „predka“; teda, že jeden druh vznikol „prirodzeným vývojom“ (transformačnými mutáciami a prirodzenou selekciou) z iného druhu. Biblia hovorí, že Boh stvoril zvieratá (a všetko) živé „*podľa svojich (ich) druhov*“, stvoril teda jednotlivé druhy – hotové; síce schopné istej adaptácie (prispôsobovaniu sa prostrediu), ale vždy iba v rámci svojho druhu. No netvrdí to iba Biblia, potvrdzuje to aj veda (súčasná genetika, paleontológia) i prax (napr. skúsenosti šľachtiteľov): je známe, že existujú rôzne rasy, plemená, odrody s pozmenenými znakmi, vlastnosťami (najmä ak sa používa riadený – nie prirodzený – výber, teda pri zámernom šľachtení rastlín a zvierat) v rámci jedného druhu, ale hranice druhu nemožno nikdy prekročiť. (Bližšie o tomto v časti I. – „*Darvinizmus*“, a tiež v mojej knihe „*Fakty a úvahy O ŽIVOTE...*“).

O tom, že istá podobnosť ešte neznamená rovnaký pôvod by bolo možné uviesť mnoho príkladov. Napríklad, ak Boh hovorí, že stvoril človeka na svoj obraz, hovorí vlastne, že sú si v niečom podobní (pravdaže, nejde o podobnosť „*telesných znakov*“, veď Boh je Duch), ale bolo by šialenstvo tvrdiť, že táto podobnosť svedčí o rovnakom pôvode (o „*jednom predkovi*“) človeka a Boha. Uvedme si aj niektoré príklady „z bežného života“:

Tieto príklady „z bežného života“ budú možno trochu triviálne a budú celkom isto v mnohom „*pokrivkávať*“ za skutočnosťou; ale to je vlastnosť všetkých analógií („*podobenstiev*“). Nakoniec účelom analogizácie nie je verne vyličiť skutočnosť (potom by to nebola analógia, ale reprodukciu skutočnosti), ale urobiť zložitú skutočnosť zrozumiteľnejšou tým, že sa porovná s nejakou všeobecne známou, obyčajnou (banálnou) skutočnosťou, napr. udalosťou. Má to však zmysel iba vtedy, ak princípy, na ktorých sú založené (alebo podľa ktorých prebiehajú) obe skutoč-

nosti (udalosti) sú rovnaké, alebo ak sú si veľmi podobné. Pri analógii (podobenstve) si treba teda všímať *princípy, nie predmety* (zápletku a *spôsob jej rozuzlenia*, nie hercov, dokonca nie ani ich gestá a dialógy).

Prvý príklad: Remeselník vyrába rôzne predmety z rovnakého materiálu (napríklad hrnčiar z hliny, stolár z dreva); všetky predmety sú však originálmi, aj keď sa v niečom podobajú – sú z rovnakého materiálu, je na nich vidieť určitý „rukopis“ tvorcu, ba dokonca obsahujú niektoré prvky, ktoré sa tak podobajú, že majú rovnaký názov: napr. stolár vyrobí stôl, skriňu a vchodové dvere. Všetky tieto predmety majú niečo spoločné: predovšetkým materiál (všetky sú z dreva); okrem toho je tu istá podobnosť medzi stolom a skriňou (majú rovnakú povrchovú úpravu, ba i „nohy“, i keď tvarom a veľkosťou dosť odlišné); aj medzi skriňou a dverami je istá podobnosť: okrem materiálu napr. v tom, že na oboch sú závesy („pánty“) a zámky – ale tu vlastne podobnosť končí: ich účel je veľmi rozdielny a odlišné boli aj projekty, podľa ktorých boli vytvorené. Majú jedného pôvodcu, ale nemajú žiadneho „spoločného predka“. Istá podobnosť častí celku (funkčných súčiastok i dekoračných detailov) teda neznamená, že tieto celky vznikli vývojom jeden z druhého; môžu svedčiť iba o tom, že vznikli v jednej dielni, že ich vyrobil ten istý majster (t.j. nemajú spoločný pôvod, ale *pôvodcu*).

To, čo tu bolo povedané o podobnostiach človeka, možno ukončiť **krátkym zhrnutím s výstrahou pred nevhodnou (nepripustnou) analogiáciou:**

Človek (obraz Boží a súčasne Božie stvorenie) má, pokiaľ ide o jeho vzťah k Bohu a k inému stvorenstvu, celkom zvláštne postavenie – **je podobný** (v niečom) jednému i druhému: **po biologickej stránke** je podobný mnohým iným živým tvorom. Tu je teda prípustné robiť určité analógie (pozitívnym dôsledkom tejto skutočnosti je napr. využitie istej podobnosti v anatómii a fyziológii pri medicínskom výskume, konanom v prospech človeka na pokusných zvieratách; negatívnym dôsledkom tejto podobnosti je jej zneužívanie na dokazovanie „spoločného pôvodu“ druhov, vrátane človeka, t.j. na nahrádzanie faktu stvorenia hypotézou evolúcie, Boha prírodou). **Po duchovnej stránke** je však človek podobný svojmu Stvoriteľovi. Práve toto je zmysel toho biblického „Boh stvoril človeka na svoj obraz“ (veď v čom inom, ak nie v duchovnej oblasti, sa človek podobá Bohu, ktorý je Duch?). To boli „dve podobnosti“ človeka, ale sú tu aj „dve **nepodobnosti**“: **po duchovnej stránke** je tu absolútna nepodobnosť s inými živými tvormi na zemi (tento fakt ignorujú evolucionisti), **po biologickej stránke** je tu absolútna nepodobnosť s Bohom – túto skutočnosť ignorujú tí, čo hľadajú na Boha cez „antropomorfné okuliare“: hovoria napr. o „osobe“ Boha, o Jeho „potrebách“ a vlastnostiach, celkom podobných potrebám a vlastnostiam človeka. Títo ľudia si „stvorili Boha na svoj obraz“, čím ho degradovali, ponížili. Opačným extrémom (ale vlastne s rovnakými dôsledkami) je zamieňanie si podobnosti s rovnosťou – snaha povýšiť človeka (podobu, obraz Boha) na úroveň Boha samotného. Sú totiž ľudia (napríklad v hnutí New Age), ktorí tvrdia, že človek všetko vie (alebo bude v budúcnosti vedieť) a všetko môže; čiže neodôvodnene, drzo a bohorúhačsky si chcú privlastniť také vlastnosti a schopnosti (vševedúcnosť, všemohúcnosť, ale i niektoré iné), ktoré sú atribútmi Boha, ktoré vždy patrili, patria a budú patriť iba Jemu, a nikomu inému. Takto títo ľudia vlastne sami seba (alebo všeobecne ľudí) prehlasujú za „bohov“. Ale Boh hovorí človeku „*Nebudeš mať iných bohov okrem mňa!*“ (2M 20,3; 5M 5,7).

čtenstva lidí k Bohu. *Zmluva však nikdy nebola zrušená*, a jej hlavné princípy, ale i niektoré konkrétne ustanovenia (najmä v etickej oblasti), sa nezmenili (a celkom iste sa ani nezmenia) po celý čas existencie ľudstva.

Preto rozdeľovanie dejín vzťahu Boha k človeku na „dobu zákona“ a „dobu milosti“ (ako sa to snažia robiť niektorí teológovia) je nesprávne: **vždy tu bol a bude Boží zákon, vždy tu bola a bude i Božia milosť**.

„Mojžišov zákon“

Mojžiš býva považovaný za „prvého zákonodarcu“ izraelského národa. Preto sa „starozmluvnému zákonu“ často hovorí aj „Mojžišov zákon“. Nie je to celkom správne, pretože:

1. Mojžiš nebol autorom zákona, nebol „zákonodarcou“ (tým bol Boh JHVH), ale iba sprostredkovateľom,
2. nebol prvým, kto dostal od Boha určité pokyny, príkazy, normy správania s výstrahou sankčného postihu.

Prvým bol Adam: Boh ho poveril určitými povinnosťami a vystrojil právami. Po príkazoch tu bol aj jeden zákaz. Podľa všetkého ten zákaz plnil úlohu akéhosi testu. Predtým človek totiž dostal právo slobodného rozhodovania, a teraz bolo treba vyskúšať, či toto právo bude správne používať. Človek zlyhal – padol do pasce, ktorú mu nastražil odveký Boží nepriateľ: po satanovom spochybnení Božieho príkazu začal pociťovať Boží zákaz (jediný zákaz!) ako obmedzenie svojej slobody, a porušil ho. Nepochopil (ako to nechápe mnoho dnešných ľudí), že *sloboda nemôže existovať bez zákazov, ak nemá nastať chaos*, znemožňujúci normálny život (ak by napr. neexistovali dopravné predpisy „obmedzujúce slobodu“ vodičov, prevádzka na verejných komunikáciách by nebola vôbec možná). **Zákony sú na ochranu, a účinná ochrana bez istých obmedzení nie je možná.**

Ďalší systém príkazov (formulovaných už vo forme zmluvy) dostal Noach, potom Abrahám atď.

No najkompletnejší komplex noriem dal Boh svojmu národu práve prostredníctvom Mojžiša, preto sa vráťme k nemu.

Mojžiš (Moises, Móšé) má zvlášť postavenie medzi patriarchami a prorokmi¹³ z viacerých dôvodov:

a) Bol Bohom vyvolený pre jednu z najvýznamnejších úloh v biblických dejinách: mal vyviešť z egyptského zajatia Jakubových potomkov a počas cesty do zaslúbenej zeme z nich **sformovať národ**, ktorý sa mal stať Božím **vyvoleným národom**, pretože prostredníctvom tohoto národa (resp. príslušníkov tohoto národa) sa mal v budúcnosti realizovať dôležitý Boží zámer **s celým ľudstvom**.

Cesta z Egypta do kanaanskej zeme bola dlhá asi 400 km. To by zvládla i pomalá karavána za menej ako 40 dní; no Boh viedol Hebrejcov okľukou, takže ich púť trvala 40 rokov. To bol čas potrebný na to, aby sa vystriedali generácie, aby si nový národ do novej zeme nepriniesol staré zvyky, poverý a božstvá.

b) Mojžiš, na rozdiel od iných prorokov, nepotreboval sny a videnia, ale komunikoval s Bohom priamo (5M 34,10; 2M 33,11). Ide tu o celkom **výnimočnú formu teofánie**.¹⁴

c) Prostredníctvom Mojžiša dal JHVH svojmu národu nielen smernice, ktoré mali istý miestne a časovo obmedzený, takpovediac pragmatický význam, napr. právne, zdravotné, sociálne a kultické predpisy (také nevyhnut-

né pre spoločenstvo ľudí dovtedy neorganizovaných, nemajúcich hygienické návyky, a navyiac žijúcich v takých nepriaznivých podmienkach, ako bol pobyt v nehostinnej púšti, neustále putovanie, trvalé ohrozenie početnými nepriateľmi), ale aj také **normy, ktoré majú trvalú platnosť pre celé ľudstvo** (tými sa tu budeme zaoberať podrobnejšie).

Mojžiš bol skromný a pokorný (4M 12,3), a to napriek tomu, že mal také významné postavenie nielen medzi ľuďmi, ktorých viedol, ale i pred Bohom (ako už bolo spomenuté, mal výsadu osobne sa s Ním stretať a hovoriť, a bol Ním poverený takou významnou úlohou, ktorú možno v istom smere zrovnať s úlohou, ktorú po zhruba dvoch tisícročiach zohral Ježiš Kristus).

(Hospodin riekol): „Spomedzi ich bratov (z izraelského národa) vzbudím **pro-roka, ako si ty** (Mojžiš), a vložím svoje slová do jeho úst, i bude im hovoriť všetko, čo mu prikážem.“ (5M 18, 18). Tieto prorocké slová hovoria o Ježišovi.

Židovskí rabíni spočítali, že všetkých noriem (príkazov a zákazov) bolo 613. Z nich, ako sme už povedali, mali niektoré obmedzenú (miestnu a dobovú) platnosť, iné sú univerzálne a večné.

Podľa toho kresťania delia zákony Starej zmluvy obyčajne na:

ceremoniálne (liturgické, kultické)

občianske (právne, sociálne, hygienické, zdravotné)

etické (upravujúce vzťahy medzi ľuďmi, ale aj ich vzťah k Bohu)

Za univerzálne a trvalo platné sa považujú najmä tie posledné. Ich súhrnom je tzv. **Dekalóg (Desatoro)** (2M 20, 2-16; 5M 5, 6-21), a ten je veľmi stručne sumarizovaný v tzv. **Sume zákona** (5M 6, 4.5; 3M 19, 18; Mt 22, 36-40; Mk 12, 29-31).

Tu sa budeme venovať najmä **Dekalógu**. Z kultických predpisov si povieme (v prílohe 2.) niečo o **obetiach**, a to jednak preto, že mnohým je celá problematika obetí nejasná (nechápu, prečo vlastne Boh od ľudí požadoval v „starozmluvnej dobe“ obete, alebo nevedia, ako je to s obeťami dnes: vyžaduje ich Boh, či nie?), ale aj preto, že ak pochopíme zmysel obetí, môže sa nám do istej miery objasniť aj zmysel mnohých ďalších kultických predpisov. Vráťme sa však k Zákonu:

Niečo o Tóre a o Zákone

Medzi „zákonom z právneho hľadiska“ a „Zákomom biblickým“ je rozdiel, aj keď v niečom sú si podobné. Už sme si to naznačili, ale dosiaľ podrobnejšie nevysvetlili. Najlepšie azda celý problém pochopíme, ak si objasníme pravý zmysel výrazov Tóra a Zákon.

Slovo „**tóra**“ znamená zákon, ale aj výchovu, vzdelávanie, učenie a v širšom zmysle Božie zjavenie. Tóra je teda skôr akousi *orientáciou, smerom, cestou*, než iba právnym systémom. Avšak toto slovo sa prekladá (ako už vieme) do gréčtiny výrazom „nomos“ a do latinčiny slovom „lex“. Ale význam týchto výrazov v gréčtine a latinčine sa zužuje na *právny systém* (podobne je to v našej reči so slovom „zákon“). Toto napätie, plynúce z istého významového rozdielu, by sme mali mať vždy na mysli, keď hovoríme o „Zákone“ v biblickom zmysle.

Pravdaže, **aj** v Božom zákone sú právne pasáže, ale **nie iba!** Sú tu predovšetkým *pravidlá, určené na to, aby chránili život* (na začiatku tejto časti sme ich pomenovali výrazom „*návod na život*“), navyiac sú tu *základy určitých hodnôt*, formulované ako normy, ktoré by bolo možné označiť aj slo-

vom „**paradigma**“¹⁵ ktorá má duchovný rozmer; a konečne sú tu *zaslúbenia*, ktoré Božiemu Zákonu dávajú charakter **Zmluvy**.

Rešpektovanie Zákona znamená byť verným Zmluve: „*Ak ma budete poslúchať a budete zachovávať moju zmluvu, budete mojím vlastníctvom medzi všetkými národami, lebo celá zem je moja. Budete mi kňazským kráľovstvom a svätým národom.*“ (2M 19, 5-6); a mnohé ďalšie požehnaní (konkrétne dobrodenia) Boh sľubuje svojmu národu za jeho vernosť zmluve (3M 26, 2-13).

Tóra má teda **silu zákona** – vyjadruje autoritu Božieho práva (Iz 1, 10; 5,24): neposlúchnuť ju má vážne dôsledky (5M 31,27-29). Ale má aj **silu Božej lásky a milosti**: byť verný zmluve, riadiť sa Božím Zákonom znamená získať Božie požehnanie (t.j. Božiu priazeň, ochranu a pomoc vo všeobecnom zmysle) i mnohé konkrétne Božie zaslúbenia.

Ďalšou zvláštnosťou Božieho zákona je jeho **univerzálnosť**. Na rozdiel od mnohých vtedajších právnych systémov, biblický Boží zákon vždy platil *rovnako pre všetky spoločenské vrstvy* (vrátane kráľov) národa, a *rovnako pre Hebrejcov i cudzincov*. Jeho hlavná časť má navyše platnosť *pre všetky veky*, vrátane našej súčasnosti.

Zvláštnosťou biblického Zákona (na rozdiel od iných starovekých, stredovekých i novovekých právnych systémov) je aj jeho **humánny charakter**: „*Miluj blížneho ako seba samého*“ (3M 19,18). Ide tu o solidaritu, zodpovednosť, pozornosť k potrebám iných a o dobré vzťahy s nimi; ďalej **zákaz nenávisti a pomsty** (3M 19,18), čo je dôležitý preventívny prostriedok eskalácie zla.

Príkaz milovať, rešpektovať a chrániť má, podobne ako celý Zákon, všeobecnú platnosť: týka sa všetkých, bez rozdielu sociálneho postavenia človeka. To však vôbec nevyklučuje povinnosť *prejavovať niektorým ľuďom zvláštnu úctu* (ide najmä o *rodičov, starších ľudí, o sudcov a vládcov*). Tí však *nesmú zneužiť svoje postavenie, moc*. Sú zakázané podvody, korupcia, „klientelizmus,“ t.j. uprednostňovanie kohokoľvek, ak ide o výkon spravodlivosti (2M 23,6-9).

Princíp spravodlivosti:

Spravodlivé je to, čo sa nepieči Božím normám, čo napomáha harmonizácii vzťahov. Božia spravodlivosť sa neprejavuje ani tak v Jeho odsúdení previnilcov, ako v Jeho *úsilí o pokoj a harmóniu* medzi ľuďmi a o *vernosť Božej Zmluve*.

Odsudzuje sa ohováranie a trestá sa falošné (krivé) svedectvo (3M 19, 15-18; 5M 19, 18-19). Aj to, že neexistujú profesionálni kati, ale rozsudok vykonávajú žalobci a svedkovia, má zvýrazniť závažnosť krivého svedectva.

Najdôležitejšou a najznámejšou časťou Božieho univerzálneho zákona je **Dekalóg** (Desatoro), ktorého obsah je skôr náboženský a etický ako právny.

Zvláštnosti Dekalógu (vzhľadom k iným častiam Božieho Zákona):

Ostatné zákony boli dané Izraelu prostredníctvom Mojžiša (on ich zapísal do knihy, t.j. na zvitok pergamenu), ale Desatoro bolo dané národu **priamo** – Bohom vyryté do dvoch kusov kameňa (napísal ich Boh, Mojžiš ich ľudu iba priniesol a odovzdal).

Umiestnenie kamenných dosiek s Dekalógom bolo na najsvätejšom mieste svätostánku. Aj tento fakt svedčí o jeho výnimočnom postavení v systéme ostatných zákonov.

Obet' Ježiša Krista.

Niet pochýb o tom, že **Ježiš Kristus** nám **priniesol spásu**, a že **táto spása** (naše ospravedlnenie) **súvisí s jeho smrťou**. Ale ako súvisí? – to je otázka! Dovoľte tu odcitovať pár viet z „Hovorov“ známeho anglického kresťanského autora C. Lewisa:

„Podstata kresťanskej viery je v tom, že Kristova smrť nás nejako vyrovnala s Bohom a dala začiatok novému životu. Niečo iného však už sú teórie o tom, ako to spôsobila. Je o tom celý rad teórií. V čom sa však zhodujú všetci kresťania je to, že to vykonala. Ilustrujme si to na príklade: človek vie, že od hladu mu pomôže potrava. Inou otázkou už sú teórie o výžive, vitamínoch, proteinoch atď. Ľudia požívali stravu dávno pred tým, než sa vôbec niečo vedelo o týchto skutočnostiach. A aj ak sa naše predstavy o podstate a význame jednotlivých zložiek potravy raz zmenia, ľudia budú naďalej jesť potraviny a piť nápoje.

Teda teórie o Kristovej smrti nie sú podstatou kresťanstva, sú iba pokusom teológov o jej výklad. Vec sama je nakoniec dôležitejšia ako akýkoľvek výklad teológov. Ak chceme byť kresťanmi, neznamená to, že musíme prijať tieto teórie. Ved' vlastne nejde o to, aby sme pochopili, čo v podstate (možno) nechce byť pochopiteľným, čo je skutočnosťou z nadprirodzena. Pýtaš sa: načo to vlastne človeku je, ak to nechápe? A ja sa pýtam: či človek nemôže jesť svoju večeru, aj keď presne nechápe akým spôsobom ho potrava živí, aj keď nevie nič o mechanizme trávenia, zažívania, metabolizmu, o zložení stravy a pod.?”

Potom Lewis prezentuje jednu z teórií o tom ako mohla smrť Ježiša Krista zachrániť hriešne ľudstvo a dodáva: *„To bola iba jedna predstava o tom, ako asi Kristovo utrpenie a smrť môže toho, kto Krista prijal, zachrániť. Ak sa ti nepozdáva, nevšímaj si ju. Lebo, ako už bolo povedané, dôležitý je fakt, že Kristova smrť nám priniesla spásu, a teórie, ako (akým „mechanizmom“) sa to stalo, sú nepodstatné.“*

Niektoré z toho Lewisom spomínaného „celého radu teórií“ vysvetľujú túto otázku „mechanizmom vykúpenia“, pričom vlastne vychádzajú z tých najstarších (tu spomenutých) predstáv o pôsobení a účele obeti: že totiž u Boha si treba „predplatiť“, čo od Neho očakávame, treba mu „zaplatiť“ za to, čo sme od Neho dostali, treba sa „vyplatiť“ (vykúpiť) zo svojich dlhov (hriechov). Ak by obeť bola chápaná v takomto zmysle, prestala by byť obeťou, stala by sa „platidlom“ alebo „tovarom“, nešlo by o obetovanie, ale o „výmenný obchod“. Kresťania by však mali vedieť, že charakter Božej milosti vylučuje takúto predstavu. Boh od nás vyžaduje zmenu srdca, mysle (metanoiou), obrátenie, nového ducha (hovorili sme o tom vyššie), a nie „zaplatenie“, „predplatenie“, „vyplatenie“ či dokonca „podplatenie“. Je zaujímavé, že túto teóriu o „zaplatení“ (lebo ono biblické slovo „vykúpenie“ mnohí chápu presne v tomto zmysle) hlásajú často trinitárski teológovia. Tým však nepriamo popierajú svoju základnú dogmu; alebo azda chcú tvrdiť, že za

hriech ľudí môže „zaplatiť Boh Bohu“ (alebo jedna „osoba Boha“ druhej „osobe Boha“)? A tým „zaplatením“ žeby mala byť „smrť Boha“? Boha, ktorý je večný, nesmrteľný: „*On (Boh) jediný má nesmrteľnosť*“ (1Tim 6,16)? Takéto predstavy o obeti by nás vrátili do doby, v ktorej žili Hebrejci pred cca 4000 rokmi alebo ešte skôr – do čias (popríklad prostredia) pohanov.

Je pravda, že NZ používa „obetnú terminológiu“: hovorí sa tam o „obeti“ a o „vykúpení“. Z toho vznikol akousi „logickou skratkou“ nelogický záver, že išlo o tzv. „vykupujúcu obeť“ – v zmysle „právnom“ alebo „obchodnom“; teda v zmysle vyššie uvedeného (pozri odstavec „*Účel obetí*“) prastarého názoru chápania účelu obete ako právnického alebo obchodníckeho poriadku: obeť „je to, čím sa platí za niečo spächané (je to pokuta za niečo)“ alebo „je to, čím sa platí za niečo nadobúdané (je to cena niečoho)“.

O tom, že **Ježišova smrť bola obeťou**, nemožno pochybovať. Celkom iste však nešlo o „platenie pokuty“ ani o „obchodnú transakciu“! Naopak, *Ježišova obeť bola prejavom jeho oddanosti, vernosti, poslušnosti voči Bohu* (ako si ešte ukážeme).

Ani to nemožno poprieť, že **Kristus nás vykúpil**. Ale výraz „vykúpil“ nemožno chápať v zmysle „vyplatil“ („zaplatil dlh, pokutu“), ale v zmysle „*vy-slobodil*“ (z otroctva hriechu).

Teda tie miesta NZ, kde je použitá v súvislosti s Kristovou smrťou spomenutá „obetná terminológia“ (napr. *J 1,29; R 3,2n; 1P 1,18n; Zj 5,6-9*), súvisia skôr s myšlienkou výkupného z otroctva (*Mk 10,45*) ako s obeťou za hriech. Veď napr. aj skutočnosť, že verš *Iz 53,10* nie je v NZ ani raz citovaný (hoci inak je tam citovaná takmer celá kapitola), je veľmi príznačná. Príznačné je i to, že NZ na ôsmych miestach zrovnáva život a činnosť pravých veriacich s obetnou činnosťou starozákonných kňazov (napr. *R 12,1; 1P 2,5; R 6,19-23*), čo dokazuje, že tu ide o sebadisciplínu a sebaobetovanie („duchovnú obeť“) Bohu. Aj Pavel svoju apoštolskú činnosť zrovnáva s „prinášaním obetí“.

Smrť Ježišova je v *Ef 5,2* zrovnávaná s obeťou, ale tu ide Pavlovi predsa o to, aby ukázal **čo majú robiť efezskí kresťania**: majú milovať ako Ježiš, t.j. vydávať samých seba v láske – je to vyjadrené metaforicky slovami „*ako dar a obeť Bohu príjemnej vône*“. V *1Kor 5,7* sa hovorí o Kristu ako o „*veľkonočnom Baránkovi*“ obetovanom za nás. Ale aj tu je príznačná súvislosť: konkrétne tu išlo o hriešnika v Korinte, ku ktorého vylúčeniu nemal korintský zbor dosť odvahy. Pavel nariaďuje vylúčenie. A aby tomuto príkazu dodal patričný dôraz, zdôvodňuje ho ilustráciou – používa obraz starozmluvného veľkonočného baránka (možno ho k tomu motivovala blízkosť Veľkej noci). *1Kor 5,7* je narážkou na *2M 12, 3.7.12.13.19; 13,7*: na začiatku slobody izraelského národa bol starozmluvný veľkonočný baránok, ktorého krvou boli označené príbytky Božieho ľudu, aby boli uchránené pred „*zhubnou ranou*“, pred Božím súdom, ktorý očakával tých, čo nepatrili k Jeho vyvolenému ľudu, ale k Jeho nepriateľom; bola to veľká udalosť, veľký

deň, o ktorom Hospodin hovorí: „*Tento deň bude pre vás pamätným dňom*“ – veľkonočný baránok sa takto stal symbol oslobodenia Izraela. Podobne Kristus je (podľa Pavla) náš „veľkonočný baránok“, ktorým začala doba novej slobody: on priniesol slobodu Božiemu ľudu. Tí, ktorí sa k nemu priznali, sa stali Božím ľudom, Božími deťmi; metaforicky: sú označení „Kristovou krvou“ (ako kedysi v Egypte boli označené krvou baránka príbytky Židov). A tak sú uchránení od trestu a oslobodení z otroctva. Táto sloboda (oslobodenie „z moci hriechu“) však zaväzuje tento ľud k vyčisteniu všetkého pohanského a nečistého (opäť je tu symbolika – metafora starozmluvného „vyčistenia od kvasu“). Že Pavlovi tu nejde o výklad významu Ježišovej smrti (v zmysle zástupnej, resp. výkupnej obete) dokazuje aj to, že **veľkonočný baránok – opakujem – nebol obeťou za hriech, ale znamením** (a nebola mu ani prikladaná moc zmierujúca alebo očisťujúca)!

Zhrniem a doplním význam vyššie uvedenej symboliky: Oslobodenie Jakobových potomkov (Izraelcov) z egyptského otroctva, spod moci pohanského faraóna je vlastne obrazom nášho oslobodenia z otroctva hriechu, spod moci satana:

Príprava na odchod Izraelcov (pozri 2M 12,1-28): všetci mali byť pripravení („bedrá majte podpásané, obuv na nohách a palice v rukách...“), mali sa posilniť jedlom: *mäsom pečeného baránka s nekvaseným chlebom a horkými bylinami*. Svoje príbytky (vchody do nich) mali označiť krvou baránka, aby sa odlišili od tých, ktorí majú byť postihnutí „zhubnou ranou“, smrťou. (Všimnite si, že žiadna kultická obeť sa od Izraelcov nežiadala).

Príprava na naše oslobodenie: máme byť pripravení (Ježiš opakovane vyzýva: svojich nasledovníkov, aby bdeli – Mt 24,42.44; 25,13 a i.), máme sa posilniť duchovnou potravou: Božím slovom, učením a príkladom Ježišovým, ale aj „horkými bylinami“ znášajúcich ťažkosti, utrpenia (popríklad i prenasledovania), máme sa „označiť“ svojim (viditeľným!) vyznaním, priznaním sa k Bohu prostredníctvom neskrývanej viery v Jeho Syna.

Chlieb bol kedysi hlavnou potravou, a tak aj symbolom všetkého, čo je pre život treba (tak ho chápeme aj v modlitbe, ktorú nás naučil Ježiš). Ak sa o človeku povedalo, že jedáva chlieb niekoho, myslelo sa tým, že je na tom „niekom“ úplne závislý. Ale človek „nie je živý iba chlebom (hmotným)...“, ale aj chlebom duchovným – Božím slovom (...slovom, ktoré vychádza z úst Božích – 5M 8,3; Mt 4,4). Ale má to byť chlieb nekvasený, t.j. čisté Slovo Božie, neskazené, nezdeformované človekom, ľudskými „úpravami“ a falošnými výkladmi (kvas symbolizuje v Biblii hriech).

Máme teda „**jesť chlieb Boží**“ – byť na Bohu úplne závislí (oddať a poddať sa mu) a máme byť „**označení Kristovou krvou**“ – verejne vyznávať a priznávať sa k Božiemu synovi (a jeho prostredníctvom k Bohu), a to nielen „prijímaním jeho krvi“ pri Večeri Pánovej, ale vždy a všade.

Pokiaľ ide o list Židom (Hebrejom) a o obetnú terminológiu v ňom, treba si uvedomiť, že bol písaný ľuďom, ktorí pristúpili ku kresťanstvu zo židovstva: kresťanstvo bez kňaza a obetného kultu sa im zdalo akoby prázdne. Preto pisateľ hľadá dôkazy o tom, že Kristus urobil svojím dielom koniec nutnosti starozákonných kňazov a ich obetí (a pritom tie obete, ktoré kňazi znova a znova prinášali, i tak nemohli zahľadiť hriechy – Hb 10,11).

Vyššie uvedené a niektoré iné biblické texty viedli niektorých teológov (pozri „dodatok I.“) k tomu, aby vykladali Kristovu obeť v zmysle právnom, resp. satisfakčnom: ňou mal byť vyrovnaný (zaplatený) dlh voči Bohu (alebo mu mala byť daná „satisfakcia“) za hriechy ľudí, t.j. za porušenie zmluvy. A autorom takéhoto scenára (spôsobu vyrovnania pohľadávky) mal byť údajne samotný Boh. Podstatou tejto dogmy totiž je: „Čin Božej milosti spočíva v tom, že vydal svojho Syna, Ježiša Krista, aby svojou smrťou na kríži priniesol zmierovaciu obeť za hriech človeka; čo Ježiš poslušne vykonal.“

Kríž sa tak stal akýmsi symbolom Božej milosti a spásy človeka. Mnohí kresťania boli a sú fascinovaní krížom; pre niektorých sa stal posvätným predmetom, dokonca akousi modlou (pred ktorou sa v hlbokjej úcte klaňajú, ktorú bozkávajú, alebo ktorú zobrazujú na svojich bojových zástavách). Pritom kríž bol v staroveku obyčajným (ale veľmi strašným) nástrojom popravy. Ak aj niekto má (celkom oprávnené) veľmi vysokú mienku o zmysle Ježišovej smrti, je divné, že uctieva nástroj jeho umučenia, popravy. (Či by azda mal napr. v úcte šibenicu preto, že niektorý človek, ktorého si vážil, ctil, ktorého miloval, bol popravený obešením?)

Teológovia, ktorí hlásajú „satisfakčnú teóriu spasenia“ akoby nepoznali slová samotného Ježiša, ktorými obrazne (formou podobenstva) opísal svoju úlohu a svoj údel. Toto podobenstvo nájdeme vo všetkých synoptických evanjeliách (*Mt 21,33-41; Mk 12,1-9; Lk 20,9-16*); býva obyčajne napísané „**O zlych vinohradníkoch**“. Stručne si ho (formou parafrázy) pripomeňme:

Vinicu, vysadenú a vybavenú všetkým potrebným, prenajal jej majiteľ vinohradníkom. Nájomníci však po čase prestali plniť svoje záväzky, vyplývajúce z nájomnej zmluvy. Majiteľ ich na to opakovane upozorňoval prostredníctvom poslov, svojich sluhov. Nájomníci však niektorých poslov zbili, iných dokonca zabili. (Teológovia sú zajedno v tom, že tu ide o pripomenutie toho, ako pochodili mnohí proroci, upozorňujúci na nutnosť plnenia Božej zmluvy). Keďže doterajšie pokusy o nápravu boli neúspešné, rozhodol sa majiteľ vinice poslať za nájomníkmi svojho vlastného syna. (Aj tu sú teológovia zajedno, že podobenstvo hovorí o vyslaní Božieho Syna, Ježiša Krista). Ale prečo poslal majiteľ svojho syna? Azda preto, že si myslel, alebo dokonca si želal, aby ho nájomníci zabili? Nie. V evanjeliu môžeme doslova čítať: „(Poslal k nim svojho milovaného syna) *pretože si povedal: Iste budú mať rešpekt pred mojím synom!*“ Cieľom majiteľa teda nebolo vydať svojho syna na smrť, ale použiť jeho autoritu na to, aby priviedol nájomníkov opäť k plneniu zmluvy.

Ale „zlí vinohradníci“ (nájomníci) zabili aj majiteľovho syna (podobne ako predchádzajúcich poslov).

A čo urobí majiteľ? Prijme azda smrť svojho milovaného syna ako náhradu za dlh nájomníkov, alebo ako akúsi „satisfakciu“ za ich doterajšie zlovoľné konanie? Bolo by to absurdné. Text evanjelia nás nenecháva na pochybách o tom ako sa majiteľ vinice (Boh) zachová: „*Príde, zahubí vinohradníkov a vinicu dá iným*“ (tým, ktorí si budú plniť svoje zmluvné záväzky

– môžeme dodať; nielen logicky, ale aj plne v duchu posolstva tohoto Ježišovho podobenstva).

Poučenie z Ježišovho podobenstva: pravou, hlavnou úlohou Mesiáša bolo spasiť ľud zmluvy tým, že ho privedie opäť k plneniu zmluvy, a nie zomrieť rukami bezbožníkov.

Kristovo dielo je **viac ako obeť**. On je zmierením s Bohom, zľutovaním (zmilovaním sa) Božím, ako to vyjadruje *1J 2,2* (kde je v niektorých prekladoch vložené slovo „obeť“ – podobne aj v *1J 4,10* – ktoré v gréckom texte nie je!). **Zmierenie tu znamená obnovenie vzťahu, ktorý bol medzi Bohom a človekom pred jeho pádom – vlastne obnovenie „obrazu Boha“ v človeku a obnovenie plnenia Zmluvy.** Ježiš svoj vzťah k Bohu dokazoval celým svojím životom, dielom, učením i obetovaním sa – *stal sa teda zmierením nielen svojou smrťou, ale celým svojím životom (J 6,35; 14,6).*

Lewis píše, že existuje celý rad teórií o „mechanizme účinku Ježišovej obeť“. Spomenul som, že mnohé z nich vychádzajú z tých najstarších (prakticky polopohanských) predstáv o pôsobení obetí a uviedol som ako príklad jednu z nich, hovoriacu o tzv. „výkupnej obeti“ („zaplatení za hriech ľudstva“). Existuje však aj iné vysvetlenie Kristovho vykupiteľského diela – vysvetlenie, založené plne na Božom slove, a pritom neutiekajúce sa k spomínaným prastarým polopohanským predstavám (ktoré Boh odmietol a odsúdil). Dovolím si ho tu stručne načrtnúť:

Napred si zopakujme niektoré známe fakty: „Boh stvoril človeka na svoj obraz“.²² Neznamená to však nejakú telesnú podobnosť – veď Boh je Duch, neviditeľný,²³ ale to, že mu dal časť svojich vlastností, aby mohol ako „spolupracovník“ Boží spravovať stvorenstvo, „podmaniť si ho“.²⁴ Človek však po svojom páde (keď podľahol zvädzaniu satana, a tak zradil Boha (*1M 3,1n*)), mnohé z týchto vlastností stratil; predovšetkým stratil schopnosť komunikovať s Bohom (a tak i skutočne poznať a plnšie chápať Ho), ďalej spravodlivosť (schopnosť konať v zhode s Božou vôľou), a najmä večný život – skrátka: človek *duchovne umrel* (Boh mu „odobral svojho Duča“). Teda stalo sa presne to, pred čím ho Boh vystríhal: „*v ten deň (keď porušíš Boží zákaz) istotne zomrieš*“ (*1M 2,17*). A následky boli tragické: človek ignorovaním Boha (Jeho zákazu) privodil duchovnú smrť sebe a celému svojmu potomstvu (celému ľudstvu); z „obrazu Božieho“ zostalo torzo: istý stupeň intelektu, kreativity a emotivity. Ale intelekt bez spravodlivosti vedie k nemúdrosti (t.j. nesprávnemu rozhodovaniu); kreativita bez poznania Boha vedie k samolúbosti a bez múdrosti k sebazničeniu; a emotivita bez poznania Boha a bez nesmrteľnosti vedie k nenávisti, k strachu a úzkosti. Taký je teda dnešný človek: má veľa vedomostí, ale ich zle využíva, ba často zneužíva, lebo sa nesprávne rozhoduje; tvorí mnohé veci, ale jeho vynálezy prinášajú ľudstvu viac zla ako dobra; nenávidí, a tak trápi iných najrozličnejším spôsobom, a sám je trápený depresiami, frustráciou a úz-

kosťami, odcudzením, ale najmä je ovládaný silným sklonom konať zlo (to je ten dedičný hriech).

Taký je v stručnosti tragický príbeh prvého Adama a jeho potomstva, ľudstva – príbeh oddelenia sa od Boha, straty Jeho „obrazu“.

A do tejto situácie Boh posielal Ježiša Krista. V ňom zjavuje človeku „svoj obraz“ – človeka, zosobňujúceho ľudstvo, ktoré má základ v Bohu a ktorého budúcnosť nekončí smrťou; pritom však človeka prežívajúceho svoj individuálny, nezameniteľný život so všetkým, čo k tomu patrí – i so slabosťami, utrpením, strachom – so všetkým okrem hriechu.²⁵ Ježiš Kristus prosí Boha o pomoc, ale si ju nevyucuje, vždy priznáva Božej vôli prednosť pred vlastným prianím. Na druhej strane ľudia žasnú nad jeho neobyčajnou múdrosťou, schopnosťami a divmi, ktoré koná. Je tak podobný, a predsa tak odlišný od ostatných ľudí. Prečo? Tá podobnosť je daná tým, že je pravým človekom; tá odlišnosť zasa tým, že Boh mu dal svojho Ducha – „pomazal ho“ („urobil ho Kristom“),²⁶ a on sa tak stal opäť „obrazom Božím“ – novým človekom („druhým, posledným Adamom“)²⁷ so všetkými vlastnosťami, ktoré pôvodne dostal, ale neskôr stratil „prvý Adam“: k obvyklým ľudským vlastnostiam a schopnostiam dostáva schopnosť komunikovať s duchovným svetom (i ovládať ho), schopnosť komunikovať osobne s Bohom, žiť presne podľa Jeho vôle (byť spravodlivým). No Boh aj jeho podrobuje skúške – pokúša ho satan.²⁸ On však, na rozdiel od prvého Adama, obstál, nepodľahol: odoláva pokušeniu, a tak zostáva natrvalo „obrazom Božím“, „odbleskom Jeho slávy“ (2Ko 4,4; Hb 1,3) – človekom (synom človeka), ku ktorému sa Boh mohol priznať ako ku svojmu – *Božiemu Synovi*.

Niekomu sa azda dôvod (t.j. „výsledok testu odolnosti voči pokušeniu“), pre ktorý Boh urobil taký zásadný rozdiel medzi (prvým) Adamom a „posledným Adamom“ (Ježišom) nepochopiteľným; mnohým ľuďom sa totiž podľahnutie pokušeniu nezdá príliš závažnou vecou (možno preto, že oni sami často pokušeniam podliehajú). V skutočnosti však Boh mal veľmi závažný dôvod, aby takto rozhodol: tým, že Ježiš na zvädzanie satana reaguje jednoznačným odmietnutím a dôvodením: „Napísané je...“ (t.j. „Boh povedal:...“) – Mt 4,4.7.10, teda tým, že sa Ježiš odvoláva na autoritu Boha (Jeho Slova), vyznáva, že Boh je pre neho jediným Pánom, že iba Jemu – „Pánovi, svojmu Bohu, budeš sa klaňať a len Jemu samému budeš slúžiť!“ (Mt 4,10). Na druhej strane Adam, keď ho satan (prostredníctvom Evy) zvädzal, nereagoval odmietnutím, a tým, že sa neodvolal na Boží zákaz (že nedôvodil podobne ako Ježiš: „Boh povedal:...“), spochybnil vlastne Božiu autoritu, zvolil si iného pána („boha“) – satana. Takto sa stal satan pánom (a „duchovným otcom“) nielen jeho, ale aj jeho potomstva; preto Kristus nazýva satana *vládcom*, resp. „*kniežatom*“ *tohoto sveta* (J 12,31; 14,30), a preto na inom mieste hovorí svojim nepriateľom (potomkom Adamovým): „*Vaším otcom je diabol...*“ (J 8,44). Tento posledný výrok svedčí, mimo iného, aj o tom, že nie všetci ľudia sú deťmi (synmi, dcérami) Božími, ale že sú nimi iba tí, ktorých On skrze ich vieru v Jeho Syna prijal do svojej rodiny. Apoštol Pavel píše galatským kresťanom: „**Vy ste skrze vieru synmi Božími v Ježišovi Kristu**“ (Ga 3,26). Ľudstvo – Božie stvorenie sa teda delí na deti Božie a deti diablove, satanove (1J 3,10). A Ježiš preto prišiel na svet, „*aby maril skutky diablove*“ (1J 3,8; Hb 2,14) a aby priviedol (mnohých) ľudí z „diablovej rodiny“ do rodiny Božej – aby sa stali opäť synmi a dcérami Božími.

Ježiš aj potom ako sa stal Kristom, žil naďalej životom človeka, nič ľudské mu nebolo cudzie²⁹ – okrem nevernosti Bohu a, opakujem, okrem hriechu. *A svoj vzťah k Bohu, svojmu Otcovi nakoniec potvrdzuje svojím obetovaním sa – obetovaním svojho života.*

Teda **zlyhaním človeka** – Adama, predka, otca (biologického) všetkých ľudí, sa začala história padlého (hriešneho) ľudstva. Ten pád (stav hriešnosti) bol všeobecný („obligátne“ zasiahol každého človeka).

Podobne **obstátím človeka** – Ježiša, ktorý sa stal Kristom (Pomazaným Božím – Mesiášom), sa začala nová história Božou milosťou „vzdvihnutého“ (z padlého stavu), čiže vykúpeného, vyslobodeného ľudstva. Toto „vzdvihnutie“ (vykúpenie) je však „*fakultatívne*“ – netýka sa každého človeka, ale iba toho, kto sa prihlási k Vykupiteľovi, čiže kto uverí v neho (každý človek sa totiž telesne narodil, a má preto podiel na Adamovom páde, ale nie každý sa narodil z Ducha, a preto nie každý má podiel na „vzdvihnutí“, vykúpení).

Ono „**obstátie**“ Ježiša zahŕňa v sebe jednak spomenuté odolanie zvädzaniu satana a bezhriešny život, jednak zachovanie absolútnej vernosti, poslušnosti a oddanú službu Bohu, ktorá vyvrcholila obetovaním vlastného života.

Zhrniem: človek, „*posledný Adam*“ (1Ko 15,45) (Adam = človek), **Ježiš Kristus** – ktorý nepodľahol hriechu, zvodom satana, a ako *Boží Syn* (Mesiáš = *Christos* = *Kristus* = *Bohom „Pomazaný“*), zohral jedinečnú úlohu v Božom pláne spásy – prináša vo funkcii **sprostredkovateľa** („prostredníka“, resp. „*veľkňaza*“) ³⁰ celému ľudstvu možnosť opätovného nadviazania intímneho vzťahu (koinónie) s Bohom, možnosť obnovenia obrazu Boha v človeku, a svojím *učením i príkladom svojho života*, ktorý bol stelesnením lásky k Bohu (prejavujúcej sa absolútnou poslušnosťou), a lásky k ľuďom (pre nich žil, ich uzdravoval, učil, ale najmä im priniesol spásu), **ukazuje cestu** k dosiahnutiu tohoto cieľa. *Jeho evanjelium, to je výzva k jeho nasledovaniu:* Tí, čo v neho uveria, rozhodnú sa ho *nasledovať* (t.j. ktorí sú „označení jeho krvou“), Boh prijme do svojej rodiny (za svoje deti): „*Tým, čo ho prijali, dal moc stať sa deťkami Božími*“ (J 1,12), a to tak, že im Boh dáva svojho Ducha (čím ich duchovne oživuje; predtým boli totiž duchovne mŕtvi), čo robí z nich Božie deti – synov a dcéry: *...všetci, ktorých vedie Duch Boží, sú Boží synovia* (R 8,14). „*Ak sme dievky (Božie), sme aj dedičia, a to dedičia Boží a spoludedičia Kristovi, ak s ním trpíme, aby sme s ním boli aj oslávení.*“ (R 8, 17). Byť oslávený s Kristom, byť jeho spoludedičom a dedičom Božím, to – inými slovami – znamená *získať večný život v Božom kráľovstve*; toto je teda výsledok *nášho ospravedlnenia, spasenia prostredníctvom vykupiteľského (t.j. osloboditeľského) diela Ježiša Krista – diela, ktoré v sebe zahŕňa jeho učenie, celý jeho život i jeho smrť (ktorá síce bola obeťou, ale nie „zaplatením za hriechy sveta“ ani „predplatením večného života“).*

Všetko, čo som sa v kapitole *Obet' Ježiša Krista* snažil (neviem či každému dost' zrozumiteľne) povedať – o podstate pádu ľudstva, ku ktorému do-

šlo skrze zlyhanie (neposlušnosť) jedného človeka (Adama) a o podstate šance na záchranu, ktorú ľudstvo dostalo zásluhou obštátia (poslušnosti) opäť jedného človeka (Ježiša Krista) – to všetko **vysvetľuje apoštol Pavel veľmi lapidárne (jasne, zrozumiteľne, a pritom stručne)**; prečítajme si, čo o tom píše vo svojom Liste rímskym kresťanom: „*Ako (vinou) pádu jedného človeka (Adama) došlo k zatrateniu všetkých ľudí... ako skrze neposlušnosť jedného človeka mnohí sa stali hriešnymi, tak aj skrze poslušnosť jedného človeka (Ježiša Krista) mnohí budú ospravedlnení.*“ R 5, 18.19). Všimnite si: apoštol hovorí, že ľudia budú **ospravedlnení skrze poslušnosť jedného človeka** (Krista), a nie preto, že azda »za nich zaplatil „Boh“ Bohu, a tou „platbou“ bola údajne obeť – smrť (nesmrteľného) „Boha“ « – ako to tvrdia niektorí „kresťanskí teológovia“.

Pre niekoho sa možno stane táto otázka zrozumiteľnejšou, ak vyššie citované slová apoštola Pavla „preložíme do modernej reči“: *Adam je archetypom narušeného človeka* (prícom oná narušenosť spočíva v odtrhnutí sa človeka od Boha – v prerušení pôvodnej jednoty), *Kristus je archetypom dokonalého človeka* (ktorého dokonalosť spočíva v nenarušenom vzťahu k Bohu – v obnovení zmyslu človeka pre jednotu s Bohom). Človek má možnosť zmeniť svoj („adamovský“) archetyp prijatím Krista, a tým i jeho, „nového (kristovského) archetypu“, čo je v Pavlovej terminológii „*oblečením nového človeka*“ (pozri: Kol 3,10; Ef 4,24.), a tak *napraviť* (čiže obnoviť stratený) *vzťah k Bohu*, čo Pavel nazýva „*zmiernením s Bohom*“ (pozri: 2Kor 5,18-20; R 5,11; Kol 1,20.). Práve v tomto spočíva Kristom prinesená záchrana (spása), jeho *vykúpenie* človeka. Význam biblického výrazu *vykúpenie* nemožno odvodzovať z jeho etymologického základu („kúpiť“), ale ho treba chápať ako synonymum iného biblického výrazu – *spasenie*, čo znamená vyslobodenia z „prekliatia“ hriechu, odlúčenia od Boha. Preto aj Kristovu obeť nemožno chápať ani ako „penále“, ani ako „substitúciu“ – nie je to zaplatenie pokuty, ani vyplatenie náhrady – za niečo, ale ju treba chápať v zmysle „*reprezentácie*“. Dokazujú to jednak citované Pavlove slová o Kristovi ako „*druhom Adamovi*“ (R 5,18.19), jednak ďalšie pasáže Písma, v ktorých viera v Krista je chápaná ako (duchovná) jednota s ním v jeho smrti a vzkriesení. (Pozri: R 6,1n; G 2,20; Kol 2,12; 3,1-3; 2Tim 2,11-12.).

Dodatok:

V súvislosti s Kristovou obeťou dovoľm si v tomto „dodatku“ ešte tri poznámky:

I. V prvej poznámke sa letmo podívame do 11. – 12. storočia, kedy sa odohral zvláštny „zápas“ dvoch významných osobností – popredných mužov vtedajšej vedy, ktorí ovplyvnili myslenie v mnohých nasledujúcich storočiach. Jedným z nich bol Anselm, arcibiskup z Canterbury (1033–1109), pôvodom Talian. Je oprávnené považovaný za „otca scholastiky“. Zdôrazňoval význam rozumu, pretože ním možno ukázať rozumnosť a vnútornú súdržnosť kresťanského učenia. Anselm je známy najmä tzv. „ontologickým dôkazom“ Boha a „satisfakčnou“ teóriou (občas býva nazývaná aj „objektívnou“) Kristovej obete. Druhým z týchto mužov je bývalý žiak, neskôr ostrý kritik a „konkurent“ Anselmov, Francúz P. Abélard (1079–1142). Abélard býva zasa považovaný za „otca vedy“ (resp. kritického vedeckého uvažovania). Zdôrazňoval, podobne ako Anselm, význam rozumu; tento význam (resp. „spôsob používania“) rozumu však vidí odlišne – do vedeckého uvažovania zavádza tzv. „metódu pochybovania“: „Pochybovanie nás vedie k pýtaniu sa a pýtaním sa dospievame k pravde.“ Pochybnosť podľa neho teda nie je hriechom (ako sa všeobecne zdôrazňovalo), ale nezbytným počiatkom všetkého vedenia (poznania). Teológia prestáva byť rozjimaním, stáva sa vedou. V súvislosti s Kristovou obeťou

(preto ho tu vlastne spomíname) namiesto Anselmovej satisfakčnej („objektívnej“) teórie prichádza s teóriou „mravného vplyvu“ (nazývanou aj „subjektívnou“): Kristus prišiel, konal tu svoje dielo a zomrel preto, *aby zmenil náš postoj k Bohu* – to my potrebujeme uzmierniť sa s Bohom (nie Boh vyžaduje satisfakciu – smrť svojho Syna). Abélard, okrem iného, poukazuje na mnohé nezrovnalosti, rozpory v dovtedajšej teológii, čo demonštruje vo svojej knihe Sic et non (Áno a nie) napr. na citátoch z „cirkevných otcov“. Odmietia tiež trinitársku dogmu.

II. Tým, ktorí vnímajú Ježišovu obeť ako „zaplatenie“ za niečo (napr. za nedodržanie Zmluvy, za hriech) alebo ako „satisfakciu“ (pozri predošlú poznámku), čiže ju chápu v podstate v „starozmluvnom zmysle“, chcem pripomenúť, že pri obetovaní vždy išlo o vzťah medzi „obetníkmi“, t.j. tými, ktorí obeť prinášali, a tým, komu sa obetovalo (komu bola obeť určená). Ak bola obeť prinášaná „v mene niekoho“, aj vtedy nebola dôležitá iba samotná obeť (jej „kvalita“), ale aj *osoba toho, kto akt obeť vykonával*; v starozmluvnej dobe to boli takmer výlučne kňazi; v dobe novozmluvnej – teda i v súčasnosti – je to samotný Kristus, náš *Veľkýaz* (Hb 3,1; 4,14; 5,5.10;), ktorý „ako služobník svätyně“... „je ustanovený na to, aby prinášal obeť“ (Hb 8, 2.3). Kto však „obetoval“ (vykonával „akt obetovania“) v prípade Ježiša (ktorý nebol tým, kto vykonával akt obetovania, ale obeťou)? Boli to vlastne traja „aktéri“: židovský sanhedrin, Pílát a rímski vojaci (okrem nich tu dôležitú úlohu zohral aj Ježišov zradca – udávач Judáš). Môže Boh prijať obeť z rúk takýchto ľudí? Sami iste uznáte, že taká úvaha je absurdná. Skôr je pravdepodobné, že s nimi naloží tak, ako s onými „zlými vinohradníkmi“ z Ježišovho podobnenia, o ktorom sme si hovorili: „*zahubí ich!*“. Ich čin celkom iste nebol „bohumilý“ (a už vonkoncom nie Bohom „režirovaný“); a to iste platí aj o ich nástrojoch mučenia a popravy. Prečo by teda mali byť milými (a uctievania hodnými) pre tých, ktorí milujú a ctia si Boha a Jeho syna – nevinnú obeť (obeť áno, nie však v zmysle akéhosi „výmenného obchodu“ alebo „satisfakcie“, ale v zmysle svedka – martyra!).³¹

Pravdaže, bola by tu aj iná alternatíva, o ktorej sa priam hrozím písať; ale fakty a logika „nepopustia“: Ak by bol Boh naozaj naplánoval spásu ľudstva prostredníctvom smrti svojho syna, potom všetci, ktorí mu pomáhali realizovať tento „plán“ by zrejme neboli Bohom *zahubení* (ako tí „zlí vinohradníci“), ale skôr odmenení – ako „Boží asistenti“ (vykonávatelia Jeho plánu); týkalo by sa to všetkých, od Ježišovho udávачa cez sudcov a prokurátora až po jeho katov. Inak povedané: ten, kto prijal teóriu o Ježišovej obeti, ako „zaplatení“ alebo „satisfakcii“, ktorá bola „Božím plánom spásy človeka“, by si mal vlastne ctíť všetko, čo s realizáciou tohoto plánu súviselo; teda nielen nástroj popravy (kríž), ale aj, ba najmä „aktérov popravy“. Uvedomili si autori tejto teórie (a ich epigóni) dôsledky svojho učenia – že ono nakoniec vyúsťuje nie v radosnú zvesť, ale v skutočnú blasfémiu?

III. V tretej poznámke sa zmienim o učení niektorých cirkví, ktoré v súvislosti s „prijímaním tela a krvi Pána“ hovoria o „obeti“.

Naozaj tu ide o obeť (prinášanú Bohu prostredníctvom kňaza)? Skôr ako si odpovieme na túto otázku, uvedomme si nasledujúce fakty:

1. Ježiš Kristus priniesol obeť, ktorú **nemožno** opakovať (lebo to bol **jeho** život), a ktorá má trvalú platnosť, a preto ju **netreba** opakovať (Hb 10,10n).

2. Aj tí čo chápu význam Kristovej obeť v zmysle „zaplatenia“ alebo „satisfakcie“ iste súhlasia s tým, že hodnota toho obetovania nie je v osobách a činoch tých čo Ježiša „obetovali“, t.j. tých, čo ho mučili a zabilí (inými slovami: tých, ktorí „aktívne manipulovali“ s jeho telom), ale v obeti samotnej – v Kristovi, ktorý sa im („pasívne“) vydal. Ak však v súčasnosti nejaký kňaz pri tzv. „eucharistii“ tvrdí, že „koná obeť“, čiže znova a znova „obetúva Kristovo telo a krv“, nenapodobňuje Krista, ktorý **sa** (t.j. seba) obetoval (inými slovami: radšej sa nechal umučiť, akoby zradil poslanie, ktorým ho poveril nebeský Otec), ale napodobňuje tých, ktorí vtedy manipu-

lovali s Ježišovým telom, čiže mučili a popravili ho (t.j. podľa zmienenej dogmy vlastne „vykonávali obeť“). To by však z „eucharistie“ urobilo niečo, čo celkom iste nemal na mysli Kristus, keď prikazoval svojim učeníkom: „*Toto robte...*“ (a verím, že takto to nechápu ani tí, čo v súčasnosti takto „obetujú“). Ježiš predsa nehovoril učeníkom: „...takto (opakovane) **obetujte** moje telo...“, ale : „... *toto robte na moju pamiatku*“ (L 22, 19).

Celkom iste je treba pripomínať si Ježiša Krista, jeho obeť, hoci aj napodobňovaním istých úkonov, ktoré on robil pri svojej poslednej večeri (a ktoré prikázal učeníkom robiť, aj keď už on medzi nimi nebude), ale tiež celkom iste to nemožno nazývať obeťou ani „eucharistiou“ (gr. *eucharistein* znamená „vzdávať vďaku“, resp. „z vďaky obetovať“), lebo ide o **pamiatku** – spomienku, a **súčasne o vyznanie** – priznanie sa, manifestovanie príslušnosti k „*telu Kristovmu*“, t.j. k jeho cirkvi (je to teda v istom zmysle tiež *vyznanie, svedectvo*, avšak iného druhu ako obeť).

Poznámky k časti II.

1. Človek – Božie stvorenie:

¹ Nechcem popierať skutočnosť, potvrdenú empiriou i psychologickým výskumom, že je istý rozdiel medzi psychikou mužov a žien, a to nielen pokiaľ ide o vzájomný pomer jej emotívnej a racionálnej zložky pri vnímaní a rozhodovaní, ale aj pokiaľ ide o „šírku a hĺbku záberu“ pri riešení problémov: ženy obvykle dokážu riešiť viac úloh súčasne (majú „široký záber“), ale pritom často neprenikajú tak „do hĺbky vecí“ ako muži; iste preto na jednej strane ženy vo všeobecnosti vykonávajú mnohé činnosti lepšie než muži (a to nielen napr. pri domácich prácach, ale aj v rôznych zamestnaniach), ale tam, kde treba „ísť do hĺbky“, vedú jednoznačne muži (ako príklad možno uviesť vedecké, technické objavy alebo vrcholné diela umelecké, filozofické, teologické atď.). No to nie je dôvod upierať ženám právo zastávať rôzne funkcie v spoločnosti i cirkvi, a to z dvoch dôvodov: 1. Spomenutá „ženská vlastnosť psychiky“ môže byť, ako už bolo naznačené, pri mnohých prácach (funkciách) skôr výhodou ako handicapom a 2. Ako vo všetkom, tak i tu „čo platí vo väčšine prípadov, neplatí vždy“, čiže sú ženy, ktoré dokážu ísť pri riešení problémov značne „do hĺbky“ (často oveľa viac ako väčšina mužov), a naopak sú mnohí muži, ktorí zostávajú iba „na povrchu“ (dokonca sa zdá, že typických flegmatikov a „flákačov“ je medzi mužmi viac ako medzi ženami).

² Prvý, kto s touto predstavou prišiel, bol židovský filozof Filón. Od neho ju potom prevzali niektorí kresťanskí teológovia (presnejšie filozofi, ktorí mali vplyv na starovekú kresťanskú teológiu); a nakoniec táto predstava nadobudla v učení cirkvi prevahu, stala sa pre mnohé konfesie „oficiálnou dogmou“.

³ Donald Macleod: „Svätá Trojica...“ (vyd. Porta Libri, Brat. 2001; str. 39).

⁴ „Adventisti siedmeho dňa veria...“ (vyd. Advent-Orion, 1998; str. 72).

časť III.

„DYNAMOLÓGIA“

čiže

„malá exkurzia do sveta veľkých síl“

O „exkurzii“ a o silách

Exkurzia je akýsi „výlet (výjazd) s cieľom poučenia“. Nie je to teda výlet s cieľom relaxácie, resp. zábavy, ale nie je to ani nejaká výskumná expedícia, či študijná cesta. Nečakajte teda od tejto „exkurzie“ rozptýlenie, ale ani vyčerpávajúce, podrobné údaje a fakty (aké sa vyžadujú od vedeckých monografií). Pôjde iba o akýsi „prehľad“, náčrt kategorizácie niektorých javov, ktoré nás obklopujú a na nás (i v nás) pôsobia.

Pri kategorizácii (čohokoľvek) sa nemožno zaobiť bez istej schématickej, ktorá je výhodná z „didaktických dôvodov“ (kvôli prehľadnosti, názornosti a ľahšiemu zapamätaniu), ale má aj svoje nedostatky: nezodpovedá totiž úplne skutočnosti, je istým zjednodušením. To je cena, ktorú treba „zaplatiť“ za to, že vo faktoch, ktorými sa zaoberáme, urobíme akýsi „umelý poriadok“ (ten „skutočný poriadok“, ktorý medzi skúmanými javmi existuje, býva totiž často príliš zložitý na to, aby ho ľudská myseľ dokázala absorbovať, spracovať a zapamätať si).

Sú ľudia, ktorí potrebujú takýto „umelý poriadok“ vo svojich vedomostiach, vo faktoch, ktoré si uložili do svojej pamäti; ľahšie sa v nich potom

orientujú, nachádzajú súvislosti, vzťahy a „logiku“ v týchto vzťahoch. Pochopenie tejto logiky pomôže im neraz pochopiť aj podstatu javov. Iní sa celkom dobre zaobídu bez tohoto „poriadku“, ba i bez logiky. Ich duševný život je jednoduchší, ale preto v istom zmysle aj chudobnejší. Pritom nemusia byť menej šťastní (skôr naopak), a výsledky ich práce (ak správne využijú „hrivny“, ktoré im boli dané) môžu byť niekedy veľmi hodnotné. Títo ľudia sa nepotrebujú vydávať s nami na chystanú „exkurziu“. Pre nich by bola asi príliš nudnou; okrem toho mnohé veci, na ktoré na našej ceste narazíme, sa im môžu javiť nielen ako nezaujímavé, ale hádam aj ako „nepodstatné“, poprípade budú pre nich nepochopiteľné. Pre týchto ľudí by teda účasť na našej „exkurzii“ (čítanie tohoto článku) bola iba stratou času.

Tých, ktorí sa predsa len rozhodli vydať sa s nami na „exkurziu do sveta síl“, chcem upozorniť, že to bude vlastne cesta „dvoma svetmi“ – svetmi dvoch druhov síl, ktoré sú síce jedného pôvodu, kooperujú spolu (a tým sa podieľajú na tvorbe jedného sveta), no predsa je medzi nimi dosť podstatný rozdiel. Obrazne (hádam aj trochu poeticky) možno povedať, že

...je jeden svet, a predsa sú dva svety...

Každý z nás je neustále konfrontovaný s tým, čo na neho pôsobí zvonka i z jeho vnútra. A to, čo na neho pôsobí, je povahy buď materiálnej (lepšie povedané fyzickej) alebo nemateriálnej (či už „duševnej“, psychickej, alebo „duchovnej“). Aj on sám pôsobí na svoje okolie oboma menovanými spôsobmi. To je skúsenosť každého človeka (schopného vnímať a uvažovať). A predsa sú ľudia, ktorí nespochybniteľnú skutočnosť popierajú: jedni, prívrženci tzv. „subjektívneho idealizmu“ (alebo solipsizmu), v podstate popierajú realitu materiálneho sveta; podľa nich existuje iba vedomie (materiálny svet vraj jestvuje iba vo vedomí individua). Na opačnom póle stoja materialisti, ktorí popierajú nemateriálny svet; podľa nich všetky javy majú materiálny základ, sú vraj iba „zvláštnou formou pohybu hmoty“. Predmet najväčšieho sporu v dejinách ľudstva býva formulovaný najčastejšie otázkou: „čo je primárne – hmota či vedomie?“ Materialisti pritom odmietajú vôbec uvažovať o nemateriálnej realite sui generis; podľa nich možno hovoriť najvyšš o tzv. „vedomí“, ktorého podstata je tiež materiálna.

„Vedomie“ je podľa materialistov *„najvyššou formou odrazu objektívnych skutočností“* (t.j. hmoty), ktorá („forma odrazu“) je vlastná iba človeku. Vedomie chápu ako súhrn psychických procesov, ktoré sa aktívne zúčastňujú pri ponímaní „objektívneho“ (t.j. materiálneho) sveta a vlastnej existencie človeka. Podľa nich okrem vedomia niet nemateriálnej reality; vlastne aj podstatou samotného vedomia je hmota (niekedy hovoria o „zvláštnej forme jej existencie“ alebo „pohybu“).

Väčšina vedcov však, našťastie, nepatrí do žiadnej z týchto extrémnych skupín, ale medzi tzv. „objektívnych idealistov“, ktorí uznávajú existenciu javov materiálnej i nemateriálnej povahy. Pritom hranica medzi realitami materiálnej a nemateriálnej povahy sa často javí ako veľmi „relatívna“. Pri mnohých javoch (napr. silách), pokladaných za „fyzikálne veličiny“ totiž nielenže nie je známa ich podstata (ako možno potom tvrdiť, že sú hmotnej podstaty?), ale nie je ich dokonca vôbec možné priamo skúmať prírodovedckými metódami. Obvykle ich možno pozorovať iba sledovaním zmien, ktoré pôsobia na nejakých objektoch. A podľa týchto zmien sa potom po-

sudzujú nielen ich vlastnosti (kvantitatívne i kvalitatívne), ale uvažuje sa dokonca aj o ich „podstate“.

„Dedukcie“ na základe takýchto „nepriamych dôkazov“ (vlastne indícií) bývajú často základom „vedeckých teórií“. Úvodzovky preto, lebo základom vedeckej teórie by mali byť fakty, nie indície. Ak chýbajú priame fakty, potom možno hovoriť nanajvýš o *hypotéze*. Ale v skutočnosti mnohé hypotézy (t.j. domnienky bez pevného vedeckého základu) bývajú neraz vydávané za dogmy (ktoré spochybňovať alebo kritizovať je pokladané nielen za nenáležité, ale priam „rúhačské“).

Aj o existencii a vlastnostiach (kvalitatívneho i kvantitatívneho charakteru) síl nemateriálnej povahy sa usudzuje (podobne ako o povahe síl fyzikálnych) z toho, ako pôsobia na nejaké objekty. Medzi jednými a druhými silami teda nie je zásadný rozdiel v metódach ich objektivizácie; rozdiel medzi nimi, a to podstatný (preto hovoríme trochu nadnesene o „dvoch svetoch síl“), spočíva v niečom úplne inom (ale o tom neskôr).

Pár poznámok k terminológii

„**Dynamológia**“ – termín, ktorý som použil v názve tejto práce je možno neobvyklý, netradičný, ale korektný. Jeho základom sú dve grécke slová: *dynamis* (sila) a *logos* (slovo, náuka). Výraz „dynamika“, používaný bežne pre „náuku o silách“ som zamietol, lebo jeho význam je obmedzený (týka sa vlastne iba síl mechanických), a my sa tu chceme zaoberať silami z oveľa širšieho hľadiska. Stará materialistická koncepcia chápania nášho sveta sa snažila vysvetliť všetko bytie ako „rôzne formy existencie hmoty“. Hmota a energia, ich rôzne formy, vzťahy a vzájomné „metamorfózy“ stačili niektorým prírodovedcom dovtedy, kým veda nenarazila na problém *informácií*. Dnes už každý prírodovedec, pracujúci v tejto oblasti vie (pokiaľ nie je intelektuálne alebo ideologicky obmedzený),¹ že pri vedeckom skúmaní podstaty a fungovania systémov (prírodných i antropogénnych) musíme kalkulovať s tromi samostatnými kategóriami reality – *hmotou*, *energiou* a *informáciou* (na tom nič nemení ani fakt existencie „potenciálnej energie“, ktorej uvoľňovanie sa môže niekedy javiť ako premena hmoty v energiu). Informácie celkom oprávnené možno zaradiť medzi „sily“ (informácia môže byť silou takou veľkou, že dokáže nielen „usmerňovať energiu“, ale aj „meniť hmotu“). Tento zvláštny druh síl tu označujeme termínom „*sily pneumatické*“ alebo *duchovné* (na rozdiel od „fyzických“),² a to nielen kvôli tradícii, resp. z úcty k Biblii, najstaršiemu zdroju podrobného opisu týchto síl, ale aj preto, aby bolo prímou aspektu jasné, že ide o sily nemateriálnej podstaty, ktoré sú „*entitou sui generis*“.

„**Fyzický**“ (jav, veličina a pod.) znamená vlastne *prírodný* (napr. jav, veličina...); teda taký, ktorý je tradične predmetom záujmu niektorej z prírodných vied (resp. ktorý je viac či menej prístupný skúmaniu metódami prírodných vied). „**Fyzikálny**“ jav je taký, ktorý patrí do oblasti záujmu (výskumu) niektorého z odborov fyziky. Pojem *fyzický* je teda širší ako *fyzikál-*

¹ Pozri príklad v časti I. (*Darvinizmus*) v kapitole „*Problémy s informáciami, entropiou a de-signom*“ (str. 25 – 26)

² Prečo používam „netradičné“ názvy *pneumatické*, *fyzické* (a nie „tradičné“: *pneumatické*, *fyzikálne*), vysvetlím neskôr.

ny (ide o podobný rozdiel ako medzi pojmi dynamológia a dynamika, o ktorých bolo hovorené vyššie).

Náuka o (celej) prírode sa kedysi nazývala **fyzika** (zo starogréckych výrazov: *fysis* = príroda; *fysiké* = náuka o prírode). Postupne sa z nej vyčleňovali jednotlivé oblasti, napr. astronómia, chémia, fyzika (v užšom slova zmysle), biológia atď. A tie sa ďalej delili. Tak napr. fyzika¹ sa rozdelila na mechaniku, náuku o elektrine a jadrovú (atómovú) fyziku. Mechanika sa ďalej člení na mechaniku vo vlastnom zmysle a náuku o pohybe najmenších častí telies – termiku. Chvením a vlnivým pohybom sa zaoberá akustika. A keďže látky sa vyskytujú v troch skupenstvách, rozdelila sa mechanika na geomechaniku (alebo mechaniku pevných látok), hydromechaniku a aeromechaniku. Do náuky o elektrických javoch patrí náuka o javoch magnetických a svetelných (rozsahom elektromagnetického vlnenia, vnímaného zrakom, sa zaoberá optika).

Delenie prírodných vied prebiehalo aj po inej línii, podľa používaných metód a zamerania (resp. využitia): napr. fyzika sa rozdelila na *praktickú*, resp. technickú, lekársku atď. (meranie a hodnotenie fyzikálnych veličín), na *experimentálnu* (odvodzovanie fyzikálnych zákonov z pokusov) a *teoretickú* (pokúšajúcu sa hľadať všeobecné princípy, z ktorých vyplývajú fyzikálne zákony).

Podobne ako fyzika sa delili aj ostatné prírodné vedy (napr. chémia na anorganickú a organickú, biochémiu atď.; biológia na fytobiológiu (botaniku), zoobiológiu (zoológiu), mikrobiológiu, náuku o ľudskom tele (tá sa delí na množstvo teoretických a klinických odborov medicíny) atď. Do podrobností tu zachádzať nemožno (účelom tejto práce nie je robiť „inventúru“ prírodných odborov).

Keďže príroda a javy, ktoré v nej prebiehajú, sú komplexné a vzájomne úzko poprepájané, pomerne skoro sa zistilo, že také delenie vedy má aj svoje nedostatky;² preto postupne vznikali vedné odbory, pracujúce kdesi na „rozhraní veľkých vedných odborov“ (napr. fyzikálna chémia, molekulárna fyzika, biofyzika, biochémia a pod.) alebo sa jednotlivé odbory začali „rozširovať“ (napr. súčasťou náuky o elektrine sa stalo nielen skúmanie magnetizmu – to tá vlastne logicky patrilo, pre existenciu elektromagnetických javov, od samého začiatku –, ale aj štúdium javov termoelektrických, fotoelektrických atď.).

Už prv bolo naznačené, že sa tu budeme zaoberať javmi (a pojmi), ktoré patria **prevážne (no nie výhradne) do oblasti fyziky**. Avšak tu použitá terminológia nebude celkom totožná s tou, na ktorú sme zvyknutí zo školskej fyziky. To preto, že **podstatu** niektorých prírodných javov chápeme odlišne ako tradičná (materialistická) fyzika; ak by sme v tejto situácii označovali fyzikálne veličiny a ich vzťahy rovnako, mohlo by dôjsť k istým nedorozumeniam.

Adjektívum „**materiálny**“ znamená to isté čo hmotný (hmota je *materia* alebo i *massa*).

¹ Budeme sa tu zaoberať prevážne tými javmi, ktoré patria do „kompetencie“ fyziky, aj keď sa neobmedzíme výhradne na ne.

² I keď je potrebné; lebo pri rastúcom množstve vedeckých informácií vo všetkých vedných odboroch ich žiaden človek nemôže „absorbovať“. Dnes už neexistuje (nemôže existovať) žiaden „polyhistor“ (ako to bolo v dávnej minulosti), ktorý by obsiahol všetky poznatky, ku ktorým sa dospelo v jednotlivých vedných odboroch. Napriek tomu by však každý prírodovedec mal mať aspoň aký-taký „prehľad“ o tom, čo sa „deje“ (resp. čo sa „udialo“, t.j. kam sa dospelo) v iných odboroch. Inak bude postihnutý „profesionálnou (či skôr superspecializačnou) slepotou“ – onými povestnými „klapkami na očiach“, ktoré podstatne nepriaznivo ovplyvňujú jeho uvažovanie, a teda aj obmedzujú jeho možnosti (výsledky jeho práce vo vlastnom odbore).

Sily duchovné, pneumické

Všetky sily, energie, hmota – ich charakter (vlastnosti kvalitatívne i kvantitatívne), ich interakcie, možnosti istých transformácií („metamorfóz“), všetko presne „nastavené“ – sú úžasným dielom nášho Stvoriteľa. Takže by bolo namieste pred každú veličinu – pred každý druh sily prírodnej i duchovnej, pred všetky druhy energie, pred všetky formy hmoty, pred každú z nekonečného množstva vysokosofistikovaných reakcií, ktoré prebiehajú v živej i neživej prírode (ale napr. aj v mysli) človeka – do horného indexu síl a energií (podobne ako je v ich dolnom indexe písmeno, označujúce ich druh a zdroj) písať písmeno, ktoré by označovalo ich skutočný pôvod (prapôvod). Tým by mohlo byť „Th“ alebo grécke písmeno „θ“ (Boh je po grécky *Theos*, *Θεός*). Teda kompletne označenie napr. gravitačnej sily Zeme by bolo takéto:

D_g^{Th} (alebo D_g^{θ})

A podobné by to bolo pri ostatných silách a energiách.

Alebo: pred každou veličinou (prírodnou i duchovnou) by sa napísalo R_{JH} → (už sme sa o tomto znaku, označujúcom „prapôvod“, prvotný zdroj všetkého, zmienili; o význame samotného označenia si povieme neskôr).

Nebudeme však komplikovať ďalší text (popřípade schémy) vkladáním tohoto „horného indexu“ alebo „veličiny prapôvodu“ (i preto nie, žeby toto označenie bolo vlastne vždy rovnaké, a teda by neslúžilo bližšiemu rozlišovaniu); čitateľ by si ho však tam (pri každom D, P, E, M i pri každej riadenej reakcii) mal „domysliť“. Lebo naozaj **každá sila** (teda aj energia a, pravdaže, i hmota) **a každá riadená premena sily, energie, hmoty, ducha je božského pôvodu: On, Stvoriteľ je nielen Zdrojom, ale aj Usmerňovateľom všetkého** (podrobnejšie o tom v časti o informáciách).

Z toho, čo sme si doposiaľ povedali, už vieme, že všetky sily, ktoré pôsobia okolo nás, na nás i v nás možno rozdeliť na dve veľké skupiny:

Sily **fyzické** (t.j. prírodné) ¹ a

sily **pneumické** (duchovné)

Prvé tu označujeme veľkým písmenom **D**, druhé veľkým písmenom **P** (duch je po grécky *pneuma*), a v dolnom indexe – podľa ich pôvodu – buď **Th** alebo **ang** (z gréckych výrazov *Theos* = Boh a *angelos* = posol Boží) – to sú sily *pozitívne* (*konštruktívne*). Na opačnom póle stoja duchovné sily *zlé*, *deštruktívne*, ktoré budeme označovať malým písmenom **p** a v dolnom indexe buď písmenami **di** alebo **da** (podľa gréckych výrazov *diabolos* a *daimon*, *daimonion*, t.j. diabol a démoni).² Teda konkrétne: P_{Th} P_{ang} p_{di} p_{da}

Teraz slúbené vysvetlenie znaku R_{JH} . Už sme si povedali, že ho budeme používať na označenie jednej z duchovných síl, ktorá má celkom výnimočné postavenie – na označenie „prasily“, prapôvodcu všetkého. Každá sila, o ktorej sme sa doteraz zmienili – okrem tejto „prasily“ – má nejakého pô-

¹ Rozlišujeme medzi výrazmi „fyzické“, t.j. týkajúce sa prírody (od gr. *fysis* = príroda) a „fyzikálne“, t.j. týkajúce sa fyziky (od gr. slova *fysiké*).

² Tieto dva druhy duchovných síl (konštruktívne a deštruktívne) sú rozdielne nielen pokiaľ ide o ich charakter, ale aj pôvod.

vodcu – niečo/niekoľo, kto je za ňou, presnejšie nad ňou. U tejto sily je to inak: nad ňou nie je nič, ona je *totožná so svojím Pôvodcom* – Prapôvodcom všetkého. Z tohoto dôvodu, ako aj z úcty k písomným zdrojom, ktoré sa o nej ako prvé podrobne zmieňujú (hebrejské i kresťanské sväté písma, t.j. Tóra, resp. Stará zmluva) budeme ju označovať písmenami pochádzajúcimi z hebrejských výrazov *Ruach* (Duch) a *JHVH* (Jahve), teda: **R_{JH}**.

Áno, hovoríme tu, ako väčšina čitateľov už iste poznala, o *Božom Duchu* (o ktorom sa píše v Písmach); hovoríme vlastne o Bohu samotnom, ktorý je Duchom a ktorý sa ľudom „predstavil“ menom Jahve (písané JHVH, v hebr. origináli יהוה). Ten nie je iba zdrojom sily, **On tou SILOU je**; je Silou, ktorá je Pôvodcom, Správcom a Uchováateľom stvorenstva (teda i spomínaných štyroch „druhotných, základných prírodných síl“, a pravdaže, aj energií, hmoty, života, skrátka všetkého).

To, čo je v Písme nazývané Duchom Božím (alebo Duchom svätým), t.j. duchovná sila, vychádzajúca z Boha, v našich schémach označujeme **Th** (v dolnom indexe, teda: T_H). Ak táto sila pôsobí v človeku, označíme ju **P_{an/Th}**. Takto vlastne označujeme tzv. „duchovného človeka“ (človeka, v ktorom „sídlí Duch Boží“).¹ Znakom **P_{an}** (bez Th v dolnom indexe) označíme tzv. „duševného (psychického alebo animálneho) človeka“. **P_{an}** je teda „duševná sila“ človeka (jeho *psyché*).²

Pokiaľ ide o **P_{ang}**, (resp. **P_{an/ang}**), treba povedať, že (až na niektoré výnimky) nie je možné rozlíšiť, či v danom prípade pôsobí P_{Th} alebo **P_{ang}**. Ostatne takéto rozlišovanie väčšinou nie je potrebné, lebo **P_{ang}** je v podstate P_{Th} , ktorá bola „delegovaná“ na „Božích poslov“ (*angelos* = posol).

Podobne je to s deštruktívnymi silami **p_{di}** a **p_{da}** (resp. **p_{an/di}** a **p_{an/da}**). Aj tu je ťažké rozlíšiť jedny od druhých a aj tu to nie je potrebné; účinok jedných i druhých je rovnaký, pretože vlastne všetky pochádzajú z jedného zdroja, z **p_{di}** (*diabolos* = satan), a **p_{da}** je vlastne **p_{di}** delegovaná, resp. delimitovaná na iné duchovné bytosti (*daimon* = démon).

Z nesmierneho množstva „energií“ pochádzajúcich zo sily **R_{JH}** (z „foriem pôsobenia“ Božieho Ducha P_{Th}) spomeňme aspoň: **E_{cr}** (z lat. *creare, creator* = tvoriť, Stvoriteľ) a **E_{co}** (z lat. *componere* = usporiadať, resp. *conservare* = udržiavať i zachraňovať) a **E_{em}** (z lat. *emendare* = opravovať, zdokonaľovať).

Podľa pôvodu ich označujeme (v dolnom indexe za „lomítkom“): T_H , ang , an .

Možno sa niekto podiví, že pri pôsobení duchovných síl používame pojem „energia“ (niekomu možno toto slovo príliš pripomína fyziku, teda „materiálny svet“); uistujem však váženého čitateľa, že termín energia je biblický. Slovo *energein* (= pôsobiť na človeka) v gréckych textoch NZ nachádzame napr. v *1K 12,6.11; Ef 1,11.19; F 2,13*. Tá energia pôsobí nielen na veriacich, ale aj vo veriacich (*1Te 2,13*). Niekedy sú, pravda, použité v podobnom význame aj iné slová, napr. *katergazesthai* (= priviesť niečo k dokonalosti) alebo *poiein* (= robiť) – *Hb 13,21*.

¹ Nie každý človek je obdarený touto silou, ktorá dáva svojmu nositeľovi niektoré zvláštne vlastnosti a schopnosti. (Pozri kapitolu *Človek – Boží syn/dcéra* v časti II. – „**Biblická antropológia**“).

² Takouto silou (ale v rôznom rozsahu a kvalite) disponuje každý človek, dokonca aj zvierata (vtedy však používame označenie **P_{zo}**).

Zhrnutie (a doplnenie) významu niektorých pojmov

Systém

je sústava prvkov usporiadaných nejakým (účelným) spôsobom. Existencia takéhoto systému je vždy podmienená usporiadajúcim princípom, ktorého podstatou sú *informácie*. Zdrojom informácií môže byť iba *inteligencia*. Inteligencia je nemateriálneho (duchovného) charakteru. Z toho vyplýva, že za každým systémom (za všetkým, čo je účelne usporiadané, čo nie je chaotické) treba vidieť „usporiadajúcu silu“ (P). Systémy, s ktorými sa stretávame v prírode živej i neživej (ktoré nie sú dielom ľudskej inteligencie) vzbudzujú náš údiv (známy astronóm J. Grygar hovorí o tzv. „kvalifikovanom údive“, ktorý pociťuje vedec, keď narazí pri svojom výskume na taký zložitý, účelne usporiadaný, komplikovaný a „sofistikovaný“ systém). Možno tu oprávnenne hovoriť o *stretnutí so „zázrakom“*.

Zázrak

je podľa Písma všetko, čo nejako odkazuje na Boha, ukazuje k Nemu, alebo dáva okúsiť Jeho bezprostrednú blízkosť. Prítom nezávisí na tom, či je to človeku (ktorý sa so zázrakom stretol, alebo bol o ňom z vierohodného zdroja informovaný) „pochopiteľné“, alebo nie.

Duša a duch, duševný a duchovný.

To, čo býva v Písme nazývané činnosťou Ducha Božieho (alebo Ducha svätého), silou vychádzajúcou od Boha, v našich schémach označujeme P_{Th} . Ak Duch Boží pôsobí prostredníctvom človeka, je to $P_{an/Th}$. Touto duchovnou silou (ktorá dáva svojmu nositeľovi niektoré zvláštne schopnosti) nie je obdarovaný každý človek. Každý človek (pokiaľ je pri vedomí) však disponuje **silou duševnou** – P_{an} . (Dokonca je táto sila prítomná – aj keď v inej kvalite a kvantite – aj u zvierat; vtedy ju označujeme P_{zo}). Ide o to, čo sa bežne označuje „**psychikou**“ (z gr. *psyché* = duša). Nezamieňajme preto *psyché* a *pneuma* (dušu a ducha), resp. adjektíva *duševný* a *duchovný*.

Duch (hebr. *rūach*, gr. *pneuma*, lat. *spiritus*), **duchovné dary**, **duša** (gr. *psyché*) a veci s nimi spojené (z hľadiska Božieho slova):

Duchovné (podľa NZ) sú tie skutočnosti, v ktorých sa Boh obzvlášť tesne stretáva s človekom a človek s Bohom: Boh prebúdza v človeku nový život z viery (*duchovný život*) a dáva mu svoje *dary*. Človek žijúci duchovným životom je ten, ktorý tieto dary prijíma a je nimi pretváraný – žije „z viery“ (z Božej milosti).

Ducha (pneumu) možno chápať aj ako silu, ktorá je princípom života a ktorá určuje vnútorný stav človeka, napr. pohotovosť k umeniu, horlivosť (pri prítomnosti deštruktívnej duchovnej sily to môže byť naopak zloba, zmaťenosť mysle, „ničiteľská vášeň“, smilstvo a pod.).

Pôsobenie Božieho Ducha sa prejavuje u človeka rôzne: môže byť napr. v prorockom vytržení (1S 19,20; 4M 11,25-29; JI 2,28), môže byť naplnený múdrosťou a umením (2Kron 20,14n; 24,20; Ez 11,5; Iz 61,1-3), alebo sa človek premení v poslušné dieťa Božie (Ez 36,26-27); niekedy získava silu, duševnú alebo aj fyzickú (Sd 14,6.19; 15,14).

Duch Boží býva niekedy nazývaný aj **Duchom svätým**; najmä vtedy, keď pôsobí ako odpúšťajúci a zmierujúci. Duch svätý prichádza, pochopiteľne, od Boha, ale nie je samostatnou bytosťou (osobou) (*Mt 10,20; 1K 2,10-12; 2K 1,22; Ef 4,30*). Môže byť (mať svoje sídlo) aj v človeku; preto sa v Písme hovorí, že človek (ktorý sa stal Božím dieťaťom) je vlastne „chrámom Božím, v ktorom prebýva Duch Boží.“ – *1K 3,16*). Duchom svätým, čiže *silou svojho Ducha Boh vzkriesil Ježiša z mŕtvych*, a Božie deti majú prisľúbené, že vzkriesi aj ich (*R 8,11*).

Duchovné dary (gr. *charisma*)¹ Boh dáva ľuďom vždy kvôli nejakému účelu – dostane ich ten a vtedy, keď v danej situácii má vykonať nejakú (Bohom mu určenú) úlohu (napr. pri budovaní cirkvi). Preto žiaden kresťan nemá všetky duchovné dary. Patria sem napr.: dar proroctva, kazateľstva (resp. horlivosť pri evanjelizácii), dar vyučovania, schopnosť k sociálnej starostlivosti, ale napr. aj dar rozlišovania duchov, schopnosť uzdravovať, konať divy a tzv. glosolália (hovorenie neznámymi jazykmi) (*R 12,4-8; 1K 12,5-14.28-31*). Pôsobenie týchto síl môže, ale aj nemusí, mať nejaký „neobvyklý“ charakter.

Duša

Boh vdýchol telu ducha života (*1M 6,17; 7,15*), aby sa stal **dušou živou** (*1M 9,15*). Pri smrti človeka *umiera i duša* (*Jr 15,9; Sd 16,30*), ale *duch sa vracia k Bohu*, ktorý ho dal (*Kaz 12,7*).

V NZ je davané do protikladu **telesné** (čiže *psychické*, lat. *animálne*, t.j. živočíšne, prírodné, duševné) a **duchovné** („pneumatické“, správne *pneumické*, lat. *spirituálne*, t.j. obdarené Božím Duchom). Človek „duševný“ (psychický, animálny) bez Ducha Božieho nechápe veci Ducha Božieho (*1K 2,14; Jk 3,15* – tu sa v našom preklade hovorí o „pozemskej zmyslovej“ múdrosti; presný preklad by však mal byť: „psychická (duševná) múdrosť“).

Duša teda patrí k pozemskej, pomimuteľnej existencii človeka. „Duševný“ je názov pre nevykúpeného, pozemského človeka. Duch svätý tvorí „nového človeka“ (*J 3,6*), ktorý je „chrámom Ducha Božieho“ – je to teda „človek duchovný“, ktorý má nádej večného života (*J 3,36; 5,24; 6,40.47*). Biblické ponímanie týchto vecí sa teda podstatne líši od ponímania gréckej (pohanskej) filozofie, ktorá, žiaľ, ovplyvnila mnohých teológov a ich prostredníctvom aj myslenie väčšiny ľudí, hlásiacich sa ku kresťanstvu.

Anjel (gr. *angelos* = posol)²

Je sprostredkovateľom medzi Bohom a ľuďmi. Môže to byť človek, prostredníctvom ktorého Boh koná, hovorí, ale môže to byť aj bytosť neviditeľná. Anjel je vykonávateľom Božej vôle, preto jeho čin treba považovať za Boží čin, jeho reč za Božiu reč.

Diabol (gr. *diabolos* = ohovárač; hebr. *sátán* = odporca, nepriateľ)³

Diabol je hlavnou deštruktívnou duchovnou silou – je hlavou ríše zlých duchov, démonov (*Mk 3,22*). Je nepriateľom Boha i človeka (*1M 5,8; 1J 3,8*), je pánom tohoto sveta (môže napr. rozdávať ríše – *L 4,6*), niekde je

¹ V kapitole „Sily duchovné, pneumické“ sme o nich hovorili aj ako o energiách (E_{an/Th}).

² Pozor: nespájajme si pojem „anjel“ s predstavou „človeka s husími krídlami“!

³ Pozor: nespájajme si pojem „diabol“ s predstavou „rozprávkového čerta“!

nazývaný dokonca „bohom tohoto sveta“ (2K 4,4), Ježiš ho opakovane nazval „kniežaťom (t.j. vládcom) tohoto sveta“ (J 12,31; 14,30; 16,11). Vchádza do človeka a vychádza z neho (L 8,30; Mt 17,18), nabáda na zradu (J 13,2), ku klamstvu a vražde (J 8,44), je pôvodcom hriechu (1J 3,8.10) a bludov (1Tm 4,1). Pokiaľ je človek v moci diabla, koná skutky diabla (1J 3,8). Človeka môže zbaviť diabla iba Boh (Mt 6,13). Ježiš Kristus prišiel, aby maril skutky diabla (1J 3,8).

Antikrist (*antikristus* = odporca Krista) je človek, ktorý disponuje veľkou mocou (od diabla) a je vodcom nepriateľov Krista a kresťanov. Nie je to nejaká výnimočná, z historického hľadiska jedinečná osoba: v minulosti už bolo (a aj v budúcnosti iste ešte bude) veľa antikristov.

Aj diabol má svojich „anjelov“, tí sú však nazývaní inak – sú to *démoni* (ich skutky sú skutkami diabla, satana). O človeku ovládanom démonmi sa hovorí ako o „*posadnutom*“ (Mt 12,22; Sk 10,38). Démoni budia zlé vášne, žiadosti a snažia sa narušiť cnostný život.

Zvláštne **premeny človeka**, pôvod jeho schopností a sklonov, ktoré sú objektívne zistiteľné, hoci sú spôsobené neviditeľnými činiteľmi (pôsobením duchovných, pneumických síl) možno znázorniť aj schémami (podobne ako transformácie síl a energií fyzických).

Príklady:

$R_{JH} \downarrow \rightarrow$	$E_{cr} \downarrow$	
M	$\rightarrow P_{an}$	$\rightarrow P_{an/di}$
		$P_{di} \uparrow$

$P_{an/di}$	$\rightarrow P_{an/di}$	$P_{an/di} \rightarrow E_{an/di}$
	$P_{di} \uparrow \rightarrow$	$E_{de/da} \uparrow$

Pozn.: P_{an} = človek duševný (animálny); $P_{di/an}$ = človek ovládaný diablom; $E_{de/an}$ = deštruktívna tendencia (energia) ovládajúce posadnutého človeka.

Človek, stvorený Bohom, podľahol zvodom diabla, čím sa stal jeho otrokom a získal aj časť jeho (deštruktívnych) vlastností. Je však schopný vzoprieť sa zlému – ale len s pomocou Božieho Ducha. Ak však túto pomoc odmietne (nestane sa – podľa biblickej terminológie – Božím dieťaťom), zostane „duševným človekom“, a tak sa sám vyradí spomedzi tých, ktorí môžu dúfať v Božiu milosť (inými slovami: stráca nádej na spasú).

Kazdy človek má sklonu k ziemu. Mnohých tieto sklony úplne ovládnu, pretože podľahnú opätovným vplyvom diabla, resp. démonov. Stanú sa na nich úplne závislými – „posadnutými“: nie sú schopní dobrých činov. Ich konanie je zlé, deštruktívne preto, lebo ich prostredníctvom vlastne koná sám diabol, resp. démoni.

Úplne inak je to s ľuďmi, ktorí odpovedia kladne na ponuku Božieho Ducha, resp. ktorí sami prosia (modlia sa) o tento prejav Božej milosti: tí sa stanú Božimi synmi (dcérami), a niektorí z nich dostanú navyše niektorý z duchovných darov (charizmu):

$R_{JH} \downarrow \rightarrow$	$E_{cr} \downarrow$		$P_{Th} \rightarrow$	$E_{em} \downarrow$	$E_{co} \downarrow$
M	$\rightarrow P_{an}$	$\rightarrow P_{an/di}$	$\rightarrow P_{an} \uparrow$	$\rightarrow P_{an/Th} \uparrow$	$\rightarrow P_{an/Th} \rightarrow E_{an/Th}$
		$P_{di} \uparrow$			

Pozn.: P_{an} = človek duševný (animálny); $P_{an/Th}$ = človek duchovný; $E_{an/Th}$ = charizma (zvláštna schopnosť človeka obdarovaného duchovným darom); \uparrow predstavuje „spätnú väzbu“ (v praxi ide o prosby za duchovné dary, modlitby).

Na našej planéte teda žijú vlastne **tri druhy ľudí**:

1. **ľudia duchovní**, t.j. tí, ktorí sú obdarovaní Božím Duchom; medzi nimi je niekoľko takých, ktorí obdržali aj dary Ducha Božieho. (Môžu, ale aj nemusia, sa okoliu javiť ako nejakí „mimoriadne zbožní“ alebo inak „nápadní“).

2. Ďalej tu žijú **ľudia duševní**, čiže animálni (tých je veľká väčšina). (Sú to tzv. „normálni“, „priemerní“ ľudia).

3. a napokon sú medzi nami aj **ľudia posadnutí diablom** (démonmi). (Javia sa ako pôvodcovia zla najrôznejšieho druhu).

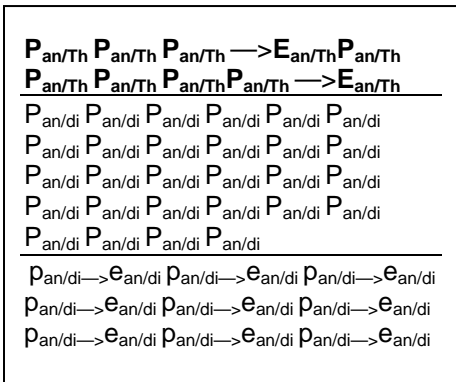
Ľudia duchovní (Božie deti) sú početne najmenšou skupinou; ale iba oni majú nádej vzkriesenia, spásy, Bohom zaslúbenej odmeny.

Toto možno znázorniť schémou, kde sú vyznačené všetky uvedené množiny. (Pozri schému).

Pravdaže, táto schéma (i všetky ostatné, tu uvedené) má – ako ostatne všetky schémy – popri svojich prednostiach (náznornosť, prehľadnosť) aj nedostatky, medzi ktoré patrí najmä nemožnosť znázorniť všetky faktory (premenné), ktoré sa pri danom deji môžu uplatniť.¹ V našom prípade sú to napr. vzťahy medzi ľuďmi, ich vzájomné ovplyvňovanie (pozitívne alebo negatívne). Ak premyslíme vec do dôsledkov, tak vlastne zakalkulovanie tohoto faktoru do schém ani nie je potrebné, pretože aj toto *vzájomné ovplyvňovanie sa ľudí*, všetky sily (energie), ktoré sa pri týchto medziľudských vzťahoch uplatňujú, sú pôvodu buď Božieho alebo diabolského (ľudia sú vlastne iba ich sprostredkovateľmi, akýmiysi „vektormi“²).

Záver:

Náš svet si nemožno predstaviť bez *hmoty* a *síl*. Možno povedať, že hmota a sily sú jeho podstatou. Tak ako hmota má mnoho rozličných foriem, rovnako i sily sú rôzneho druhu: delia sa v prvom rade na *fyzické* a *pneumické* (a obidva druhy majú niekoľko foriem). Realnosť existencie oboch druhov síl je rovnako nespochybniteľná ako realnosť existencie hmoty. Sily sú identifikovateľné a objektivizovateľné podľa ich účinku. Sú objektivizovateľné (prístupné výskumu prírodných a iných vied) najmä vtedy, ak

¹ Ak by sme sa o to pokúsili, potom by schéma stratila to, čo je jej najväčšou prednosťou, totiž prehľadnosť, jednoduchosť.

² Ak by sme hľadali paralelu so „svetom fyzických síl“, potom to, čo by sme mohli nazvať „vplyv medziľudských kontaktov“ (pôsobenie pneumatickej energie sprostredkovanej človekom) možno celkom dobre prirovnať napr. pôsobeniu tepla (tepelnej energie) pri transformovaní svetelnej energie Slinka v energiu chemických väzieb rastlinných organizmov pri fotosyntéze (je to dôležitý faktor, ale nie je súčasťou samotnej transformácie; hrá rolu akéhosi „katalyzátora“).

sa transformujú na *energie*. Každú energiu považujeme iba za istú formu transformovanej sily (ale aj samotná energia sa môžu transformovať na iný druh energie).

Celý „náš svet“ možno považovať za obrovský *system*, zložený z množstva podsystemov. Žiaden system (ani podsystem) nemôže fungovať bez *informácií* (bez informácií by system nebol systemom, ale iba „hromadou prvkov“, medzi ktorými panuje chaos). Všeobecne sa uznáva, že platí *zákon narastania entropie v uzavretých systémoch* (to znamená, že v každom systéme, ktorý nie je otvorený vstupu informácií, resp. energie, postupne narastá entropia, neusporiadanosť, chaos). To, že „system nášho sveta“ a jeho podsystemy fungujú, je dôkazom toho, že sú *otvorené* – že trvalo prijímajú informácie (akýsi „usporiadajúci princíp“). *Zdrojom informácií, pneumickej energie môže byť iba inteligencia – sila pneumická* (podobne ako zdrojom fyzikálnej energie je sila fyzická).

V „systeme systemov“ platí istá *hierarchia* (sú napr. riadiace systemy a riadené systemy). Na samom vrchole tejto hierarchie stojí to, čo sme si označili ako „*sulsul*“ („*superinteligencia a suma informácií*“). Tá je totožná s **R_{JH}**.

Povedali sme si, že *R_{JH}* je *SILA*, ktorá je *Pôvodcom, Správcom a Uchovávateľom celého stvorenia*; teda i spomínaných štyroch prírodných (fyzických) síl, a pravdaže, aj síl duchovných (pneumických); a tým samozrejme aj všetkých energií, informácií, hmoty, života, skrátka všetkého). Táto sila je totožná s *biblickým Božím Duchom – Bohom, ktorý je Duch*) a ktorý sa ľuďom „predstavil“ menom Jahve (písané JHVH, v hebrejskom origináli יהוה). Zvláštnosťou tejto sily je, že môže vstupovať do *osobného vzťahu s človekom* (pozri časť II. tejto knihy).

Žiaden iný model sveta (napr. taký aký nám ponúkajú ateisti – evolucionisti) nemôže vysvetliť náš svet úplne, v celom rozsahu, vo všetkých jeho zvláštnostiach a premenách.

Kamienky z mozaiky **ANTROPOLÓGIE:**

DARVINIZMUS, BIBLIČKÁ ANTROPOLÓGIA, „DYNAMOLÓGIA“ („EXKURZIA DO SVETA SÍL“)

autor: *M. B. Benjan*

vydavateľ: *Bratia Sabovci, s.r.o., Zvolen*

tlač: *Bratia Sabovci, s.r.o., Zvolen*

nakladateľ a distribútor: *MB KNIHY-BENJAN, Sliach*

www.knihy-benjan.sk

ISBN

Ponuka kresťanskej literatúry

Nakladateľ MB KNIHY–BENJAN vydal dosiaľ okrem tejto publikácie nasledujúce tituly duchovnej literatúry:

- 1. ATEIZMUS – TEIZMUS – KRESŤANSTVO** (150 strán): Kniha sa skladá zo štyroch častí: I. NEVERECTVO a VIERA (o kresťanskej viere i „viere“ nevercov), II. VIERA a KRESŤANSTVO (nie každý kto „verí“ je kresťanom; o ceste k viere, zdolávaní pochybností a iných prekážok), III. KRESŤANSTVO a ŽIVOT (dôležité otázky kresťanstva vo vierouke i v praxi), IV. ZMYSEL a CIEĽ ŽIVOTA.
- 2. ÚVAHY – podnety na zamyslenie pre veriacich i „neveriacich“** (92 strán): O vzťahu vedy a viery, o podstate viery kresťanov; o zdraví i chorobe; o pomoci ľuďom na pomoc odkázaným a o iných dôležitých otázkach; + vyše 60 duchovných „mini“ úvah („kvapiek“).
- 3. BYŤ KRESŤANOM – prečo a ako?** (30 strán): evanjelizačná brožúra.
- 4. MOJE KRÉDO** – vo čo, komu a prečo verím (87 strán): Nie je to iba osobné vyznanie autora, ale aj pohľad na krédo (vyznanie) kresťana vo svetle (iba) Božieho slova.
- 5. POZNANIE... – otázka života a smrti** (1. vydanie: 93 strán; 5,8 AH; 2. vydanie: 186 strán; 17,8 AH): Poznanie Boha a Jeho Syna je podmienkou i známkou spásy, t.j. získania večného života (podľa J 17,3). Sú tie poznania, ktoré ponúkajú vierouky rôznych cirkví, tým naozajstným, pravým poznáním? Cesta k prameňu (poznania) smeruje proti prúdu (tradií, konvencií a dogiem).
- 6. »NOVÝ VEK« alebo KONIEC TOHOTO (»STARÉHO«) VEKU?** (70 str.; 9,3 AH): Hnutie New Age – nepriateľ kresťanstva; čo mali s ním spoločné nacizmus a komunizmus? Za čím všetkým sa skrýva toto hnutie? (Ezoterika, východné kultúry, tzv. alternatívna medicína, globalizmus a i.). Aký je pohľad kresťanov na tieto otázky? Ideológia evolucionistov (darvinistov) a jej „hlinené nohy“. Niečo o érach, letopočtoch, kalendároch.
- 7. L. N. TOLSTOJ a jeho životné otázky – VIERA a UMENIE** (125 strán; 11,1 AH). Skica portréту Tolstého – mysliteľa, reformátora, človeka-génia – a ukážky z diel posledného obdobia jeho života; čitateľ bude možno prekvapený ich aktuálnosťou – aj dnes, po zhruba sto rokoch od ich napísania.
- 8. FAKTY a ÚVAHY O ŽIVOTE ...** (108 strán, 11,7 AH). Pohľad na život, na jeho rôzne stránky, z aspektu biologického i duchovného. Kniha obsahuje VELA FAKTOV o pozoruhodnostiach života (o divoch živej prírody), o pôvode života (o spore: evolúcia verzus kreácia), o podobách života (o jeho troch úrovniach: vegetatívnej, animálnej a duchovnej), o „problémoch života“ (o chorobách, ale i o uzdravovaní a ošetrovaní) a NIEKOLKO ÚVAH o poslaní života (o jeho zmysle a celi) i niečo o pokračovaní života (ako je to s reinkarnáciou, atanáziou a anastáziou).
- 9. FAKTY a ÚVAHY O VIERE (a niektorých problémoch) KRESŤANOV** (308 strán, 35,25 AH). Zborník statí. Kniha je rozdelená na tri časti: I. VIERA: Úvodná časť je akousi „prvoukou vierouky“; ďalej tu čitateľ nájde „netradičnú“ exegézu vybraných častí Písma a poznámky (opäť „netradičné“) k niektorým dôležitým teologickým otázkam (vrátane eschatológie). II. KRESŤANIA a svet (a „svet v kresťanoch“): O tom, ako sa kresťania vyrovnávajú s *problémami* z konfrontácie so svetom. III. CIRKEV, cirkvi a náboženstvá: *O Cirkvi Kristovej* i o „cirkvách svetských“, ale tiež o *nekresťanských náboženstvách* a o *synkretických či novopohanských kultoch*. Sú tu aj state o *globalizácii* – politicko-ekonomicko-vojenskej i nábožensko-ideologickej (t.j. o *synkretických* tendenciách globalistov, skrývajúcej sa niekedy za populárny – a často zneužívaný – „*ekumenizmus*“). Čo o tom všetkom hovoria biblické proroctvá?
- 10. LISTY CIRKVI** (22 strán). V prvej časti je uverejnená polemika medzi „kresťanskými evolucionistami“ a „kreacionistom“, ktorá prebehla v r. 2002-2003 na stránkach časopisu ECAV Cirkevné listy; v druhej časti (Listy) sú kritické pripomienky autora k postojom niektorých cirkevných činiteľov k otázkam „ekumenizmu“ (synkretizmu) a evolucionizmu.
- 11. Viera ateistov a synkretistov VERZUS viera kresťanov** (96 strán, A5, 9 AH). Kniha sa zaoberá veľkým svetónázorovým sporom a ponúka odpovede na výhrady (obvinenia) „kritikov“ (nepriateľov) kresťanskej viery; je rozdelená na štyri časti: I. STVORIL NÁS BOH, ČI EVOLÚCIA? II. KONÁ BOH VO SVETE? (O zázrakoch, o prítomnosti zla a utrpenia vo svete, o „nových ľuďoch“); III. ČÍM JE BIBLIA? (O vierohodnosti Biblie, o jej pôvode a význačnosti); IV. KÝM BOL JEŽIŠ? Bol Kristom? ČÍM JE KRISTUS? Je jedinou cestou k Bohu?

^{*)} Pri niektorých knihách je uvedený okrem počtu strán aj počet tzv. autorských hárkov (AH). To preto, že počet strán nie vždy spoľahlivo vyjadruje rozsah publikácie; počet znakov na strane môže byť totiž veľmi rozdielny (závisí to hlavne od veľkosti a typu písma, od nastavenia medzier medzi písmenami a riadkami, od šírky okrajov a pod.). Jeden AH predstavuje 36 000 znakov a jedna strana formátu A5 pri „bežnom“ type a veľkosti písma obsahuje asi 2250 znakov (to znamená, že „bežná“ 100-stranová kniha obsahuje približne 225 000 znakov, t.j. 6,25 AH).

12. **Adolf von Harnack: DEJINY DOGMY** (244 strán, A5, 22,5 AH). Prvé vydanie slovenského prekladu knihy, ktorá patrí ku „klasike“ svetovej teologickej literatúry. Autor, svetoznámy nemecký teológ, veľmi prehľadne a pôsobivo opisuje dejiny dogmy – mohli by sme aj povedať: **vývoj kresťanského myslenia** – od apoštolskej doby až po 16. stor., kedy sa – podľa autora – vývoj dogmy končí, a to trojakým spôsobom: v potridentskom katolicizme, v sociinizme a v evanjelickej reformácii. Kniha veľmi presvedčivo a pôsobivo ukazuje ako sa pôvodne jasné a jednoduché evanjelium postupne deformovalo a zatemňovalo pohanskou filozofiou, ako bola evanjeliová sloboda udusená cirkevným zákonníctvom, ako všetko nakoniec skostnatelo v rigidných, nemenných dogmách, ktoré sú často od pravého, biblického evanjelia veľmi vzdialené.

13. **KULTÚRA ZÁPADU** v agónii – **O cestách európskeho umenia a estetiky od renesancie až po ich exitus a o západnej civilizácii** vo svetle biblických prorociev. (A5; 200 strán; obrazová príloha na kriedovom papieri obsahuje 307 reprodukcii od 121 umelcov).

1. **Aké boli cesty európskeho umenia a myslenia?** Aké premeny postihli filozofické názory a umelecké štýly za posledné poltisícročie (od talianskeho quattrocenta po „modernizmus“ 20. storočia)? – 2. **Čo je a aký je humanizmus?** K čomu viedol priamo a čo spôsobil nepriamo (rôzne reakcie na humanizmus a ich dôsledky)? – 3. **Čo je a aké je umenie?** Čo o tom hovoria kresťanskí myslitelia a čo tvrdia ateistickí estetici (filozofi a umelci)? – 4. **Čo je a aká je naša civilizácia?** A aké sú jej výhľady pri prevratne sa rozvíjajúcej technike a súčasne prudko upadajúcej kultúre (estetike a etike)?

Odpovede na tieto (i viaceré iné) otázky hľadá autor tejto knihy. Prítom vychádza: – a.) zo vzájomnej konfrontácie názorov najplyvnejších mysliteľov a umelcov rôznych svetónázorov a filozofických, resp. umeleckých smerov, – b.) zo vzájomnej konfrontácie diel umelcov svetového mena za obdobie vrcholnej renesancie až po nástup „modernizmu“ na konci devätnásteho a v prvej polovici 20. storočia, – c.) z konfrontácie faktov (historických i súčasných udalostí a spoločenských javov) s biblickými textami.

Kniha má päť častí a pomerne obsiahly prológ a epilóg. V časti I. – IV. autor sprevádza čitateľa po najvýznamnejších centrách svetového umenia obdobia od 15. do 20. storočia. V časti V., nazvanej „Ako ďalej“, sú úvahy o „prognóze“ (ďalšom vývoji) umenia a západnej kultúry vôbec. Prológ obsahuje stručný náčrt filozofických názorov od počiatku humanizmu po existencializmus a Epilóg pohľad na niektoré významné udalosti a spoločenské javy súčasného sveta cez prizmu biblických prorociev.

*Knihy si môžete **objednať** elektronickou poštou. e-mail: mb@knihy-benjan.sk*

*Podrobnejšie **informácie** nájdete na: www.knihy-benjan.sk*